

AIDAI

1952

NR. 8

TURINYS

KŪRYBOS PASAULYJE

LITERATŪRA

RELIGINIS GYVENIMAS

MOKSLAS

VISUOMENINIS GYVENIMAS

ILIUSTRACIJOS

OCTOBER, 1952

AIDAI-ECHOES, cultural magazine published monthly, except July and August, by the Franciscan Fathers, Kennebunk Port, Maine. Subscription $5.00 yearly in U. S. A.; single copy 50c.; Canada $5.25, single copy 55c.: Foreign $6.00.—Entered as second class matter at the post office at Kennebunk Port, Maine, February 7, 1950, under the act of March 3, 1879. Additional entry at Brooklyn, N. Y.

AIDAI

MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1952 METAI SPALIO MĖNUO NR. 8 (42)

KULTŪRA MOKSLO ŠVIESOJE

ANTANAS MUSTEIKIS

1. *Dvi kultūros sąvokos*

Kultūros sąvoka mūsuose yra viena iš tų, kurios laikomos aiškiomis, savaime suprantamomis ir elementariomis. Ją dažnai užtinkame moksliniuose rašiniuose, mene bei literatūroje, publicistikoje ir kasdieniuose pokalbiuose. Lengva pastebėti, kad, pvz., apie biologiją, fiziką, chemiją ar kitus mokslus bei jų problemas autoritetingą žodį paprastai taria tų mokslų specialistai, ir visi sutinka, kad kitaip ir būti negali. Kitaip su kultūra.

Apie kultūrą gi kalba ir rašo visi, ypačiai laikraštininkai, menininkai, rašytojai, visuomeninių organizacijų nariai. Jų suvokiama kultūra dažniausiai yra susijusi ar išplaukianti iš jų pačių veiklos, kurią apskritai galima būtų suvesti į meno, grožinės literatūros ir mokslo (ypatingai humanitarinių mokslų) apraiškas. Šį kultūros sąvoka yra Vakarų Europos etnocentriškumo išdava. Pirmosios europiečių mokslininkų studijos apie egzotiškų ("primityvių", "necivilizuotų") kraštų gyventojus, iš anksto laikant savąją "rasę" bei kultūrą aukštesne ir tuo pačiu svetimąsias kultūras įspaudžiant į apatinius palyginamosios skalės laiptus, padėjo įsišaknyti šiai populiariai kultūros sąvokai. Kitaip dar ši sąvoka yra apibrėžiama kaip "aukštojo tono" padarinys, sukuriamas rinktinio intelektualinio ir estetinio auklėjimo pagalba. Kultūra šia prasme yra tik retų asmenų, apdovanotų nepaprasta Dievo dovana, kūryba, kuria vėliau gali naudotis ir masės.

Būdami europiečiai, ir mes, lietuviai, šią "aukštojo skonio" kultūros sąvoką nejučiomis, o gal ir sąmoningai, pasisavinome. Be jokių kliūčių ji greit prigijo mūsuose, pradedant pirmuosius atgautos nepriklausomybės metus, nors mes ir negalėjome didžiuotis, sakysime, savaisiais Homerais, Dantėmis, Shakespear'ais, Rembrandtais, Beethovenais ar Kandais; net Čiurlionis, mūsų laikomas neabejotinu lietuvių genijaus atstovu, visuotinėje meno istorijoje neturi tos vietos, kurios jis nusipelno. Šia proga mes, lyg ir pateisindami savo "kultūrinį atsilikimą", būtinai prisimename istorinius vergovės šimtmečius, mūsų kraštą gi kaip geografinę kryžkelę tarp Rytų ir Vakarų, kur mūsų tautos genijus negalėjęs pasireikšti . . .

O vis dėlto lietuviuose nuskambėjo ir kita kultūros sąvoka, ir tai labai reikšmingu laiku — pačioje tautinio atgimimo užuomazgoje. Prieš kokį šimtą metų Daukantas savo pagrindiniame veikale mūsų kultūros istoriją suvokė kaip lietuvių būdą. Atrodo, kad pirmasis tautinio lietuvių atgimimo šauklys yra modernesnis negu daugelis mūsų kūrėjų bei veikėjų, kurie didžiausia kultūrine apraiška laiko eilėraščio ar novelės parašymą, paveikslo nutapymą arba netgi, kaip vienas humoristas išsireiškė, "lenciūgėlio" pašokimą.

Mes anaiptol visai neneigiame minėtų kultūrinių apraiškų kaip tokių bei jų svarbos tautinėje ar tarptautinėje plotmėje. Tačiau taip pat aišku, kad ne visa, kas rašoma, yra mažiau ar daugiau svari kultūrinė apraiška. Vien iš pagrindinių šio, sakytume, dirbtinio kultūros išpūtimo priežasčių yra kompetencijos stoka. Kadangi kalbėti apie literatūrą, meną, visuomenę ar kultūrą, neturint atitinkamų žinių bei supratimo, t. y. ne specialistui, yra nepatogu, tenka ieškoti kokio nors naujo požiūrio. Čia ateina į pagalbą plačiai, nors labai neaiškiai, suprastas kultūros baras, kuris dažnam rašančiajam atrodo savaime aiškus ir nereikalaująs specialaus žinojimo. Čia ir pasireiškia šiaip suprasto kultūrininko po-

žiūris, eilinį scenos mėgėjų pastatymą iškeldamas į parnasą ar nepasiekusią vidutiniškumo novelę sulygindamas su Dostojevskio romanu, ir visa tai dažnai bus atremta į "aukštojo tono" kultūrą.

Lengva pajusti, kad pirmoji "aukštojo tono" kultūros sąvoka yra per siaura. Argi nenuostabu, kad, kai tik mums tenka palyginti savo kultūrą su kitomis, mes prarandame nuoseklumą. Išvardinę kelis individualius lietuvių kūrėjus, mes greit juos paliekame ir peršokame į mūsų liaudies meno bei tautosakos lobyną, lietuvių lyrinio grožio pajautimą, jų vaišingumą ir kitas būdo savybes. Kaip ir kiekvieno krašto "eilinis" (vidutinis) gyventojas, mes, "įsimylėję" (visuotino etnocentriškumo išdava) visa, kas sava, idealizuojame ir pagražiname savos kultūros apraiškas, o reprezentuodami jas, mes pripuolamai peršokame iš vienos plotmės į kitą, nepastebėdami nenuoseklumo. Mums atrodo, kad tik mes vieni turime labai turtingą ir vertingą ("nes lyrišką") liaudies kūrybą, kai tikrumoje kiekviena, nors ir labiausiai atskirta nuo pasaulio, egzotiška bendruomenė turi ir didžiuojasi savo gražia žodine kūryba. Dar daugiau — tų kraštų tautosaka bus, galimas dalykas, ideologinis, maginis bei religinis elementas, be kurio jokia visuomenė neįmanoma. Ir vis dėlto šis intuityvus mūsų "kultūrininkų" graibstymasis, nors ir neturint realaus kultūros supratimo, priklauso antrosios kultūros sąvokos apraiškoms. O minėtas nenuoseklumas tarp "aukštojo tono" ir kitokių kultūros aspektų yra tik tariamas. Modernioji antropologija, kurios tikrasis mokslo objektas ir yra kultūra, ir kiti socialiniai mokslai suvokia kultūrą kaip daugeriopų žmogiškojo gyvenimo aspektų visumą.

2. *Mokslinė kultūros sąvoka*

Antropologija yra mokslas apie fizinę, socialinę ir kultūrinę žmonių raidą bei jų poelgius. Joje galime išskirti keletą ryškių poskyrių, kurie yra glaudžiai vienas su kitu susiję, kaip antai: uolienų žmogus, fizinė antropologija, archeologija arba proistorė, kultūrinė arba socialinė antropologija ir kalbotyra.

Žmogus įvairuoja dviem atžvilgiais: fizine forma (fizinės antropologijos objektas) ir socialiniu paveldėjimu plačiąja prasme (kultūrinės arba socialinės antropologijos objektas). Antrasis atvejis liečia tai, kas privalėtų atitikti mūsų antrąją kultūros sąvoką.

Įvairios bendruomenės yra charakterizuojamos pagal skirtingus socialinius paveldėjimus, pastebimus bendruomenės kalboje, papročiuose, įpročiuose, idėjose, tikyboje, socialinėje organizacijoje ir kitur. Tėvų, giminių, pažįstamų ir nepažįstamų bendruomenės narių įtakoj žmogus "paveldi" tam tikrą įprastą "gyvenimo būdą", vadinamą kultūra. Įvairiuose kraštuose socialinis paveldėjimas yra daugeliu atžvilgių skirtingas. Afrikos negras, išaugęs, sakysime, Paryžiaus ar New Yorko didmiesty, pagrindinai skiriasi nuo to, kuris paliko džiunglėse. Antra vertus, socialinis paveldėjimas sąlygoja tik žmonių gyvenimą: žmogus pagrindinai skirsis nuo beždžionės ar kurio nors kito gyvulio tuo, kad pirmasis turi išmokstamą ir paveldimą kultūrą, kurios jokia kita ne žmonių padermė neturi.

Kultūros sąvoka apima daugiau ar mažiau įprastų poelgių visumą, kur įeina mąstymo, jautimo ir veikimo būdai, idėjos, etinės vertybės, techniniai procesai, o taip pat ir tie fiziniai daiktai bei įrankiai, kaip namai, susisiekimo priemonės, knygos ir t.t., kurių reikšmę mes sužinojome ir kuriais naudotis išmokome iš savo tėvų bei protėvių. Taip pat ir socialinė organizacija, t. y. žmonių giminystės, lyties, amžiaus, vedybiniai, bendros gyvenvietės, politiniai, religiniai ir kitokie ryšiai, gali būti suvokiama tiktai kaipo kultūros dalis.

Kiekvienos bendruomenės narys, nežiūrint to, ar toji bendruomenė yra pasiekusi mūsų laikų technikos viršūnę, ar tai senovinė ar dvidešimtojo amžiaus egzotiška ("primityvi") kiltis, — nuolat keičia savo aplinką, ją sąlygodamas, nors ir pats jos sąlygojamas. Žmogus, B. Malinowskio terminu, sukuria naują dirbtinę arba antrinę aplinką (namus, kelius, pagamintą maistą . . .), kuri padeda jam išlikti gyvam. Ši antroji aplinka — žmogaus įrankiai, statyba, susisiekimo priemonės, padargai bei ginklai, taipogi magiški bei religiniai reikmens — yra ryškiausi ir labiausiai apčiuopiami kultūros aspektai. Jais remdamiesi, antropologai bando apspręsti atitinkamos kultūros lygį ir jos pajėgumą vieniems ar kitiems individo ar bendruomenės tikslams pasiekti.

Betgi šie kultūros objektai arba materialioji kultūra (europiečių terminu — civilizacija) nėra savaiminė jėga. Kad galima būtų kultūros objektus gaminti, kontroliuoti bei jais naudotis, reikia žinojimo. O žinojimas iš esmės yra surištas su protinėmis ir moralinėmis disciplinomis, iš kurių religija, teisė, ir etiniai dėsniai yra pagrindinis šaltinis (B. Malinowskis). Iš kitos pusės, gamyba ir naudojimasis reikalauja bendradarbiavimo. Bendras darbas ar vargas ir bendras naudojimas ar džiaugsmas suponuoja bent minimumą socialinės organizacijos. Taigi materialiniai kultūros objektai yra reikalingi papildymo, išbaigimo bei įprasminimo, kuris nėra toks paprastas, nėra taip lengvai analizuojamas, kaip apčiuopiami objektai. Jis susidaro iš protinių, moralinių ir dvasinių vertybių sistemos, iš socialinės organizacijos ir kalbos, kas yra įprasta vadinti nematerialiąja ("dvasine") kultūra arba, kaip amerikiečiai linkę apibrėžti, pačiais poelgiais (behavior).

Materialinė kultūra yra būtina sąlyga bet kokiai žmonių kartai ar grupei formuoti. Ši antrinė aplinka yra žmogiškojo organizmo refleksu, impulsų ir jausmų pasireiškimo dirva. Žmogiškasis kūnas, rankos, kojos, akys yra įpratintos judėti bei "pagauti" ir "suvokti" aplinką ma-

A. G a l d i k a s — Marna prie St. Maur

terialių daiktų dėka. Tos "pagavos" modifikuoja nervų procesus tam tikromis kryptimis, kurias biologai ir psichologai suvokia kaip ištisą intelektualinių ir emocinių sampratų skalę, sudarančią vyraujančią bendruomenės mokslinių, religinių ir etinių aspektų sistemą. Be šių protinių procesų, yra dar modifikacijų gerklose ir liežuvyje, kurios atitinkamų garsų pagalba išreiškia aukščiau minėtas sampratas. Taigi daiktai ir papročiai lygiai yra būtini ir analizuotini betkokioje kultūroje: jie veikia ir apsprendžia vienas antrą (B. Malinowskis).

Kalba — garsų išreiškimas — yra toks veiksmas ar poelgių rūšis, kuri galima palyginti su betkokių instrumentų bei įrankių naudojimu. Kalbėjimas gi yra, tarp kitko, kūno įprotis, kuris gali kisti daugeliu atvejų ir kuris gali būti palyginimas su betkokiomis papročių rūšimis.

Socialinė organizacija negali būti suprantama be kultūros rėmų. Žmonės yra glaudžiai vienas su kitu susirišę dėl to, kad naudojasi bendra antrąja aplinka: bendra pastoge, įrankiais, maistu ar bendru darbo pasiskirstymu. Jų tikslai dažnai sutampa ir jų poelgiai yra aprėžti tam tikrų taisyklių, kurias mes vadiname įpročiais, papročiais ir įstatymais. Šie religijos, metafizikos bei filosofijos samprotose yra priskiriami sąžinės, Dievo valios ar įgimto kategoriško imperatyvo sferai, kuri gali būti vadinama moraliniu pateisinimu. Nuo mažens išmokti poelgiai yra toliau tęsiami ir moralinio pateisinimo sankcionuojami. Plačiąja prasme moralinis pateisinimas yra idėjų, jausmų bei laikysenų (attitudes) sistema, apsprendžianti žmogaus santykius su jo aplinkos materialiais objektais, su kitais žmonėmis ir dievybe. Kad moralinis pateisinimas labai ryškiai sąlygoja žmonių poelgius, yra aišku iš daugelio pavyzdžių, kai žmonės atvejų atvejais sutinka pakelti vargą, skurdą, skausmus, netgi sutinka mirti, tačiau neatsisako savo pasaulėžiūros bei įsitikinimų, remiamų moralinio pateisinimo.

3. *Kultūros aspektai ir jų tarpusavio santykiai*

Kultūros skirstymas į materialiąją (daiktus, įrankius . . .) ir nematerialiąją ("dvasinę"), susidedančią iš papročių sistemos, yra naudingas metodologiniu atžvilgiu. Tuo pačiu pagrindu mes galime, ją analizuodami, išskaidyti į daugybę poskyrių ir padalinių.

Pačios mažosios kultūros dalelės, kaip, pvz., titnago ar puodo technika, tautosakos motyvas, muzikos ritmas, kalbos garsas, yra vadinamos kultūros elementais ar bruožais. Jų daugiau jau negalima susmulkinti. Kultūroje jie užima tokią vietą, kokią chemijoje turi neutronai, jonai ar atomai. Mažesnė ar didesnė tokių elementų grupė, tampriai vienas su kitu susijusių, yra vadinama kultūros kompleksu. Pavyzdžiui, lygumų indėnų kultūros arklių kompleksas apima arklių auginimą, laikymą garduose ir kinkymą bei balnojimą; jų nuosavybės ir naudojimo papročius; su jais susijusį indėnų medžiojimo ir kariavimo būdą, ir iš viso to išplaukiaučius pakitusius asmenybės bruožus. Antropologai vartoja ir daugiau terminų, siauresnių ir platesnių, ar skirtingų plotmių terminų, kaip aukščiau minėtas moralinis pateisinimas (kitų vadinamas elementariomis idėjomis ar ideologinėmis temomis). Minėtini kultūros plotai skirstomi į pakraštinius ir centrinius, ir kt. Aišku, kad nesunku suvokti ir analizuoti kultūros elementus, bet daug sunkiau juos apibendrinti ir suvesti į mokslui priimtinus ideologinius aspektus.

Tačiau nepamirština, kad šis skirstymas, nors ir nepamainomas, yra dirbtinis ir reliatyvios mokslinės vertės. Kaip nėra jonų, protonų ir neutronų, palaidų ir nesusijusių su kitomis dalelėmis, lygiai taip ir kultūros apraiškose nerasime paskirų elementų, izoliuotai ir atsitiktinai klajojančių erdvėje ir laike. Šitam pailiustruoti mes paanalizuosime populiarią vandens transporto priemonę — laivelį. Egzotinių kraštų gyventojai moka tikslingai parinkti specialų medį, atsparų įvairioms klimatinėms atmainoms. Atmatuojamas tam tikras ilgis, plotis ir aukštis, jau darbo pradžioje apskaičiuojama būsimoji laivelio forma, kad laivelis būtų pakankamai judrus ir išlaikytų pusiausvyrą net audros metu. Laivelis gali būti įvairioms paskirtims statomas, pvz., upės, ežero ar jūros žvejybai. Jis gali būti kartimi stumiamas, vienirklis, dviirklis, burinis ir tt. Jo forma įvairuoja pagal paskirtį. Tačiau šis komplikuotas kultūros objektas negali būti apspręstas vien pagal formą. Jo paskirtis sąlygoja formą, nes žvejų, žemdirbių, prekybininkų ar karių laivas reikalauja skirtingos technikos jo statybos pradžioje. Tam yra reikalingas žinojimas ir statant ir naudojant laivą: pusiausvyros principas, greičio ir paslankumo sąlygos ir kt. Taigi forma yra glaudžiai susijusi su laivelio technika ir naudojimo būdu. Dar daugiau: netgi vienirklis vieno žmogaus pastatytas laivelis esti ne vien savininko naudojamas, bet ir skolinamas ar nuomojamas. Didesnis laivas jau reikalingas įgulos. Čia tuoj susidursime su komplikuota nuosavybe, pareigų ir teisių paskirstymu, bendruomenės reikalais ryšium su laivu, jūrininkais ir kt. Šitie veiksmai tvarkomi tam tikrų papročių, taisyklių bei įstatymų. Pagaliau — prieš statant laivelį ir ypatingai prieš pirmąją kelionę į giliąją jūrą yra panaudojamos magiškos formulės, nelyginant mūsų laikų laivo "krikštynos", kad antgamtinės jėgos apsaugotų laivelį nuo pavojų. Taigi forma negali būti suvokiama kaip savaiminis nepriklausomas kultūros bruožas, kintąs atsitiktinai ir — racionaliai, nesurištas su platesniu kultūros kompleksu. Tuo būdu materialus kultūros objektas jo gamybos ir naudojimo procese yra sunkiai atskiriamas nuo žinojimo, t. y. ideologinio aspekto.

Trumpai nusakant įvairių kultūros aspektų santykiavimą, tenka pabrėžti, kad ekonominių, mokslinių ir techninių daiktų gamyba ir jais naudojimasis pašaukia jų vertinimą ir tučtuojau atspindi moralinėje, filosofinėje ir meninėje plotmėje, parafrazuojant antropologų G. ir M. Wilsonų mintį. Kultūros visumoje jų santykiavimas gali būti apspręstas vieno ar kito aspekto didesniu ar mažesniu vyravimu, tačiau kiekvienu atveju į vyraujančius ar nevyraujančius elementus įeina ir kiti. Štai kodėl kultūros antropologija yra ne tiktai paskirų kurios nors bendruomenės kultūros turinių, formų (struktūrų) ir funkcijų mokslas. Ji steigiasi pagrindiniai apimti įvairiopus tarpusavio santykius tarp materialių ir nematerialių kultūros aspektų plačioje kultūros visumos skalėje.

4. *Kultūra ir asmenybė*

Palyginti, lengva antropologams suvesti įvairius kultūros aspektus į vientisą visumą, liečiančią egzotinius kraštus ir mažas žmonių grupes. Skirtumas tarp egzotinių kultūrų ar mažų grupių, iš vienos pusės, ir urbanistinių kultūrų ar didelių grupių santykiavimo, iš kitos pusės, kaikurių antropologų yra laikomas netgi esminiu. Tad lengva stebėtojams pasiklysti didmiesčio bei jo priemiesčių kultūros komplekse, nelyginant legendariniuose labirintuose. Urbanistinės kultūros apraiškos yra išsisklaidžiusios įvairiose institucijose, kurios, atrodo, yra pagrindinai skirtingos nuo "primityvių" žmonių naudojamų. Dar daugiau — tos institucijos atrodo funkcionuojančios savaimingai ir nepriklausomai viena nuo kitos. Šituo būdu gamyba, pinigai, kainos ir atlyginimai ekonomistui atrodo svariausias kultūros veiksnys; administracinė bei politinė sistema teisininkui apsprendžia kultūros linkmę; pasaulėžiūra filosofui nulemia valstybinį ir individualinį gyvenimą. Kiekvienas jų, analizuodamas kultūrą iš savojo požiūrio, tuo ir pasitenkina. O kai jie sutinka su kitų požiūrių galimybėmis, jie visdėlto neieško ryšių su naujais aspektais, pasiteisindami, kad tai ne jų reikalas. "Aš juk esu ekonomistas".

Betgi kultūra yra visuma ir vienuma lygiai primityviose kiltyse, lygiai mūsų bendruomenėje. Suklestėjusios institucijos, kuriomis dabartinė kultūra yra suvokiama, stengiasi tapti savaimingomis, niekieno nesaistomomis, tuo pačiu jos atitraukia dėmesį nuo kito pagrindinio kultūros veiksnio — individo. Tokia kultūros sąvoka, orientuota į vyraujantį institucijų kompleksą, pirma iškelia kultūrą kaip pasireiškiančią be asmenų, kurie ja gyvena; antra, suponuoja kultūrą kaip nepriklausomą nuo asmenų, kurie ja gyvena; trečia, jučiomis ar nejučiomis verčia sutikti su kultūros determinizmu, laikančiu kultūrą savarankiška jėga, veikiančia savo vidujiniais dėsniais, kad formuotų žmones pagal jos pačios tikslus (R. S. Lynd). Iš to seka, kad žmogus neturi kitos išeities, kaip tik pasisavinti kultūrą ar prie jos prisitaikyti. Kad ši kultūros samprata yra vienašališka, mes lengvai pastebime. Beje, kultūra pateikia žmonėms patarnavimus bruktinai. Pavyzdžiui, didmiesčio susisiekimo taisyklės yra neišvengiamai vykdytinos, kad žmonės išliktų gyvi. Tačiau kad ir kažinkaip išplėstos, institucijos sąlygoja žmones reliatyviai ir tik iki tam tikro laipsnio. Jos "veikia", kol žmonės jų "klauso" ir jas remia. O mes gi žinome, kad tos institucijos dažnai veikia nepatenkinamai ir žmonės nesutaria, kaip reikia joms padėti. Pagaliau, institucijos didžiąja dalimi yra ne kas kita, kaip žmonės. Štai kodėl teisingiau, institucijas analizuojant kaip kultūros visumos atskiras dalis, suvokti kultūrą kaip "įsikūnijusią" ir "veikiančią" išmoktuose bei įprastuose žmonių poelgiuose, impulsuose. Institucinės plotmės analizė (kaimų sistema, klasių struktūra, mokesčiai, šeima, ekonominis determinizmas, tautinė ideologija ir t.t.) įgalins mus pasiekti tik aprėžto žinojimo, kurį galės papildyti ir atbaigti žmonių — individų grupės poelgių analizė. Tikroji institucijų svarba išryškės iš jų santykių su tam tikroje padėtyje esančiais žmonėmis: kaip jie atsižvelgia į tas institucijas, kiek jie naudojasi jomis, ką jos jiems reiškia. Aukščiau minėtas pavyzdys apie mokyklos lankymą liečia tą pačią instituciją, tačiau ji mokiniams turi įvairias reikšmes, kadangi jų poelgių motyvavimai yra skirtingi. Ir antrapologai čia turi reikalo su skirtingais dalykais, apspręstais žmogiškosios asmenybės, nors ir sąlygojamais tos pačios institucijos. Trumpai sakant, svarbu studijuoti kultūrą kaip tokią (institucijas) ir asmenis kaip tokius (poelgius). Abu poliai tačiau turi būti suvokiami kaip du vienos realybės dėmesio centrai, kur pirmenybė vis dėlto priklausys žmogiškajam elgesiui.

"Kultūros ir asmenybės" studijos dabar yra išsišakojusios dviem kryptimis. Pirmoji kryptis, atstovaujama Frommo, Eriksono ir Kardinerio, pabrėžia prigimtinių faktorių ir psichoanalitinių sampratų svarbą. Antroji kryptis, ryškiausiai atstovaujama R. Benedict, laiko kultūros kompleksų ir asmenybės tipų aprašymą lemiančiu dalyku.

Grįžtant prie poelgių sąvokos, atrodo, kad bėgdami nuo vilko — pribėgom mešką. Kyla klausimas, kaip galima pasiekti pastovių mokslinių davinių apie poelgius, kurie yra, tarp kitko, irracionalūs, nelaukti, nenumatomi ir sunkiai apčiuopiami, palyginus su ryškiai klasifikuojamais materialinės kultūros objektais. Mokslas šį klausimą sprendžia labai paprastai: statistikos pagalba. Jos daviniai apie, sakysime, vienos kokios nors mokyklos mokinių ūgį, svorį, amžių ir t.t. aiškiai rodo, kad didžioji mokinių dalis yra nei per dideli, nei per maži, nei per sunkūs, nei per lengvi, o vidutiniški. Tokiu pačiu pagrindu galima kalbėti ir apie didžiosios mokinių dalies "vidutinį" ar "normuotą" elgesį. Tokiu būdu ir betkokios grupės individų, susijusių su kokia nors institucija, elgesys gali būti matuojamas su didesnėmis ar mažesnėmis "paklaidomis", kurios bus ne kas kita, kaip nukrypimai nuo "normuoto" elgesio. Atsitiktinumo atvejis (kaip išimtis), žinoma, yra galimas, bet tokie atsitiktinumai nėra išvengiami nei gamtos moksluose, nes, pvz., chemikas, bandydamas kokį mišinį, niekada nebus užtikrintas, kad pakartotinai gaus visai tokius pat rezultatus. Beje, yra studijuojamas ir nevidutinis, "nukrypstąs" elgesys ir jo kilmė; tuo domisi, pvz., kriminologija, psichiatrija ir kiti mokslai.

Kultūros kaip žmogiškųjų poelgių visumos samprata įgalina mus sujungti visus kultūros aspektus į vienumą. Joje pranyksta atskiras "ekonominis", "politinis", "socialinis" ar "filosofinis" (religinis) žmogus, o iškyla vienas ir tas pats "vispusiškas" ar 'daugiariopas" žmogus, be kurio nei institucijos nei kultūra neįmanoma suvokti. Tuo tarpu kai istorija stengiasi pasekti ir aprašyti eilę kultūros reiškinių pridurmui, antropologija ješko jų priežastingumo ir tarpusavio santykių, kurių interpretavimas ir analizė nuolatiniame kultūros kitime bei dinamikoje yra tokie įvairūs, kad gali būti suvedami į keletą antropologinių "mokyklų". Kultūros kitimas gi ir yra antropologų dėmesio centre, ypačiai stengiantis "numatyti" būsimuosius kitimus, t. y. ateitį.

5. *Kultūros kitimas*

Apskritai kultūra kinta dviem pagrindiniais būdais: "iš vidaus" ir "iš oro". Pirmuoju atveju turime reikalo su savarankiškais išradimais, galimais įvairiausiose kultūrose, kurios viena kitai negalėjo turėti įtakos. Šiuo būdu žemdirbystės, gyvulininkystės technika, raštas ir kiti išradimai yra spontaniški ir nepriklausomi vienas nuo kito daugelyje kraštų bent keliais atvejais. Antruoju atveju mes turime reikalo su aiškia "svetimos" kultūros įtaka, kuri vienu ar kitu būdu paveikia "savarankišką", atskirą kultūrą. Dažniausiai tai įvyksta, kai užsimezga artimas ryšys tarp dviejų kultūrų ar jų agentų, nors pasitaiko, kad kultūrinis kontaktas per objektus (nebūtinai per žmones) paveikia ir tas kultūras, ku-

rios yra labai nutolusios nuo "įtakingosios" kultūros.

Istoriškai pati pirmoji yra *evoliucionistinė* (raidos) mokykla, vyravusi nuo 1860 m. iki to šimtmečio pabaigos. Pagal ją pagrindinis dinaminis kultūros procesas bendruomenėse pasireiškė pažangos kryptimi: nuo žemesnių į vis aukštėjančias pakopas. Antrapologijos uždavinys ir buvo pavaizduoti kiekvieną tų pakopų, ieškant pavyzdžių žemesniuose ir aukštesniuose egzotinių kraštų technologijos lygiuose. Pavyzdžiui, vienas pirmųjų garsių antropologų E. B. Tylor įrodinėjo, kad pradinės religinės ideologijos pakopa yra charakterizuotina individualinių dvasinių būtybių suvokimu, kuris užleido vietą aukštesnei politeistinei ideologijai, o ši savo ruožtu išriedėjo į monoteistinės ideologijos rūšį. L. H. Morgan panašiai suformulavo šeimos raidą nuo žemesnių iki aukštesnių formų, pradėdamas nuo "atsitiktinių", toliau per grupines, matriarchalines, patriarchalines iki "maišytų" (matriarchalinių ar patriarchalinių) vedybų šeimų. A. C. Haddon suvedė meno raidą į aukštesnes geometrinio, simbolinio ir abstraktinio vaizdavimo pakopas

Evoliucionistinės mokyklos nuopelnai yra ne tiek jų teoretinėj plotmėj, kiek pionieriškame mokslinių davinių rinkime. Ji pirmoji bandė atidengti kultūrinio kitimo raidą, ir archeologija jau yra patvirtinusi kaikuriuos evoliucionistų tvirtinimus apie žmonijos technologijos raidą nuo paprasto maisto rinkimo iki žemdirbystės ar gyvulininkystės technikos. Tačiau didžioji dalis jų detalizuotų pažangos pakopų dabar neišlaiko kritikos reikalavimų. Taipogi per mažas dėmesys į "išorines" įtakas šią mokyklą daro labai vienašališką. Todėl dabar ši mokykla neturi pasekėjų, išskiriant sovietų Rusiją, kur evoliucnistinis pažangos principas yra labai parankus tariamam dialektinio materializmo istoriniam determinizmui paremti.

Vadinamoji *kultūrinio ciklo* (Kulturkreis) mokykla, atstovaujama Graebnerio, Ankermanno, W. Schmidto ir Menghino ir pasireiškusi apie 1910 metus, bando sujungti kaikurias evoliucionistų ir difuzionistų prielaidas. Pagal ją įvairūs kultūros kompleksai arba tipai, charakterizuojami tam tikro skaičiaus esminių ir šalutinių kultūros bruožų, turi būti suvokiami viename ar kitame pasaulio krašte kaip pridurminių epochų raida sąryšy su modifikacijomis, kilusiomis iš kitų kraštų įtakos.

Pagrindinis priekaištas šiai mokyklai liečią jos nepatvirtinamas prielaidas, kad "svetimos" įtakos istorijos būvyje yra būtinai pasireiškusios kiekvienoje senovės bendruomenėje. Kitas priekaištas — šios mokyklos šalininkų neretai pastebimas nesugebėjimas atskirti pagrindinius nuo šalutinių bruožų.

Panaši į pastarąją yra *difuzionistų* mokykla. Ji remiasi kultūros elementų bangavimu, kuris geografiškai paliečia tolimiausius plotus. Kiek ji liečia "skolinimą" ar "pasisavinimą" "svetimų" kultūros elementų plačioje "sąmoningo ir nesąmoningo" kultūrinio kitimo skalėje, tai yra didelis įnašas į kultūrinės antropologijos mokslą. Aplamai, difuzijos principas dabar yra visų antropologų laikomas viena iš pagrindinių (šalia išradimų) kultūrinio kitimo sąlygų, nors istoriškai jis yra neįrodomas, kad ir labai galimas. Tačiau ir difuzionistai yra daugiau ar mažiau vienašališki, ir jie yra tik iš dalies priimtini.

Paskiausioji mokykla, o drauge ir paskutinis antropologų žodis, yra *funkcionalizmas.* Tiesą sakant, ir ši mokykla susilaukia kritikos bei priekaištų, tačiau dabar mes nerasime nė vieno antropologo, kuris daugiau ar mažiau nesinaudotų funkcionalizmo šulų, kaip Radcliffe — Brown ar Malinowskio teorija ir metodais. Pagal juos mūsų gyvenimui ir mokslui nėra svarbi kultūros evoliucija ar istorija, o tik dabartinė kultūros kaip socialinio organizmo struktūra ir psichologija, kuri įgalins pasekti kultūros kitimą. Visas jų dėmesys yra paskirtas kultūrinių poelgių studijoms tam tikroje aprėžtoje bendruomenėje, pabrėžiant įvairius tarpusavio santykius ir bendruomeninę jų funkciją.

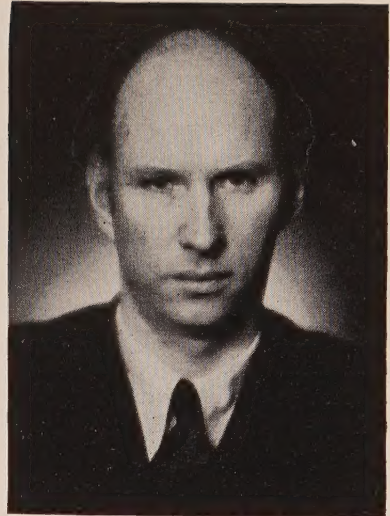
Iš kitų yra minėtina *psichoanalitinė* mokykla, imant Freudo ir jo mokinių sugestionuotus metodus. Kaip jau anksčiau, paliesdami "kultūros — asmenybės "santykius, pastebėjome, šios mokyklos atstovai kreipia ypatingą dėmesį į pagrindinius asmenybės formavimo veiksnius, kuriuos jie randa lemiamus kūdikystės ir ankstyvosios vaikystės išgyvenimuose, sąlygose, sapnuose.

Aplamai, visos mokyklos, pabrėždamos vieną ar kitą metodą ar kultūros aspektą, paliko žymų įnašą praktinėje ir teoretinėje kultūros mokslo dirvoje.

Baigiant tenka pastebėti, kad anglai ir amerikiečiai, turėdami daugiau reikalų su svetimomis kultūromis, didžiąja dalimi sukūrė ir išplėtojo moderniąją antropologiją. Ypatingai pirmieji jau seniai suprato antropologijos reikšmę tarptautinių (kolonijinių) santykių plotmėje. Antrieji gi, susidurdami su savo krašto gyventojų ryškiai heterogeniška sudėtimi, skiria ypatingą dėmesį socialiniams mokslams, o jų tarpe ir antropologijai. Turint galvoje, kad betkokia mūsų bendruomenė dabartyje (ypačiai ateityje) yra suvoktina kaip visos žemės rutulio žmonijos dalis, jos sąlygojama ir pati ją sąlygodama, tenka pabrėžti mokslinės kultūros sąvokos svarbą. Kultūros pažinimas yra vienas tarptautinio bendradarbiavimo laidų.

Būtų pravartu paanalizuoti ir lietuvių kultūrą antropologijos rėmuose. Tada gal ir mūsų kultūriniai ginčai, paskutiniais metais įaistrinę daugelį mūsų spaudos bendradarbių, išnirtų iš siauros kultūros kritikų ir jos gynėjų argumentacijos, o mūsų tikroji kultūra rastų atitinkamą vietą kitų kultūrų tarpe.

STASYS SANTVARAS

EILĖRAŠČIAI APIE MEISTERĮ

1. GYDYTOJAS

Įnirtę vandenys nugriovė krantą —
Ir ąžuolas pasviro iš šaknų — —
Ir negirdėti sakalo skardžių dainų,
Ir sielon gniūžtys šalto sniego krenta . . .

Guliu nykioj palatoje prie lango
Ir vakaro sutingusioj žliejoj regiu:
Naktis man juodą sydą deda ant akių —
Uždengia sodą ir namus, uždengia dangų . . .

Staiga per juodą, gilią erdvių lanką
Baltam drabužy Jis ateina į mane — —
Gal nebūty, o gal sunkiam sapne, —
Ant kaktos aš jaučiu gyvybės pilną ranką . . .

Žvelgiu pro langą, ten arai vėl nardo,
Ten susiklosto baltos pusnys debesų — —
Dar aš esu! O taip — dar aš esu! —
Užgeso ašmenys mirties ugninio kardo . . .

2. ARCHITEKTAS

Prie upės, nešančios laikus ir žmones
Į juodą marių naktį, —
Būties džiaugsmu alsavo viltys ir svajonės,
Būties džiaugsmu širdis galėjo plakti . . .

Dabar pro vandenyno širmą skarą
Regiu dienas griuvėsių; —
Kur besurasiu aš senolių baltą dvarą,
Kur po sausrų, po badmečių atvėsiu? . .

Ak, eitum, rodos, už pasaulio vartų,
Prakeiktum žemės žmogų,
Kurs žudė brolį, žudė daugel kartų,
Nepriglaudė našlės po savo stogu! . . .

Ir aš, kaip medžio palaužta šakelė,
Krintu į šaltą dieną —
Ir surandu Tave, kaip vargdienį prie kelio,
Benešantį išniekintą Naujieną . . .

Atleisk! Tikiu išganymo stebuklą,
Tikiu negriūvančią šventovę! —
Tu duosi duonos, duosi kirvį mums ir pjūklą —
Padėsi atstatyt parblokštą šlovę! . . .

3. SODININKAS

Žvelgiu į tą auksinį erdvių diską,
Kaip dulkė pats aplinkui jį skrendu. —
Ir kam, kaip indai sklidini tie vandens tviska?
Ir kur per miglą aš brendu? . . .

Gyvenimą, kaip saldų vyšnios vaisių,
Ant šalto akmenio einu sodint — — —
Lyg žiedas koks, per vasarą prieš saulę kaisiu,
Ruduo ateis manęs nuskint . . .

Dainuoja aušros, o kančia be krašto —
Kaip jūrų gelmės tvyro nežinia! —
Aš laukiu svečio, tartum pasmerkimo rašto —
Aš laukiu, kol nusirps vyšnia . . .

Ir skrenda vasara — ugninė gulbė,
Ir kniumba po šalnom gležni žiedai — — —
Kaip sodo medžiai dairomės aplink apstulbę,
Kol nuskelia šakas ledai . . .

Ir štai drebu prie Sodininko vartų:
Lelijos, rožės dega jaunatve . . .
O Viešpatie, ir aš buvau diena daug kartų,
Kodėl klajoja naktys ta dienų gatve? . . .

4. MOKYTOJAS

Einu per būtį, lyg per seną miestą —
Atpažįstu žmones ir gatves,
Tiktai savoj širdy — toje nakty be krašto,
Aš nerandu savęs.

Lelijos taurėj ir balandžio žvilgsny
Dega neatspėjama mintis;
Mergaitės meilė — tie jaunatvės metų burtai —
Tebėr man paslaptis.

Tėvų sodyboj švietė baltas kryžius,
Tokis kaip jaunos širdies malda — —
Nugriovė jį žmogus, lyg seną girios medį,
Ar grįšiu ten kada?

Kai ieškau šilimos bičiulio sieloj —
Širdį sukala rudens šalna,
Lyg niekad vasara nebūtų saule žaidus,
Lyg šalčio negana . . .

Ir žvelgdamas į tą sugriautą miestą,
Ak, į tas prabėgančias gatves, —
Širdies ugnim meldžiu: ateik, pamokyk sūnų —
Aš nerandu savęs! . . .

STIGMATIZUOTIEJI NAUJOJ ŠVIESOJ

Pr. Gaidamavičius

Yra žmonių, apie kuriuos kalba visas pasaulis. Juos iškelia mokslai, politiniai žygiai, sportas. Kad ir kaip būtų žinomi tie žmonės, nė vienas savo garsu nepaskleidžia antgamtinio pasaulio šviesos. Jų žygių garbė lieka jiems patiems arba jų tautoms.

Šalia profaninio garso žmonių yra sakralinio pasaulio nešėjų, kurie, anot A. Jakšto, "ne savo šviesą lieja, ne savo šviesa žėruoja". Tai žmonės, kurie yra gyvos antgamtinio pasaulio atšvaitos. Jų egzistencija prašoka fizinės egzistencijos rėmus ir savo svorį permeta dvasinin pasaulin.

Tas jų dvasingumas nėra vien kultūrinių vertybių puoselėjimas, jų kūrimas, o prasiveržimas naujon sritin, kur nutyla žemės kalba ir kur prasideda mistinis pasaulis. Negali pasakyti, kad šis mistinis pasaulis būtų jau pati antgamtis, "das ganz Andere", kurios nesiekia žmogiška sąvoka. Mistiniam pasauly žmogus pasilieka žmogumi su visa normalia prigimtimi, tik čia jis savo dvasiniu pakilimu pašoka tiek aukštai, kad kasdieninis gyvenimas nustoja savo centrinio svorio, savo traukos. Visas svoris persimeta idealinin pasaulin, kurio veikimas tampa toks realus ir toks trauklus, kad žmogus lieka gaute pagautas, ypač ekstazės metu. Tada žmogui žemė tėra fizinė bazė, kurios jis nebejaučia. Idealinis pasaulis jį taip užvaldo, kad jis kasdieniam gyvenimui tampa "nebenormalus" ir "neberealus". Toks buvo, pvz., mūsų O. Milašius. Jam mistinis pasaulis buvo toks realus ir taip apčiuopiamai pasiekiamas, kad jis jame gyveno kaip savoj realybėj. Užtat jis daug kam buvo keistas, "nenormalus", nesuprantamas. Antra vertus, kasdienė realybė Milašiui buvo perdaug įstrigusi medžiagon ir mažiau suprantama nei mistinio pasaulio viršūnė. Jam tiesa nėra medžiaga. Išvadavimas ateisiąs iš dvasinio pasaulio, kai "mes nebedvejosime grąžinti jai tikrąjį vardą, būtent, Šventoji Dvasia". Milašiaus akimis žiūrint, "mūsų metas yra baisus ir gražus, kaip tikėjimo prisikėlimas, būdingas savo metafiziniu nerimu". Jis aiškiai mato, kad "mokslas, priėjęs medžiaginio pasaulio ribą, veltui bando slėpti nuo savo sekėjų išgąstį, kuris kyla mistinio pasaulio begalybės akivaizdoj. Ultragreito eismo priemonių ir apskritai mašinizmo išplėtimas, tų dirbtinių reikalų kreatūros kelia pačią kilmės ir ypač judesio problemą. Kas gi yra tame visame pastovaus, nekintamo? Štai klausimas, kuris kyšo iš po sustingusios moderniosios minios veido kaukės" (Les Arcanes).

Mistinis polėkis, sutelktas idealiniam pasauly, nedingsta abstraktybėj. Jis ieško žmogaus prigimčiai atliepiančios asmeninės traukos. Ta asmeninė idealinio pasaulio trauka prieškrikščioniškos eros mintytojams buvo Tiesa, Gėris ir Grožis. Krikščioniškos eros polėkiui anas idealinis pasaulis tampa religiniu, kuriame žmogus veržiasi Dievop, siekia Dievo artumos, tačiau jis nėra pajėgus tai pasiekti. Pats Dievas nusileidžia iki žmogaus, iki jo intymiųjų gelmių, ir tuo būdu žmogus įeina idealinin pasaulin krikščioniškąja prasme. Naujame dvasinio pobūdžio pasauly kartu su atsiveriančia šviesa iškyla ir tokie horizontai, kurių šviesa per stipri žmogaus akims, ir dėl to apreiškime pilna yra misterijų. Pastarosios nėra šešėliai, stokoją esminės šviesos, o akinantys centrai, kurie savo antgamtinės šviesos galingumu prašoka žmogiškas pajėgas. Net ir mistikai, pakilę iki žmogiškos prigimties viršūnių, nėra pajėgūs įžvelgti misterijon. Jie, tiesa, daug arčiau ir ryškiau pamato tai, kas paslėpta pilko žmogaus akiai, tačiau pačios misterijos pagrindų nepasiekia. Misterijos rodosi ir jiems žmogiškais vaizdais, sąvokomis, t. y. tuo ribotumu, kuris yra savas kiekvienam žmogui.

Jei mistikai ir nepermato misterijų pagrindų, jie vis dėlto pergyvena jas nepaprastu intensyvumu. Imkime šv. Pranciškų Asyžietį. Tasai Italijos Poverello gamtos vienatvėj su dideliu dvasios pakilimu galėjo kontempliuoti Kristaus kančią ir apskritai Dievo geradarybes žmogui. Istorijos liudijimu, tasai Poverello tiek buvo įsigyvenęs Kristaus kančios misterijoj, kad liko apdovanotas išoriniais kančios ženklais — stigmomis, anot šv. Pranciškaus Saleziečio, "transformuotas į antrą kryžių".

Mistikai su stigmomis

Lietuvos istorijoj neteko užtikti žmonių, kurie savo kūne būtų nešioję Kristaus kančios ženklus — stigmas. Nežiūrint lyrinio-mistinio lietuvių linkimo į religinį gyvenimą, minėto pobūdžio mistikų Lietuva nėra susilaukusi (kiek man žinoma, Aut.). Galimas daiktas, kad krikščionybė, taip vėlai atkeliavusi mūsų kraštan, nepajėgė taip giliai įleisti šaknų. Ši aplinkybė, matyt, ir bus prisidėjusi, kad apskritai mes neturime savo mistikų, kaip Tauleris ar Seuse. Žinoma, tai nėra vienintelė priežastis, juoba, kad mistikai,

Šv. Pranciškus Asyžietis

Z. Kolbos vitražas pranciškonų vienuolyno koplyčioje Kennebunk Porte.

ypač stigmatizuotieji, yra tam tikra dovana — charisma. *Mūsų krikščioniškojo tikėjimo vyrai liko pašaukti iki šiai dienai ne mistiniam, o martirologiniam gyvenimui.* Lietuvos krikščionybė turėjo per maža laiko susitelkti savyje, kontempliuoti. Vos įleidus šaknis, ji buvo pašaukta jas stiprinti ne ramia kontempliacija, o kankinių kančiomis ir krauju.

Europos Vakarai, šimtmečiais ugdę krikščioniškąsias vertybes, stigmatizuotųjų turėjo visą eilę. Būdinga yra, kad ši charisma pastebima tik Katalikų Bažnyčioj. Jai artimoj pravoslavų Baž-

nyčioj ji nepastebima. Ten, be kitko, ir kančios vertinimas yra kitokio pobūdžio. Lot-Borodine rašo: "Pravoslavų Rytų Bažnyčia ne tik nežino stigmatizuotųjų savo šventųjų tarpe, ji net neprileidžia šio antgamtinio reiškinio; jai rodosi tai nukrypimas nuo tiesioginės savo mistinės teologijos linijos . . . Dvasinė atmosfera čia nėra ta pati kaip Vakaruose, šventos Jėzaus žmogystės garbinimas graikų ortodoksijoj nėra pažįstamas, nes ji tegarbina *vieną* hipostaziją. Apskritai, kančia jai yra transfigūruota, kaip tokia nėra nuopelninga, nežiūrint labai aštrios askezės, einančios iš dykumos Tėvų. Visa tai eina iš dogminio tikėjimo į kūno "pneumatizaciją" (sudvasinimą, —aut.), įgalinančią charismatines dovanas kaip: teisiųjų kūnų fizinį pakilimą, šviesingumą ir net negendamumą, žinoma, bent reliatyvinį. To pagrindas randamas Šv. Rašte. Iš čia ir relikvijų kultas". (Les mystéres du "don des larmes" dans l'Orient chrétien; La vie spirituelle, 1935-6).

Pastebėtina, kad stigmatizuotųjų randama graikų-katalikų Bažnyčioj, pvz., gana naujas įvykis su Naszti Voloszen. Kitose tikybose, kur yra mistikų, pvz., islame, neužtinkama stigmatizuotųjų. Ten nėra esminio elemento, būtent, Kristaus kančios pergyvenimo — compassio.

Pastarajame dešimtmety daug kalbėta apie Elzbietą, protestantę, kuri turi stigmas, gautas savotišku būdu. Gyd. Lechleris, kurio klinikoj gydėsi Elzbieta, sugestijos būdu iššaukęs stigmas. Jei tai yra tikra, reikia pasakyti, kad ir šis įvykis yra glaudžiai susijęs su katalikybės įtaka, nes minėtoji Elzbieta esanti dvasiniu požiūriu stipriai priklausoma nuo Teresės Neumanaitės.

Katalikų Bažnyčioj yra priskaitoma apie 70 stigmatizuotųjų. Yra jų žymiai daugiau, tačiau daugeliu atvejų autentiškumas nėra įrodytas. Ligšioliniai tyrinėjimai yra priskaitę nuo pirmojo istoriškai paliudyto stigmatizuotojo, šv. Pranciškaus Asyžiečio, 330 atvejų. Dr. Imbert-Gourbeyre savo garsiame veikale "La stigmatisation, l'extase et les miracles de Lourdes" (Clermont-Ferrand, 1894) priskaito 321. Tame skaičiuje yra ir tie mistikai, kurie Kristaus kančią yra stipriai pergyvenę, jautę skausmų, tačiau neturėję išorinių kančios ženklų: atsinaujinančių ir negyjančių žaizdų (pvz., Kotryna Sienietė). Tikra prasme jie tad nėra stigmatizuoti. Atskyrus juos ir tuos, kurių stigmos nėra aiškiai įrodydos, autentiškų stigmatizuotų skaičius bus žymiai mažesnis.

Istorinės kritikos žodis

Pastaraisiais metais Teresės Neumanaitės ir Gemma Galgani stigmos sukėlė stiprų susidomėjimą. Istorinė kritika atkreipė dėmesį į praeity žinomus stigmatizuotus (daugiausia moterys). Ji iš naujo perkratė Dr. Imbert-Gourbeyre tyrinėjimus ir konstatavo, kad tų nuostabių reiškinių aprašyme yra įsibrovę daugybė netikslumų. Ypač jie yra žymūs viduriniųjų amžių stigmatizuotųjų aprašyme. nes ten yra legendinio elemento. Paskirų ordinų kronikininkai, siekdami iškelti savo ordinų šventumą bei nuopelnus, nevengė mažai patikimų nuostabių reiškinių įpynimo. Kaip būdingą pavyzdį ir pirmą istorijoj tenka imti iš Klaros Montefalkietės gyvenimo. Ji gimė 1275 m. ir dar maža buvo atiduota augustinių vienuolynui, kuriam vadovavo jos sesuo. Pastarajai mirus, Klara tapo vyresniąja ir ja išbuvo iki mirties. Pagal bolandistų šaltinius, Klara buvusi labai pamaldi, kontempliuodavusi Kristaus kančią, "dalyvaudavo regimai visose Kančios scenose ir Viešpaties skausmuose". Jai mirus 1308 m., vienuolės nusprendė balzamuoti jos kūną. Viena jų, Pranciška Ermane iš Foligno, pasišovė tai atlikti. Kai priėjo prie širdies, pastaroji pasirodė labai didelė. Su savo draugėmis minėtoji sesuo konstatavusi kryžių, susidariusį iš raumenų ir nervų, plaktuvį, stulpą, ietį, nendrę su užmušta kempine, erškėčių vainiką, vinis, — žodžiu, visus Kančios įrankius, susiformavusius širdyje. Visa tai likę konservuota kaip relikvija.

Iš minėto aprašymo matyti, kad nurodomi "faktai" negali išlaikyti kritikos. Jau iš pirmo įspūdžio negali paslėpti legendinio elemento, kuris labai lengvai galėjo kilti dėl anatomijos nežinojimo. Seserys, mačiusios atidarytą širdį ir nenusimaniusios anatomijoj, iš atrastų širdies konstrukcijos organų galėjo įžiūrėti "kryžių" ir panašiai. Joks anatomijos žinovas ten nedalyvavo.

Šitokių stigmatizuotųjų aprašymų 13, 14 ir 15 amžiais gana daug. Jokia rimta kritika negali tokių įvykių laikyti patikimais. Patikrinti jų iš arti nėra įmanoma, o turimi šaltiniai daugely atvejų nepatikimi. Imti juos lengvatike širdimi yra rizikinga, nes nuostabių reiškinių srityje galima yra apgaulė. Antai, yra konstatuota vadinamųjų pseudo-stigmatizuotų: Eustachijus Paduvietis pats persidūrė kojų plaštakas vinimi, o savo šoną durklu; Angelė Hupe Westfalijoj pasidarė stigmas stiklo šukėmis; Teresė Stoedele iš Bohlingen pasidarė žaizdas vinimis. Šitokia sąmoninga apgaulė nėra lengva susekti. Pvz., Karolina Boller (Warburg) penktadieniais turėdavo stigmas, iš kurių sruveno kraujas. Tyrinėtojai aprišo josios ranką antspauduotais tvarsčiais, bet kraujas vistiek sruveno, ir nebuvo matyti žymių, kad tvarsčiai būtų iš oro paliesti. Tada tarp tvarsčių ir rankų odos buvo įdėtas plonas popieris. Šiuo būdu buvo konstatuota popieryje skylutės, rodančios, kad buvo vartojami aštriai durią įrankiai. Sugauta Karolina prisipažino dirbtinai susižeidusi, norėdama sekti šv. Pranciškum. Šitokių faktų akivaizdoj dabartiniai tyrėjai, kaip T. A. Gemelli, yra nepaprastai atsargūs. Pastarasis stebėjęs apie 130 stigmatizuotųjų, ir nė vienu atveju negalėjęs absoliučiai įsitikinti, kad nebūtų buvę dirbtinių priemonių. Jis ypač pabrėžia isterijos vaidmenį. Isterikai paprastai yra genijalūs melagiai bei apgaudinėtojai. Nevienas gydytojas buvo apgautas, nežiūrint įpras-

to atsargumo. Dėl to T. Gemelli, biologas ir gydytojas, išvadoje konstatuoja: "Šv. Pranciškus Asyžietis vienas tik gali būti laikomas tikrai stigmatizuotu, t. y. vienintelis atvejis, kur apologetika turi įsikišti ir kur ji gali įrodyti antgamtinį pobūdį". Ši griežta išvada betgi neužkerta kelio kitiems tyrėjams konstatuoti tikrų stigmatizuotų.

Kaip išaiškinti stigmų atsiradimą?

Naujoji kritika — medicininė ir psichologinė — atidengusi praeity nemaža lengvapėdiškumo, panūdo išaiškinti problemą natūraliniu procesu. J. Tinelis, pasirodęs su naujausia teorija, mano, kad visa problema glūdi psichologiniame-fiziologiniame procese: psichiniai pergyvenimai sukelia organizme sutrikimų. Mistikuose šis procesas, esą, pasirodo stigmomis. Jo manymu, pergyvenamas skausmas per nervus sukelia tam tikros medžiagos atsiradimą, medžiagos vadinamos histaminu. Tai tam tikra cheminė substancija, išplečianti kraujo indus. Mistikas, kuris jautriai pergyvena Kristaus kančią, jaučia skausmą. Šis pastarasis sukelia histaminą tose kūno dalyse, kurias paliečia mintijimo koncentravimas, būtent, rankose, kojose, kaktoje, pečiuose. Tokiu būdu atsiranda rausvos dėmės ir net žaizdos — stigmos.

Teorija nauja, bet trapi. Ji toli gražu neišaiškina to mistinio reiškinio — stigmų, kurios atsiranda kartais ir be skausmo ir be noro.

Kiti tyrėjai iškelia sugestijos galią. Antai Platonovas (1936) dirbtinai sukėlė žaizdą vienos moters rankoje tokiu būdu: uždėjo metalinį pinigą ant rankos ir sugestijonavo moterį, kad pinigas esąs įkaitintas iki raudonumo; po 25 minučių ta vieta stipriai paraudo, ir po pusvalandžio pasirodė pūslė. — Šindleriui yra pavykę sukelti quasi-stigmas hipnoze. 22 metų pamaldi mergaitė, norinti turėti stigmas, pasineria į Katrinos Emmerich regėjimų skaitymą. Hipnozės metu jai buvo įtaigojama, kad stigmos pasirodys rankose ir kojose. Atsibudus buvo konstatuota rankose rausvos dėmės (ecchymoses).

Minėtos rūšies bandymai, nežiūrint panašumo į tikrąsias stigmas, toli gražu neišaiškina problemos. Tikrosios stigmos kūne pasiskirsto simetriškai, jos nėra tik paraudusios dėmės, o tikros žaizdos, sunkiai užgyjančios ir neužkrečiamos.

Po suminėtų fiziologinių bandymų, reikia iškelti religinės psichologijos nuomonę. Kaip ir medikų, taip ir psichologų bandymuose matyti tendencija išaiškinti mistinius reiškinius natūraliniu būdu. Dar 19 amžiaus pabaigoje daugis psichologų laikėsi materialistinės pažiūros ir nepripažino dvasinio prado įtakos kūnui. Šiuo metu psichologija yra pasinešusi tvirtinti, kad stigmos yra psichogeniniai reiškiniai, kur visas vaidmuo atitenka psichiniam pradui; antgamtinis elementas paliekamas nuošaliai. Ši psichologinė linkmė nepajėgia išspręsti problemos visoj platumoj, nes išskiria esminius elementus. Religinė psichologija, tai pabrėždama, siekia apimti visus elementus.

Tikrosios stigmos yra neabejotini dvasinio—mistinio pergyvenimo ženklai, ir tai gilaus pergyvenimo. Ligšioliniai stigmatizuotųjų aprašymai, pradedant šv. Pranciškum Asyžiečiu, tai patvirtina. Fizinių stigmų pagrindas yra tad dvasinėse stigmose. Pvz., Ruysbroecko raštuose aiškiai matyti ryšys tarp dvasinių ir fizinių stigmų. Görres aną transformuojančią dvasinę galią pavadino "plastische Kraft" (plastinė galia). Tai galia, kuri įspaudžia kūne ženklus pagal vidinį Kristaus Kančios pergyvenimą. Naujoji psichologija tą galią vadina psichologine organizmo reakcija.

Ir ši teorija, turinti daug tiespanašumo, nepajėgia visko išaiškinti. Pvz., Šv. Marija, taip jautriai pergyvenusi Kristaus kančią, neturėjo žaizdų. Josios plastinė galia neapsireiškė stigmomis. Tai rodo, kad be plastinės galios žmoguje yra kitų veiksnių, kurių jokios teorijos neįstengia aprėpti. Tai antgamtinis veiksnys, kurio veikimas natūralinėse ribose klininėmis priemonėmis yra neapčiuopiamas. Stigmos yra tad užpsichologinis ir užfiziologinis reiškinys, nors kaip pastebi prof. Wunderle, negalima visiškai paneigti ir grynai natūralinių stigmų. Skirti autentines stigmas su antgamtiniu pobūdžiu nuo natūralinių ir nuo įscenizuotų yra nebe teorijų, o Bažnyčios kompetencija.

RETOS DAINOS — GRAŽUOLĖS

JONAS BALYS

Mūsų dainų lobyne visko yra. Literatus ar poetus gal daugiau domina grynai lyrinės dainos ir jų nepaprastai grakščios išraiškos priemonės. Tautosakininkams įdomesnės pasakojamo pobūdžio dainos, kurios turi daugiau išvystytą siužetą, pasakoja apie kokį nors įvykį, dažniausiai tragiškai pasibaigiantį. Tai epiniai motyvai, kurių mūsų poezija nelabai daug teturi, o ir tų, kuriuos turime, dažnai nepastebime — juos nustelbia tūkstančiai lengvo romansinio pobūdžio dainų.

Pasakojamas dainas, arba balades, kurių yra apie trys šimtai tipų, galime paskirstyti į dvi grupes: aiškiai tarptautines, dažnai tik daugiau ar mažiau "sulietuvintas", ir grynai lietuviškas, kurioms atitikmenų kitose tautose nerandame. Tokių bus maždaug po šimtą abiem grupėm. Tačiau yra ir tam tikro tarpinio tipo dainų: tuo tarpu yra neaišku, ar jos grynai lietuviškos, ar skolintinės. Šitokios dainos tautosakininkui yra tikras galvosūkis, kol tyrinėjimo ar laimingo supuolimo dėka mįslė pagaliau lieka išspręsta. Nemaža tokių mįslingų dainų pasisekė per pastaruosius dešimtį metų išaiškinti, tačiau geras jų būrys dar liko, laukdamos sprendimo. Ypač sunku, kai daina yra įdomi ir graži, bet labai reta, vos vienas kitas jos variantas teužrašytas. Tada galima apie ją, kaip apie kokią išdidžią gražuolę, sukti galvą per dienas ir naktis, o sprendimo vis nesurandi.

Kai kurie tautosakininkai yra linkę manyti, kad skirtinga ir reta dainos variacija yra kokio gabaus dainininko atsitiktinė išmonė, kuri spontaniškai sukurta, žmonėse plačiai nepasklido, nes arba ji yra dar palyginti nesenos kilmės, arba žmonėms nepatiko, kaip neįprasta, perdaug skirtinga ir pramani. O kas daryti, kai mes randame tokios retos dainos du skirtingu variantu? Tada jau aišku, kad seniau yra buvęs vienas tos dainos prototipas, kuris arba liko pamirštas, arba slypi kuriame iš dviejų variantų.

Imkime ir panagrinėkime keletą tokių dainų.

1. *Nuskandinau žiedelį*

Dainų ciklas apie paskendusį žiedą yra labai gausus ir įvairus. Įprastinė forma yra tokia: "Linelius roviau, rankas mazgojau, nuskandinau žiedelį į marelių dugnelį. Šit ir atjoja jaunas bernytis ant juodbėrio žirgyčio . . . Žiedelį siekdams ir pats nuskendo . . ." Kartais mergaitė prašo šiaurų vėjelį, kad jis išpūstų jos žiedą į žalią lanką, o broliai pjaudami šieną jį suras. Vėjas paprastai išpildo mergaitės prašymą. Tačiau vienoje dainoje tas šiaurus vėjelis pirma nori sužinoti "keno pirktas žiedelis", ir tik tada jau jis atitinkamai pasielgs.

Vai kad aš [buvau] pas motinėlę,*
Valios darbelius dirbau.
　　Kas dieną balta, graži raudona,
　　Galvelė sušukuota.

Vai eičiau, eičiau in Dunojėlį,
Prausčiau baltai burnelę.
　　Burnelę prausiau, rankas mazgojau,
　　Nuskandinau žiedelį.

Aš nuskandinau savo žiedelį
In Dunojaus dugnelį.
　　Aš paprašyčiau šiauraus vėjelio,
　　Kad išpūstų žiedelį.

Vai kad išpūstų ir išliūliuotų
Žiedelį in kraštelį.
　　Vėjelis pūtė prakalbėdamas:
　　Keno pirktas žiedelis?

Jei tetužėlio žiedelis pirktas —
Daužysiu in vilnelę.
　　Jei brolužėlio žiedelis pirktas —
　　Liūliuosiu in kraštelį.

* Pirmoji kiekvieno posmo eilutė dalintina į dvi eilutes.

O jei šio šelmio, šelmio bernelio —
Gramzdinsiu in dugnelį.
Ant ko pažinai, šiaurus vėjeli,
Keno pirktas žiedelis?
Sidabro baltas, aukso geltonas,
Deimantužio raudonas.
Tėvelio pirktas — tai sidabrėlio,
Brolelio auksinėlis.
O šių vėl šelmių, šelmių bernelių,
Deimantužių raudonas.

Atspausdino ją D. T. B. (Bačkauskis) rinkiny "Lietuwiszkas dainorius", Mahanoy City, Pa., 1905, p. 353t. Iš kur buvo ta daina paimta, dar nepasisekė susekti. Greičiausia ji jau buvo kur nors spausdinta. Kodėl vis dėlto ji tokia reta?* Nei dainos forma, nei turinys nekelia jokių abejojimų dėl jos lietuviškumo ar liaudiškumo. Ir ji yra tokia žavi. Tai ne eilinio liaudies poeto kūrinys, bet didelio talento švystelėjimas.

2. *Šausiu vargo mergelę*

Nėra toks jau retas dainos tipas, kaip bernelis šauna volungę, balandėlį ar gegužėlę ir . . . nušauna savo mergelę. (Dažnai šis epizodas yra įžanga baladės "Per tiltą jojau, nuo žirgo puoliau", tačiau pasitaiko ir kaipo savaiminga daina) Tai nelaimingas atsitikimas: jis nežinojo, kad mergelė buvo pavirtusi ar paversta į paukštį. Tiktai motina jam išaiškina.

a)

Vai broli, broli,
Broleli mano,
Šerk ma bėrą žirgelį.
O kaip nušersi
Bėrą žirgelį,
Uždėk tymo balnelį.
O kaip uždėsi
Tymo balnelį,
Prisek aukso kilpeles.
O kaip prisegsi
Aukso kilpeles,
Sėsk ir pats ant žirgelio.
Į kilpas stodams,
Ant žirgo sėsdams,
Volungėlę nušoviau.
Vai baudė, barė
Mane močiutė,
Kam šoviau volungėlę.
—Ta volungėlė,
Drebna paukštelė,
Tai vargdienė mergelė.
Reikė nušautie
Girios lepūną,
Arba marių narūną.
—Lepūns palėkė,
Narūns panėrė,
Volungėlė čiulbėjo.
Kaip ji čiulbėjo —
Auksas žerėjo,
Kaip lėkė — suskambėjo.

Daina lietuviška ir labai sena, graži. Magiškas mergaitės pavirtimas į paukštį yra labai dažnas mūsų dainose. Rečiau bernelis pavirsta paukščiu, antinu arba sakalu. Brolis pažįsta gegute pavirtusią savo seserį, tada jos nešauna. Tačiau viena dainos variacija sako, kad bernelis žino, jog gegužėlė — tai jo mergelė, o vis dėlto ją šauna (kodėl — nepaaiškinta), bet mergaitė dar suspėja šauktis Perkūno pagalbos, prakeikia šelmį bernelį, kurį tuojau pat užmuša griaustinis:

b)

Žalioj girelėj,
Lygioj lankelėj
Stovi sesių pulkelis.
Vai ir atjojo
Šelmis bernelis
Šaudyklę taisydamas.
—Vai skirkis, skirkis,
Sesių pulkeli,
Šausiu vargo mergelę.
Vai šausiu, šausiu
Tave, mergele,
Per girios gegužėlę.
—Vai nešauk, nešauk,
Šelmi berneli,
Nes nustosi žirgelį.
—Šitą nustosiu,
Kitą balnosiu, —
Šausiu vargo mergelę.
Pirmą kart šoviau —
Lapai mirgėjo,
Mergelė prakalbėjo:
—Vai nešauk, nešauk,
Šelmi bernuži,
Koros tave Dievulis.
Vai koros, koros
Dievs Dievulėlis,
Už vargdienę mergelę.
Vai kyla, kyla
Juods debesėlis
Su dideliu griausmeliu.
Kilk, debesėli,
Mušk, Perkūnėli,
Ing tą šelmį bernelį.
Vai ir užmušė
Šelmį bernelį
Už vargdienę mergelę.

---

* Plg. Juškevičiaus "Liet. dainos" I Nr. 339, II Nr. 801, 994. Dainos Nr. 801 pirmi keturi posmai labai panašūs į pacituotą dainą, bet toliau žymiai skiriasi. Visi trys Juškevičiaus variantai nėra taip gerai išvystyti ir toli neprilygsta tobulam "Liet. dainoriaus" variantui.

Dainavo Uršulė Žemaitienė, 59 m. a., kilusi iš Šukių k., Lankeliškių par. Atvažiavo į JAV 1914 m. ir dabar gyvena Čikagoje. Užr. 1949. 7. 23. Arch.: R 6-50.

Daina sena, graži, lietuviška ir tikrai liaudiška: žiūr. "Liet. dainorius" p. 355t. Plg. Jušk. "Liet. dainos" II Nr. 596 ir Nr. 762 (jiedu abu teturi tik porą panašių posmų). Daina įdomi ir savo etika: Perkūnas nubaudžia nusikaltėlį. Ar tas "Dievs Dievulėlis" yra krikščioniškas, ar senas stabmeldiškas — neaišku. Kitoje panašaus pobūdžio dainoje, kuri tačiau yra daug dažniau randama, vyro skriaudžiama žmona prašo: "Žaibuok, žaibeli, trenk, Perkūnėli, užmušk piktą vyrelį!" Vienoj gudiškoj dainoj moteris dejuoja, kad griaustinis užmušė ne tą, kurio ji nekentė (jos vyrą), bet tą, kurį ji mylėjo (jos meilužį).

3. *Nušoviau sakalėlį*

Sakalas mūsų liaudies poezijoje yra vaizduojamas, kaip žmonių draugas ir pasiuntinys, jis "naujienas nešioja". Svetimoj šaly mirštąs karys prašo sakalą parnešti jo kaulus į tėviškę "pas mano tėvelį". Žodžiu, tai neliečiamas arba "tabu" paukštis, kurio nevalia skriausti arba užmušti, nes tada kokia didelė nelaimė atsitiks. Ir štai vienas girtas medžiotojas jį nušauna. Atsikvošėjęs ir išsigandęs klausia savo tėvą, ką turi daryti. Tėvas liepia slaptai palaidoti sakalą gilioje duobėje, t. y. suteikti jam pagarbą, paprastai skiriamą žmogui. Mat, gal tada nusižengimas bus nors iš dalies atpirktas ir neatsitiks nelaimė:

Vai lustig runda,*
Jaunieji broleliai,
Margoje karčiamėlėj.
    Nedaug prašokau,
    Nedaug pragėriau —
    Daug pinigų mokėjau.
Tancių prašokau,
Gorčių išgėriau,
Dolėružį mokėjau.
    Vai siuntė siuntė
    Mane tėtužėlis
    Į giružę medžioti.
O ir pamačiau
Sierą sakalėlį
Viršūnėj ąžuolėlio.
    Vai eičia klausčiau
    Senojo tėvelio —
    Ar šautie sakalėlį?
—Sūneli mano,
Jaunasis mano,
Sūneli brangvardėli.
    Vai nešauk, nešauk
    Sierą sakalėlį,
    Duok sakalui čiulbėti.
Oi aš neklausiau
Senojo tėvelio,
Nušoviau sakalėlį.
    Aš eičia klausčiau
    Senojo tėvelio —
    Kur sakalą kavoti?
—Sūneli mano,
Jaunasis mano,
Sūneli brangvardėli.
    Oi iškask, iškask
    Gilią duobužę
    Į du tris stuomenėlius.
Kad nieks n'išgirstų,
Onei nesuprastų
Kur sakalą kavojai.

Tai aiškiai Mažosios Lietuvos kilmės daina, gal gerokai aptrupėjusi, nes nieko nepasakoja apie medžiotojo tolimesnį likimą, jo nubaudimą. Kitą variantą duoda Jušk. "Liet. dainos" I Nr. 142. Takažauskienės variantas yra pilnesnis, negu Juškevičiaus, nors pastarasis buvo gerokai anksčiau užrašytas. Daina sena, reta ir graži.

4. *Puldamas sakalėlis užmušė karaliūną*

Kas atsitinka sakalo medžiotojui, vaizdžiai rodo "karaliūno daina". Jos žinomi mažiausia trys variantai, visi dzūkiški. Vieną atspausdinau rinkiny "Šimtas liaudies baladžių" (Kaunas, 1940, Nr. 66), kitus du užrašiau Amerikoj ir čia dedu. Tokias dainas dzūkai vadina "Gavėnios dainomis", t. y. jos yra rimto, liūdno turinio.

a)

Už marių mėlynųjų
Bovinosi du sakalai.
    Užmušė kazokėlį,
    Kazokėlį dvarokėlį.
Ir paliko jauną našlę
Su pulku siratėlių.
    —Oi purmone, kinkyk arklius,
    Mes važiuosim pas motulį.
—Oi motula mano miela,
Ar prijėmi mane jauną?
    Ar prijėmi mano skarbus,
    Ar prijėmi palšus jaučius?
Ar prijėmi mažus vaikus,
Mažus vaikus siratėles?
    —Oi dukrele mano jauna,
    Aš prijėmu tave jauną.

* Germanizmas, reiškia "linksmai aplinkui" šokti ar gerti.

Dainavo Magdalena Takažauskienė, 72 m. a. Gimtinė: Versnupių k., Alvito par. Atvažiavo į JAV 1904 m. ir dabar gyvena Pittsburgh, Pa. Užrašyta 1949. 8. 19. Dainuotoja paaiškino: "Mano tėvuko (senelio) Pranciškaus Šematausko daina. Jis buvo iš Vyžainių par. ir mirė turėdamas 110 metų. Mes ją retai dainuodavom, už nieką laikydavom".

Aš prijēmu tavo skarbus
Ir prijēmu palšus jaučius.
    Neprijēmu mažų vaikų,
    Mažų vaikų siratēlių.

[Toliau lygiai toks pat pokalbis su tēvu, broliu ir seserimi].

—Purmonēli, grąžyk žirgus,
Aš važiuosiu pas vyrelį.
    Aš važiuosiu pas vyrelį
    An aukštojo kalnelio.
—Prisiegēle mano mielas,
Ar prijēmi mane jauną?
    Ar prijēmi mano skarbus?
    Ar prijēmi palšus jaučius?
Ar prijēmi mažus vaikus,
Mažus vaikus siratēles?
    —Neprijēmu tavo skarbų,
    Neprijēmu palšų jaučių.
Tik prijēmu tave jauną,
Mažus vaikus siratēles.*

b)

Ir išjojo karaliūnas
Žalion girion paliavoti.
    Ir užmušē karaliūnas
    Žalios girios sakalēlį.
Ir puldamas sakalēlis,
Ir užmušē karaliūną.
    Vai parbēga jo kurteliai
    Per laukelius skalydami.
Vai parbēga jo žirgeliai
Viešais keliais žvingydami.
    Vai parbēga jo slūgelēs
    Baltas rankas laužydamos.
—Karaliene, didi ponia,
Dabar tavo po mudrystei.
    Dabar tavo po mudrystei,
    Tai nešiokie žēlabēlę.
Tai nešiokie žēlabēlę,
Jau užmušē karaliūną.
    —Vai slūgelēs, vai vierniausios,
    Kinkykite šyvus žirgus.
Kinkykite šyvus žirgus,
Aš važiuosiu pas tēvulį.
    Aš važiuosiu pas tēvulį,
    Pas tēvulį, pas motulę.
Davažiavaus tēvo dvarą,
Stov tēvulis vidur dvaro.
    Stov tēvulis vidur dvaro,
    O motulē šaly dvaro.

—Vai tēvuli, vai motule,
Duokie dabar kokią rodą.
    Duokie dabar kokią rodą,
    Jau užmušē karaliūną.
—Vai dukrele mano miela,
Jaučius, karves išparduokie.
    Jaučius, karves išparduokie,
    Šyvus žirgus man atduokie.
Šyvus žirgus man atduokie,
Laisk sūnelius kuniguosna.
    Laisk sūnelius kuniguosna,
    O dukrelas minyškosna.

---

* Dainavo Ona Medonienē, 50 m. a., iš Papečių k., Lazdijų par. Dabar gyvena Hartford, Conn., atvažiavo 1912 m. Užr. 1950. 7. 10. Arch.: R 64/46.

O dukrelas minyškosna,
Pati jauna ištekėkie.
    —Vai tėvuli, vai motula,
    Tai nedėkui už tokią rodą.
Vai slūgelės, vai vierniausios,
Grąžykite šyvus žirgus.
    Grąžykite šyvus žirgus,
    Aš važiuosiu savo dvaran.*

Atrodo, kad varianto "b" didžioji dalis (pirmieji 16 posmų) yra senesnės dainos forma, gerai išaiškinanti visos nelaimės priežastį. Jos pabaiga su kunigais ir minyškomis jau yra naujesnės kilmės. Tuo tarpu varianto "a" pradžia yra tik nuotrupos, o pradedant ketvirtu posmu jau randame labai būdingą liaudies poezijos motyvą, vadinamą "vadavimą": kai visi artimieji atsisako nelaimėn patekusiam padėti, tai mylimasis (-ji) tuoj pasiryžta gelbėti ir viską paaukoti, kas tik jam ar jai yra galima padaryti mylimo asmens naudai. "Karaliūnas" yra senesnis, negu "kazokėlis dvarokėlis". Antrosios dainos melodija yra primityvi, bet originali ir lietuviška, o pirmosios beveik recitatyvas. Pati daina gali turėti slaviškos įtakos, tačiau tuo tarpu neturiu slaviškų atitikmenų.

5. *Tavo ponas nuskendo*

Tai vėl mįslinga daina. Iš dalies ji primena "paskandintą žiedą" (Nr. 1), iš dalies "karaliūno dainą" (Nr. 4). Vienas jos variantas, užrašytas A. Leskieno 1880 m. Vilkiškių apyl. (Maž. Lietuvoj), yra toks:

Ėjo ponas medžioti
Į žaliąją girelę.
Ėjo ponas damais [pylimais] tais
Baltai rankas mazgoti.
Ponas žiedą begriebdams
Ir pats jaunas įpuolė.
—Ei tu tarne viernasis,
Kinkyk šešis žirgelius,
Bėkit pas žiuponę [ponią].
O tai rado žiuponę
Didžiam luste [linksmume] bešokant.
—Ei tu žiupon, žiupone,
Tu jaunoji žiupone,
Kad tu vislab žinotum,
Tai tam luste nešoktum.
Tavo ponas nuskendo,
Į dugnužį nugrinz[d]o.
—Ei tu tarne viernasis,
Kinkyk šešis žirgelius,
Bėki pono ieškoti.
Kur žirgužiai stovėjo,
Čia žemužė nutrypta;
Kur ponelis įpuolė,
Vandenužis sudrumstas.
O tai rado ponelį
Ant jūružių dugnelio,
Baltais žiedrais apdumtą,
Žaliais maurais aptiestą.
Tai laidojo ponelį
Į karaliaus sklepelį,
O tai davė užrašyti:
Čia gul jaunas zelnerius,
Karaliaus jėgerėlė [šaulys].

Daina turi nemaža germanizmų ir slavizmų, neturi posmų (slaviška įtaka?), tačiau, antra vertus, turi ir aiškiai lietuviškų dainos bruožų, tad ją tenka laikyti mažalietuvišku kūriniu. Formos atžvilgiu daina nėra tobula.

Kitas panašus, bet ne toks pilnas šios dainos variantas, užrašytas Lauksargių par. (Maž. Lietuvoj), buvo paskelbtas V. Kalvaičio knygoj "Prūsijos Lietuvių dainos", 1905, p. 224 Nr. 460. Ten skęsdamas ponas liepia ištikimam tarnui pranešti tą liūdną žinią "žiuponei", kurią atrado irgi "didžiam luste bešokant". Ponia tuojau liepė tarnui pakinkyti šešis žirgus, visus širmus, ir "eisim pono ieškoti". Apie palaidojimą nieko nepasakyta. Daina turi dviejų eilučių posmus (du posmai turi po tris eilutes). Pagaliau Juškevičiaus "Liet. dainos" II Nr. 836 duoda gana nutolusią versiją: "Rankeles mazgojau, žiedelį nuskandinau. Žiedelį griebdams aš jaunas ir įpuoliau. Plauk mano žirgeli per jūružes mareles, pasakyk tėveliui, skųskiesi motinėlei. Sakyki: ženijausi ..." Apie žmoną čia nieko nesakoma. Šis variantas artimesnis dainos tipui, kur bernelis nuskęsta, jieškodamas mergelės žiedo.

6. *Juodas kudlotas ...*

Miško dvasia irgi kartais užsimano prisivilioti žmonių dukrą. Kadangi jis yra "juodas kudlotas, šleivas vyžuotas", tai gražuolę vilioja visai moderniškomis priemonėmis — auksu sidabru. Tokia daina apie nepaprastas piršlybas buvo tik vieną kartą užrašyta vokiečio K. Brugmano 1880 m. Garliavos apylinkėj:

Sumaliau rėtį,
Sumaliau antrą,
Liu-lei-liu.*
    Vai aš išėjau
    Ant didžio dvaro.
Nei aušra aušta,
Nei saulė teka.
    Vai tik ateina
    Juodas kudlotas,

---

* Dainavo Elena Pigagienė, 65 m., iš Perlojos. Atvažiavo į JAV 1905 m. ir dabar gyvena Brockton, Mass. Užr. 1949. 9. 2. Arch. R 39/24.

Leskien und Brugman, **Litauische Volkslieder und Maerchen**, 1882, p. 139 Nr. 80

A. Leskien und K. Brugman, **Litauische Volkslieder und Maerchen**, Strassburg 1882, p. 39 Nr. 61

Juodas kudlotas,
Šleivas vyžuotas.
  Ir jis paėmė
  Už baltų rankų,
Vai ir nuvedė
In žalią girią.
  Te nauji dvarai,
  Balti pakajai.
Ir pasodino
Už balto stalo,
  Vai ir papylė
  Aukso sidabro.
"Vai man nemiela
Auksas sidabras,
  Vai tik man miela
  Tėvas močiutė,
Tėvas močiutė,
Broliai sesutės".
  "Vai cit neverke,
  Jauna mergele,
Vai tu turėsi
Dešimts slugelių,
  Dešimts slugelių,
  Dešimts [šimtą?] vargelių".

Į šią neabejotinai liaudišką dainą panaši yra pasaka apie Jovadą (kudlota būtybė — nei meška, nei žmogus), kurią išspausdinau knygoje "Lietuviškos Pasakos" (Chicago, 1951, p. 145-151).

Yra panaši sakmė, kaip velnias, užtikęs vieną pirty besimaudančią merginą, ją kviečia: "Merga, merga, einam šokti!" Gudri mergina atsako: "Kad aš neturiu batelių . . . suknelės . . . skarelės ir t.t." Ir velnias viską neša iki gaidžių. Šita sakmė yra labai populiari ne tik Lietuvoje, bet visoj rytų ir vidurio Europoj nuo Estijos iki Kaukazo. Kyla klausimas, ar minėta "Jovado" pasaka atsirado veikiant tokioms sakmėms, ar dainoms, panašioms į Brugmano užrašytąją? Pasaka artimesnė sakmėms, tik vienas dalykas įdomus: Jodvadui išbėgus, mergina labai daug dainuoja, šaukdamosi pagalbos, pavyzdžiui:

Pučia vėjelis žalioj girelėj,
Žiba žvaigždelės tamsioj naktelėj,
O mane ima Jovadas kudlotas,
Turi daug pinigų, labai bagotas.*

Arba taip skundžiasi:

Mane apleido tėvas motulė,
Manęs neklauso rudi kurteliai,
Man nepačiulba drabni paukšteliai.
Mane graudena šiaurus vėjelis —
Nieks neramina manęs mergelės.
Nors jūs gaideliai, nors jūs raibieji,
Jūs užgiedokit anksti rytelio.
Jūs nubaidykit Jovadą kudlotą . . .

Gal šie gausūs dainuojami posmeliai, kurie mūsų pasakose dažnai pasitaiko, rodo liaudies dainų įtaką? Abejoju. Skaitydamas originalo rankraštį, turėjau kai kurių abejojimų dėl pasakos liaudinškumo. Užrašė ją Paulius Golovnia (Galaunė?) Sobuvos km., Jėzno par. ir nusiuntė LMD-jai. Rankraštis rašytas apie 1910 m., o tada buvo kaip tik labai madoj, sekant Vincu Kreve ir Liudu GiGra, kurti eilėraščius, pamėgdžiojančius dzūkiškas liaudies dainas.

Dainų eilėdara, posmai

Dainų senumą ir jų lietuviškumą nustatyti labai padeda jų forma arba eilėdara. Senosios mūsų dainos neturi rimo. Priėjau išvados, kad seniausios ir tikrai gražios lietuviškos dainos turi trijų eilučių posmus: pirmos dvi eilutės yra trumpos, o trečioji kiek ilgesnė (žiūr. šio str. dainas Nr. 1-3). Tatai dar nereiškia, kad visos dainos, turinčios kitokius, negu trijų eilučių posmus, jau yra nelietuviškos kilmės. Dainos, turinčios dviejų eilučių posmus, irgi gali būti senos. Pačios seniausios mūsų dainos arba sutartinės dažnai teturi tik vieną eilutę prasmingo teksto, o toliau posmą užpildo neturįs prasmės priedainis iš vienos ar daugiau eilučių. Vėliau įsigalėjo keturių eilučių posmai. Rimuotos dainos yra jauniausios. Jei daina visai neturi posmų, tuojau kyla įtarimas, ar nebus skolintinė iš rytinių slavų. Pagaliau reikia žinoti, kad "suposmavimas" priklauso ir nuo užrašytojo: jei jis nežymėjo pasikartojančių eilučių ir priedainių, tai posmai dažnai nebeišeina, ir priešingai, geras dainininkas ir tariamai neposmuotą dainą gali suposmuoti: tai padaro atitinkamai pakartodamas kai kurias eilutes, visas ištisai ar tik jų pusę, ir pridėdamas pora naujų žodžių, atitinkamuose vietose panaudodamas priedainius ir pan. Posmus galima skirti tik tada, kai daina esti dainuojama. Diktuojant žodžius, paprastai viskas sumaišoma. Todėl galimas yra dalykas, kad kai kurios neposmuotai užrašytos dainos iš tikrųjų buvo posmuotos, bet jas negerai užrašė, — nereikalavo, kad dainuotų, bet prašė, kad tik žodžius sakytų.

Susižavėti gražia daina yra nesunku. Kur kas sunkiau yra nustatyti tokios gražios dainos amžių ir spręsti apie jos kilmę. Čia reikia ne tik folklorininko - istoriko, gerai pažįstančio kaip mūsų, taip ir kaimyninių tautų dainas, bet dar reikia pasikviesti pagalbon eilėdaros žinovą ir muziką.

* Liu-lei-liu yra priedainis kartojamas po kiekvieno posmo.

* Originale, atsimenu, buvo: "Ir ant pinigų labai bagotas",— tai aiškus slavizmas.

LAISVĖ IR RELIGIJA

KARL JASPERSO EGZISTENCINĖS METAFIZIKOS PAGRINDAI (IV)

JUOZAS GIRNIUS

1. *Filosofija, kaip laisvasis tikėjimas*

a. Filosofinė religijos kritika. — Filosofija yra laisvas tikėjimas. Štai ta tezė, kuri Jaspersui lygiai atriboja filosofiją ir nuo mokslų, ir nuo religijos. Kiek filosofija yra tikėjimas, tiek ji nėra mokslas. Ir kiek filosofija yra laisvas tikėjimas, tiek ji nėra religija. Iš vienos pusės: filosofija nėra mokslas, nes iš viso filosofinis mąstymas neslepia savyje jokio pažinimo. Galima pažinti tik pasaulyje randamus objektus, o absoliutinės būties tenka ieškoti tikėjimu. Pagal tai mokslo ir filosofijos santykiai Jaspersui yra tolygūs žinojimo ir tikėjimo santykiams: kai mokslai, kreipdamiesi į patirtinę tikrovę, mums teikia žinojimą, tai filosofija, ieškodama "tikrosios būties", išauga iš tikėjimo. Tačiau, antra vertus, tai nieku būdu nereiškia, kad šis filosofijos išskyrimas iš mokslų ją priartintų prie religijos. Kas sekė mūsų ankstesnę Jasperso filosofinės minties analizę, tas negalėjo nepastebėti, kiek yra neteisinga filosofinių žurnalistų nukaltoji klišė: "Kai Heideggeris su Sartre atstovauja ateistiniam egzistencializmui, tai Jaspersas su Marceliu — krikščioniškajam egzistencializmui". Jei Gabriel Marceliui galima iš tiesų taikyti krikščioniškojo egzistencialisto vardą, tai Jaspersui šis vardas iš viso nedera, nes pagal jį filosofas iš viso negali savęs surišti jokia religija. Jei filosofija nėra mokslas, nes ji nėra iš viso žinojimas, tai lygiai filosofija Jaspersui nėra religija, nes ji nėra autoritetinis tikėjimas. Kai mokslai savyje slepia priverstinį žinojimą ir kai religija remiasi Apreiškimo prievarta, tai filosofija yra iš esmės laisvas tikėjimas, pagrįstas "laisva nelygstamybe". Šita tai prasme ir laiko Jaspersas savo egzistencinę filosofiją laisvės filosofija: kai kiekvienas žinojimas yra priverstinis, tai filosofija yra tikėjimas, ir būtent, ne autoritetinis, o laisvas tikėjimas.

Iš pradžių gali atrodyti: vistiek filosofija pagal Jaspersą turi likti artimesnė religijai, nes abi aptariamos tikėjimu ir tuo pačiu išskiriamos iš žinojimo. Tačiau taip nėra. Jei ir randa Jaspersas tikėjimą "politinėje įtampoje" su žinojimu, tai betgi vistiek jis neranda neperžengiamos prarajos tarp mokslo ir filosofijos. Nors filosofija ir nėra mokslas, tačiau ji suponuoja mokslinį pažinimą. Užtat ir negali būti principinės kovos tarp filosofinio tikėjimo ir mokslinio žinojimo. Mokslininkas gali filosofuoti, ir filosofas gali imtis mokslo. Kitaip religijos atveju. Kai įtampa tarp filosofijos ir mokslų lieka reliatyvi, tai įtampa tarp filosofijos ir religijos yra absoliuti. Filosofinį tikėjimą nuo religinio tikėjimo skiria, pagal Jaspersą, neperžengiama praraja. Kai filosofinis tikėjimas išreiškia "laisvą nelygstamybę", tai religinio tikėjimo nelygstamybė remiasi Apreiškimo autoritetu. Užtat, pagal Jaspersą, būti filosofu ir priklausyti religijai yra dvi viena antrą nesutaikomai išskiriančios galimybės. "Filosofui kaip tokiam yra galimas tikėjimas, bet ne religija".

"Gali filosofija susivienyti su mokslu", bet "turi ji kovoti prieš religiją".[2]) Kodėl neišvengiama filosofijos kova prieš religiją? Todėl, atsako Jaspersas, kad filosofas negali paneigti savo laisvės, sukniubdamas prieš Apreiškimo autoritetą. Be abejo, sutinka ir mūsų filosofas, jei tariamasai Apreiškimas būtų iš tiesų Dievo balsas, nebūtų galima jam nepaklusti. "Jei tektų rinktis tarp Dievo ir žmogaus, būtų negalima nesirinkti Dievo"[3]), skelbia Jaspersas savo "Philosophie". Tą pačią mintį, išreikštą nauja sofistine forma, sutinkame ir jo vėliau išėjusioje studijoje "Von der Wahrheit": jei Dievas būtų iš tiesų apsireiškęs, tai net pats absurdiškumas nebūtų galiojantis priekaištas prieš Apreiškimą. "Jei būtų tai įvykę, Apreiškimas būtų pagrindinė ir galutinė tikrybė, jokia tiesa negalėtų už jo išeiti ir dingtų kiekvienas klausimas, liečiąs jo galimumą, patirtinį faktiškumą bei jo sąlygas. Šiuo atveju Apreiškimas būtų viso mūsų tiesos ieškojimo pradžia, nes kiekviena žmogiškoji tiesa turėtų nusilenkti Apreiškimui, o ne Apreiškimas derintis prie mūsų ankstesnio tiesos žinojimo"[4]). Pavadinome šią argumentaciją sofistine todėl, kad Jaspersas prileisdamas, jog net absurdiškumas nebūtų priekaištas prieš Apreiškimą, jei šis būtų faktiškai įvykęs, drauge principiškai paneigia Apreiškimo galimybę pačiu tuo, jog jis atmeta bet kokį istorinį liudijimą. Iš tiesų, cituotą tekstą seka klausimas: kaip galime įsitikrinti, kad Apreiškimas yra Dievo balsas? Neišvengiama remtis liudininkais, atsako pats sau aną klausimą mūsų filosofas. Tačiau "žmogaus žodis nebėra Dievo žodis".[5]) Kiek Apreiškimas yra perduodamas, jis priima pavidalą pasaulyje ir tuo pačiu kiekvienai žmogiškaja tiesai savą baigtinybę. "Kur žmonės teigia tiesą, ten jie palenkti logikai ir kitų žmogiškajai patirčiai".[4])

Užtat randame ir pas Jaspersą visą tą krikščionybės kritiką, kurios savo laiku ėmėsi racionalistai. "Absurdiška, kad Dievas taptų žmogu-

mi ar žmogus Dievumi".[6]) Visi Kristaus Prisikėlimo liudijimai yra klaidingi, nes liečią tai, kas pasaulyje yra negalima. Nieko nereiškia visi liudininkai. Pakankamai žinome liudininkų, kurie subjektyviai buvo nuoširdūs, liudydami savo tuščias iliuzijas. Negalint jais remtis, nelieka nieko kito, kaip kreiptis į patį Apreiškimo turinį ir jį kritiškai vertinti. Priėmęs racionalistinę kritiką dėl Apreiškimo negalimybės, Jaspersas atmeta krikščionybę visų pirma moraliniais pagrindais. Loginis absurdiškumas kaip toks, Jasperso akimis, dar nebūtų galutinis priekaištas, nes "absurdas yra Transcendencijos mąstymui apsireiškimo forma, kuri užtat yra neišvengiama ir kiekvienoje gilesnėje filosofijoje".[7]) Užuot atmetęs iš viso absurdą, mūsų filosofas skiria "apreiškiantį absurdą" nuo "klaidinančio absurdo". "Gi filosofijai Dievas-Žmogus yra klaidinantis absurdas".[8]) Kodėl? Todėl, atsako Jaspersas, kad "jis mūsų neveda meilės pokylyje į Transcendenciją, o tik mus supančioja tuščia dogma". Negali mūsų filosofas priimti Jėzaus asmenybę ne tik kaip Kristaus, bet ir žmogaus. Prikiša jis Jėzaus asmenybei visų pirma radikalų bėgimą iš pasaulio. Jasperso akimis, Jėzus tebuvo "išimtis, o ne pilnas žmogus", nes jis stokojo "veiklios pasaulio, dvasios, žinojimo".[9]) Būti Jėzaus mokiniu, pagal mūsų filosofą, lygu save klausti: "ar noriu gyvenimo, kaip manęs pačio sunaikinimo?"[10]) Neįmanoma sekti Jėzų. Faktinė krikščionybė tėra kompromisas su gyvenimo reikalavimais, o ne tikras Jėzaus sekimas. Tikras Kalno Pamokslo sekimas reikštų viso gyvenimo sunaikinimą. Kiek betgi krikščionys negali patys sekti Evangelija, tiek, iš antros pusės, savo pretenzija į ekskliuzyvinę tiesą, jie žadina fanatizmą. Užtat mūsų filosofas ir jaučiasi labiau traukiamas "laisvos ir protingos drąsos vyrų" (Platono, Šekspyro, Kanto, Lessingo, Goethės), negu "aiškių krikščionių" (Povilo, Augustino, Liuterio, Kalvino).

Šią Apreiškimo kritiką lydi bendra kiekvienos religijos kritika. Visų pirma Jaspersas klausimo ženklan pastato dogmas. Visos dogmos jam tėra mitai. Religinis tikėjimas visada yra "proto išsižadėjimas", sacrificio dell intelletto, t. y. tikėjimas prieš protą, o ne aukščiau proto (gegen den Verstand, nicht über den Verstand hinaus).[11]) Bet kadangi ir patys religininkai nesitiki, jog galėtų žmogus sąmoningai atsisakyti proto, bandoma dogmų absurdiškumą užmaskuoti, nedrįstama viešai jį pripažinti.

Panašiai mūsų filosofas kreipia savo kritiką ir į religinį kultą. Religinis kultas savaime supponuoja asmeninį Dievą. Gi Jaspersui asmeninis Dievas tėra neteisėtas žmogaus suabsoliutinimas. Todėl ir Apvaizda jam tėra "sublimuota magija". Tuščia pasitikėti apvaizdine pagalba kasdieniniuose reikaluose. Iliuzija, kad Dievas rūpinasi mumis ir laukia mūsų maldų. Tikroji Transcendencija nereikalauja "nei kulto, nei propagandos".[12]) Visos mūsų maldos tėra bereikalinga magija. Net ir ta malda, kuri pakyla aukščiau utilitarinių reikalavimų, lieka abejotinos vertės, nes kasdieninis užsitikrinimas dievybe greičiau slopina mūsų veržimąsi į Transcendenciją, negu jį žadina.

Pagaliau mūsų filosofo kritika neaplenkia ir bažnyčios. Jo žodžiais, kiekviena religija siekia susiorganizuoti į corpus mysticum bendruomenę ir reikalauti jai paklusnybės už išganymo pažadą. Tačiau, sako Jaspersas, filosofas negali niekam aklai paklusti, nes jis žino, jog kiekviena žmogiška institucija, neišskyrus bažnyčios, lieka žmonių padaras. Gi Dievo duotosios laisvės vardu žmogus turi teisę kritiškai vertinti visa, kas yra pasaulyje, net ir tuos, kurie save laiko Dievo vikarais. Tokia filosofo laisvė, pripažįsta Jaspersas, gali religiniu požiūriu atrodyti smerktinas subjektyvizmas, neleistinas išdidumas. Tačiau filosofiniu požiūriu, palaiko mūsų filosofas, ne kritinė mintis, o aklas paklusnumas yra Dievo duotosios laisvės išdavimas.

Štai kodėl, pagal Jaspersą, filosofas turi palikti religiją. Negalima filosofui nei išduoti savo laisvės tikėjimu prieš protą, nei ieškoti iliuzinės paguodos maldos magikoje, nei pagaliau priimti dvasininkų autoritetą. Greičiau filosofas turi kovoti prieš kiekvienos religijos netiesą, kai ši virsta Trascendencijos sustabinimu, fantomų baime, fanatizmu be meilės, eretikų medžiokle. Ši kova yra neišvengiama, kad "būtų laimėta laisvei erdvė individo rizikoje".[13]) Tačiau, antra vertus, Jaspersas perspėja, ši kova tegali kreiptis prieš tam tikrą religiją tik tiek, kiek ši sustingsta klaidinančioje objektyvybėje. "Filosofija kovoja prieš religiją, bet visada tik prieš tam tikrą religiją jos netiesoje".[14]) Kiek religija objektyvuojasi tam tikromis dogmomis, tam tikru kultu ir tam tikra bažnyčia, tiek ji tampa klaidinga. Tai ir verčia filosofiją ją atmesti. Bet, sako Jaspersas, ta versmė, iš kurios sravi visos religijos, verčia ir filosofą ieškoti kito santykio su religija. Tai nebe kovos, o pagarbos santykis. Turi filosofija gerbti religiją kaip galimą, nors ir svetimą tiesą, t. y. kaip tiesą, nors ir "ne man" (nicht für mich). "Yra religinėje egzistencijoje tiesa, net jeigu ir nėra ji man įsisavinimas".[15]) Tai reiškia: jei ir neišvengiama kovoti prieš objektyvios religijos netiesą, reikia gerbti religinį įsitikinimą kaip tokį, nes religinis įsitikinimas yra taip pat religinės egzistencijos (t. y. tikinčiojo) tiesa, kaip filosofinis įsitikinimas yra filosofinės egzistencijos (t. y. filosofo) tiesa.

b. Filosofo santykis su religine tikrove. — Užtat, jei iš vienos pusės Jaspersas laiko filosofijos kovą prieš religiją neišvengiamu dalyku, tai iš antros pusės ir jis konstatuoja, jog "religija nėra filosofijos priešininkė".[16]) Religijos versmė kelia nerimą ir pačiame filosofe. Nors filosofija negali priimti Apreiškimo, betgi ir ji stovi prieš tolimąją Transcendenciją. Pagaliau: "tariamojo apreiškimo turiniai, nuvalyti nuo savo absoliutiškumo bei ekskliuzyviškumo, gali

būti savo substancijoje ir filosofiškai įsisavinti kaip šifrai".[17]) Tiesa, sako Jaspersas, Jėzus nėra Dievas, ir galimas dalykas, jog ir jis pats nelaikė savęs Dievu. Tačiau Kristaus mitas yra šifras, kuris simbolizuoja "šifro teisę tarpininkauti tarp Dievo ir žmogaus".[18]) Taip pat ir su pomirtine amžinybe. Negalima padaryti jokios nuolaidos tai simbolikai, kuri nori anapusinį pasaulį įsivaizduoti realia trūka laike. Bet yra prasmės pripažinti šią simboliką, kiek ji, "užuot glosčiusi juslinį geismą gyventi, tarnauja egzistencijos žadinimui".[19]) Ne kitaip su pragaru. Tuščia pragaro baimė, bet nieko verta ir ta ramybė, kuri pagrįsta tik velnio nebuvimu. Jei užtat pragaro ir nėra, jis yra šifras egzistencinei baimei prarasti "save patį" kasdieniniuose rūpesčiuose. "Žmogus suseklėja, kur baimė išsisklaido".[20])

Oficialus kultas sustingęs tuščiose formose. Bet asmeninė malda priartėja prie filosofinės kontempliacijos ir pagaliau susilieja su šia tą akimirką, kai pranyksta pragmatinis santykis su dievybe ir maginis geismas paveikti Dievą. Kiekvienu tačiau atveju maldą, kuri yra santykis su asmeniniu Dievu, nuo filosofinės kontempliacijos skiria "šuolis", nes pereiti nuo maldos į kontempliaciją lygu pereiti iš religinės į filosofinę plotmę. Tiesa, sutinka Jaspersas, net ir filosofo akimis, malda yra tikresnė laikysena, negu "visiškas Transcendencijos stokojimas".[21]) Tačiau pats filosofas niekada negali suklupti maldai, savęs neišduodamas. "Norėtų ir jis nusilenkti, bet jis nenori sukniubti ant kelių tik prieš tai, kas tėra žmonių padaras". [22]) Vis dėlto filosofas atsisako maldos ne lengva širdimi, o skausmingai: "malda yra galima realybė, kurios stoka mane pripildo skausmu, o ne triumfo sąmone".[23])

Panašiai, nežiūrint visos pagarbos, filosofas negali sau rasti vietos nė bažnyčioje. "Gilus liūdesys" pagauna Jaspersą vakarietinės bažnyčios schizmos akivaizdoje. Bet žino jis, kad jokia žmogiška institucija negali trukti visam laikui. Pripažįsta mūsų filosofas nepakeičiamą vaidmenį, kurį atlieka bažnyčios perduodamos tradicijos lobį. Bet nori jis sukliudyti tą jų fanatinį sustingimą, kuris jas veda į ekskliuzyvizmo pretenziją. "Kiekviena konfesija yra gera", nes "dievobaimingųjų bendruomenė telkia savo narius iš visų konfesijų".[24]) Užtat ir nėra jokio pagrindo keisti vienai konfesijai kita. Greičiau ištikimybė įpareigoja likti savo tėvų tikėjime. Bet likti tėvų tikėjime nereiškia likti tų teologų bažnyčioje, kurie imasi filosofą ekskomunikuoti. Filosofo laikysena bažnyčios atžvilgiu, pastebi Jaspersas, tai likti protestantu. "Kaip filosofuojantysis anaiptol nenoriu nebūties, o greičiau, kalbant visų laikų kalba, drįstu būti bažnyčioje eretiku arba, kitais žodžiais, protestantu par excellence".[25])

Tačiau šį likimą bažnyčioje eretiku, arba "protestantu par excellence", netenka suprasti, lyg tarsi Jaspersas atšauktų savo tezę, pagal kurią negalima drauge būti filosofu ir priklausyti religijai. Ne, ši tezė neatšaukiama. Pagal Jaspersą, filosofas niekada negali ieškoti paguodos ir saugumo religijos prieglobstyje, net ir matydamas bei atvirai pripažindamas filosofijos nepakankamumą. Kodėl? Todėl, kad kiekviena sacrificio dell intelletto forma yra jo laisvės ir jo vertės sunaikinimas".[26]) Filosofas turi niekinti tokį nusistatymą, kuris nori sukliudyti faktų šviesą mitų naudai. Nors ir niekur Dievas nekalba į mus tiesiog, jis reikalauja iš mūsų pačia laisvės dovana, kad imtume atsakomybę patys už save. Šita tad prasme "pasislėpusioji dievybė atrodo draudžianti filosofuojančiam žmogui sugrįžti į religiją".[27]) Todėl įtampa tarp filosofijos ir religijos neatšaukiamai reikalauja aiškaus apsisprendimo: arba — arba. "Šis apsisprendimas yra toks, kad joks garbingas žmogus negali jo išvengti, jei jis nenori likti neapsisprendusioje tamsoje".[28]) Arba ryžtuosi filosofinės minties laisvei, ir tada atsisakau religijos, arba esu religijoje, ir tada negaliu rasti kelio į filosofinės rizikos laisvę.

Bet apsisprendimas už filosofiją neturi virsti paprastu religijos neigimu, perspėja Jaspersas, pakartotinai primindamas, jog religijos užmirštis drauge būtų ir filosofijos galas, nes "filosofiniai turiniai gyvena masėje tik per religinio tikėjimo tarpininkavimą".[29]) Užtat galų gale ir pačią filosofijos kovą prieš religijos netiesą Jaspersas supranta ne kaip paprastą religijos neigimą, o greičiau kaip filosofijos norą prisidėti, kad neišsektų religijos versmės, kad nesustingtų religija fanatinėje netiesoje. Nors filosofai ir negali tiesiog dalyvauti religiniame gyvenime, tačiau "tendencija pagelbėti religinėms institucijoms slypi kiekvienoje filosofijoje".[30])

Kokia ši pagalba, kurią Jaspersas pažada religijai filosofijos vardu? Visų pirma tai reikalavimas religijoms atsisakyti pretenzijos į ekskliuzyvinę tiesą, t. y. į visiems galiojamumą". "Ekskliuzyviškumo pretenzija yra žmonių padaras, nėra ji pagrįsta Dievu, kuris atvėrė žmogui daugelį kelių į save".[31]) Ir ne tik ši pretenzija nėra teisinga, bet tiesiai ji yra mums pati pragaištis tiek savo motyvais, tiek savo pasėkomis. Tai ekskliuzyviškumo pretenzija yra ta versmė, iš kurios kyla baisus fanatizmas, visada pasiruošęs iš naujo užkurti laužus eretikams. Todėl ir šaukia mus Jaspersas: "turime kovoti prieš šią mirtiną pretenziją už tiesą ir mūsų sielą".[32]) Pagal mūsų filosofą, nieku būdu ir neslypi religijos esmėje, kad bet kuris tikėjimas turėtų būti laikomas vieninteliu visiems teisingu. Tik biblinės religijos pasidavė šiai ekskliuzyvizmo pagundai, o ypačiai krikščionybė. Ir kadangi ši ekskliuzyvizmo pagunda visų pirma įsišaknijusi Dievo-Žmogaus mite, tai prieš ši mitą labiausiai ir nusikreipia mūsų filosofas. "Reikia atsižadėti Kristaus religijos, kuri laiko Jėzų Dievu".[33]) Tėra ši religija tikra tik ta prasme, kuria Dievas gali kalbėti į žmogų per žmogų. Tačiau Dievas nekalba ekskliuzyviai per jokį vieną žmogų. Kai dėl Jėzaus, Jasperso nuomone, jis tėra paskutinis toje pra-

MICHELANGELO — PRAKEIKTASIS

Detalė iš "Paskutinio Teismo" freskos Sikstinos koplyčioje

našų eilėje, per kuriuos Dievas kalbėjo Biblijoje. Tai šiame sąryšyje Jaspersas reikalauja: "numitinimas negali čia sauvališkai sustoti, nes kiekvienas mitas, tegu ir pats giliausias, lieka visada mitas ir užtat tėra žaismas".[34])

Bet kas lieka, kai tokiu būdu "numitiname" religiją? Savo veikale "Der philosophische Glaube" Jaspersas atsako šį klausimą sekančiu "inventoriumi": Vieno Dievo mintis, moralinio apsisprendimo nelygstamybė, meilė kaip amžinybės pavidalas žmoguje, veikla kaip žmogaus išbandymas, vadovaujančiosios idėjos pasaulyje, visų žmogiškųjų pastangų sudužimas ir pagaliau tikėjimas: "Dievas yra galutinė ir vienintelė prieglauda".[35]) Bet ar šitaip "numitinta" religija nesutampa galutinėje sąskaitoje su Jasperso skelbiamu "filosofiniu tikėjimu"? Ir ar šis filosofinis tikėjimas gali atstoti religiją? Atsako mūsų filosofas į šį klausimą savo paties klausimu: "Ar filosofinio tikėjimo idėja nėra tik bekraujė iliuzija ir šiandien, kaip visada? Tai dažnai mums sakoma, bet aš tai netikiu".[36])

2. *Religijos suesminimas ar jos išblankinimas?*

Keliame šį klausimą paties Jasperso žodžiais, kuriais jis norėjo išsakyti religijos filosofinio "numitinimo" prasme. "Ar klausimas eina apie religijos praskiedimą, apie jos substancijos praradimą? Jei taip, vadiname tai sekuliarizacija. Ar greičiau klausimas eina apie tyrinimą, apie jos versmių esminį atnaujinimą ir tad kaip tiktai apie religijos substancializaciją?"[37]) Kuris atvejys yra jaspersinis religijos "numitinimas" — sekuliarizacija ar substancializacija, supasaulinimas ar suesmeninimas?

Ar religijos "numitinimo" pretenzija nėra savaime pati religijos "supasaulinimo" (sekuliarizacijos) tendencija? Iš tiesų, *suteikti filosofijai teisę "tyrinti" religiją lygu pastatyti religiją prieš filosofijos teismą*. Bet tai kaip tik ir yra tai, ką vadiname "supasaulinimu": priimti iš religinės tradicijos tai, ką galime ir protu pasiekti, ir atmesti visa tai, kas peržengia žmogiškosios patirties ribas. Kaip pats Jaspersas sako, "kas Apreiškime liečia žmogų kaip tokį tampa filosofijos turiniu, ir šis turinys kaip toks galioja be sąryšio su Apreiškimu".[38]) Bet šitaip supasaulinti religiją lygu iš viso religiją pastatyti klausimo ženklan. Tiesa, Jaspersas daro distinkciją: filosofija kovoja tik prieš objektyvuotų religijų netiesą, bet gerbia religiją apskritai kaip svetimą tiesą. Faktiškai tačiau ši distinkcija nedaug ką reiškia. Pats Jaspersas gerai žino, kad kiekviena religija visada yra objektyvuota ta prasme, kurią šiam žodžiui jis teikia. Nėra religijos be dogmų, be kulto, be bažnyčios. Ir užtat, kada Jaspersas skelbia kovą prieš kiekvienos objektyvuotos religijos "netiesą", jis kreipiasi prieš kiekvieną religiją apskritai. Nieko nereiškia, kad Jaspersas gerbia religiją kaip "tiesą ne man" (nicht für mich). Klausimas čia eina nebe apie religiją kaip tokią, o tik apie religinį įsitikinimą. Kuriuo gi atveju tenka kovoti prieš "svetimą tiesą"? Tik ten, kur klausimas eina ne apie skirtingas tiesas, o tik apie tiesą ar netiesą. Nėra reikalo fizikai kovoti prieš biologiją. Bet teko chemijai kovoti prieš alchemiją, nes teko šią pastarąją laikyti netiesa. Panašiai ir mūsų atveju: kada Jaspersas įpareigoja filosofiją kovoti prieš kiekvieną objektyvuotą religiją, jis teikia filosofijai uždavinį pakeisti religiją, jei ne visuose protuose, tai bent tuose, kurie pajėgūs filosofijai. Kaip galima kitaip pateisinti Jasperso tezę, kuri skelbia religijos ir filosofijos nesutaikomybę tame pačiame žmoguje?

Tiesa, Jaspersas žino, kad filosofija negali duoti to, ką duoda religija, nes "filosofija negali reikšti pretenzijos duoti išganymą".[39]) Greičiau, pagal Jaspersą, filosofija gali mums duoti tik išganymo pakaitą (Analogon) mūsų išsilaisvinimu pilnai išplėtoti protą ir meilę, t. y. moralinę asmenybę. Bet jei anapusinė amžinybė tėra iliuzija, sukurta mūsų juslinio geismo gyventi be galo, ir jei visa mums galima amžinybė slypi mūsų nelygstamosios veiklos egzistencinėje amžinybėje, tai iš tiesų filosofijos teikiamasai išganymo pakaitas drauge yra ir vienintelis mums galimas išganymas. Ir kada Jaspersas mūsų čia svarstomą tezę ("filosofija negali reikšti pretenzijos duoti išganymą") palydi tolerantiška nuolaida "ir užtat filosofija palieka religijai bent laivą erdvę"[39]), tai šią nuolaidą visų pirma įkvepia abejonė, kad grynai filosofinė tiesa galėtų laimėti masę. Kadangi filosofiniai turiniai gyvena masėje tik per religinio tikėjimo tarpininkavimą, tai Jaspersas ir pripažįsta, kad "su religijos palikimu bei užmiršimu išblėstų ir tikroji filosofija, visa pakeistų pati savęs nežinanti neviltis, aklas gyvenimas momentu, nihilizmas ir pagaliau prietarų chaosas".[40]) Viena tik religija laiduoja pasaulyje "žmogaus transcendentinę orientaciją" (transzendente Bezogenheit des Menschen). "Jei žmonių bendruomenė nebegyventų tuo, kas randa savęs nušvietimą ir filosofiniame tikėjime, filosofija išsisklaidytų vis retesniuose individuose, kol galų gale visiškai išblėstų".[41]) Štai kodėl kovą prieš religiją mūsų filosofas pakeičia pagarba religijos pedagoginei misijai. Įdomus tai pagrindas lūpose to filosofo, kuris norėtų religiją pakeisti filosofija. Bet kiekvienu atveju pripažinimas religijos pedagoginio vaidmens masėms nėra pripažinimas religijai pačios tiesos. Jasperso pagarbą religijai gaivina tik neviltis, kad gryna filosofija galėtų tapti visų protų religija.

Bet kodėl šis filosofas, kurio mąstymas persunktas aistringu Transcendencijos ieškojimu, gali baigti tokiu religijos vidinės prasmės nesupratimu? Pripažįsta tai pats mūsų filosofas: "ne tik nėra nepakankama tai, ką filosofas gali pasakyti apie religiją, bet dargi atrodo, kad jis visai negalėtų pasiekti religijos, kai jis apie ją kalba".[42]) Jaspersas aiškina tai principine antinomija tarp filosofijos ir religijos: "Nėra galimas joks požiūris, kuris būtų anapus filosofijos ir religijos antinomijos; kiekvienas mūsų šioje politinėje įtampoje užima vieną polių ir kalba apie antrą be nuosavos patirties: užtat galite laukti, kad ir aš kai kur likčiau aklas".[43]) Tam tikra prasme tai yra tiesa: negalima suprasti religijos, pačiam liekant nuošaliai. Bet kodėl Jaspersas užsidaro vienoje tik filosofijoje? Iš vienos pusės, reikia į šį klausimą ieškoti atsakymo pačioje jo filosofijos sampratoje, ir būtent, visų pirma absoliutinės būties nepažįstamumo prielaidoje. Gi iš antros pusės, neįmanoma mūsų filosofui pasiekti religijos esmę todėl, kad jis iš anksto atmeta Apreiškimo galimybę ir tuo pačiu nedaro distinkcijos tarp natūralinių religijų ir apreikštosios religijos. Natūralinės religijos, imant jų loginį turinį, iš tiesų sutampa su filosofine spekuliacija, suprasta racionalinio pažinimo apskritai prasme. Tenka sutikti, kad, pavyzdžiui, graikų filosofija iš tiesų "numitino" mitinę religiją. Bet kitas filosofijos santykis su apreikštąja religija. Jei Jasperso teikiamoji filosofijos ir religijos santykių charakteristika ir yra iš dalies teisinga natūra-

linių religijų atžvilgiu, tai betgi ji sudūžta į filosofijos padėtį Apreiškimo atžvilgiu.

Be abejo, filosofija kaip tokia negali niekada remtis Apreiškimu, nes ji pačia savo aptartimi yra racionalinis pažinimas. Bet lygiai filosofija neturi teisės nė principiškai neigti Apreiškimą. *Apreiškimo paneigimą savyje slepia tik tam tikra filosofija, o ne filosofija kaip tokia.* Principiškai Apreiškimo galimybė tėra ten išskirta, kur yra išskirtas ir Dievas, ar bent asmeninis Dievas. Ir jeigu Jaspersas negali prileisti Apreiškimo, tai todėl, kad ir jo Transcendencija nėra asmeninis Dievas. Bet užtat ir reikia konstatuoti: principiškai išskiria Apreiškimo galimybę tik ateistinė ar panteistinė filosofija. Gi filosofija, kaip tokia (atseit žmogiškasis protas) neišskiria iš anksto šios galimybės, nes ši galimybė nėra savyje prieštaringa. Greičiau, grynai filosofiniu požiūriu, tenka sakyti: jei yra Dievas, jis gali mums save ir apreikšti. Kiekvienu tačiau atveju yra absurdiška mūsų protą iškelti į Apreiškimo matą, lyg turėtume teisės Dievui diktuoti Apreiškimo turinį ir jį vertinti mūsų žmogiškojo proto matais. Jaspersas yra piktinęsis bent keliose vietose tais filosofais, kurie, uzurpuodami Dievo teises, laikosi taip, tarsi patys būtų dalyvavę pasaulio kūryboje. Bet ar tas pats priekaištas neatsigręžia ir prieš mūs filosofą, kai jis imasi uždavinio "numitinti" Apreiškimą?

Tiesa, Apreiškimas slepia savyje daugelį paslapčių, kurios peržengia mūsų protą ir mūsų patirtį. Bet tai nėra pagrindas visa, kas peržengia mūsų protą, vertinti kaip "tikėjimą prieš protą". Pats Jaspersas savoje scientistinio pozityvizmo kritikoje teisingai pastebi, kad mokslinė patirtis atskleidžia tik tai, kas randasi jos ribose, bet dėl to anaiptol neturi teisės paneigti visa tai, kas lieka neprieinama mokslinio tyrinėjimo metodams. Taip yra ir su filosofija. Be abejo, filosofinis mąstymas negali išsemti Absoliutinės Būties: mūsų baigtinio proto pastanga turi sudužti į Nebaigtinybę. Bet kaip neturime teisės iš mokslinės patirties daryti išvadą, jog to ir nėra, kas jai nepasiekiama, taip neturime teisės ir iš filosofinio mąstymo ribų daryti išvadą: ko negalime suvokti mūsų filosofiniu protu, tėra absurdiška negalimybė. Greičiau: kaip mūsų patirties ribos drauge yra mokslinio pažinimo (atskirųjų mokslų prasme) ribos, taip mūsų proto ribos drauge yra filosofinio pažinimo ribos. *Ir kaip atskirųjų mokslų ribos mus nurodo į filosofiją, taip filosofijos ribos mus kreipia į Apreiškimą.*

Gi, priešingai, Apreiškimo galimybės neigimas visada savo pagrinde yra atremtas į žmogiškojo proto suabsoliutinimą, nors šis suabsoliutinimas gali būti lygiai pozityvus, kaip negatyvus. Tradicinis racionalizmas paneigia Apreiškimą absoliutaus Dievybės pažinimo mūsų proto vardan (arba, jei tai yra ateistinis racionalizmas, absoliučiai tikro pažinimo, jog Dievo nėra, vardan). Gi egzistencinis mūsų filosofo irracionalizmas paneigia Apreiškimą tolimosios Transcendencijos absoliučios nepažįstamybės vardu. Jei iš vienos pusės Jaspersas reikalauja reliatyvinti visas filosofines tiesas, tai iš antros pusės jis suteikia pačiai filosofijai tokią absoliutybę, kad prieš filosofijos teismą pastato ir pačią religiją. *Suabsoliutinti filosofiją, bet sureliatyvinti filosofinę tiesą* — štai egzistencinio irracionalizmo paradoksas, kuris suabsoliutina mūsų žmogiškojo proto ribotumą.

Tai iš čia galime suprasti Jasperso nusistatymą religijos atžvilgiu. Jei jau pačios filosofinės tiesos tėra simboliniai šifrai, neteikią jokio pažinimo, tai dar labiau religinės tiesos. Visos religinės dogmos mūsų filosofui tėra absurdiški prieštaravimai savyje. Kiekviena pastanga nuveikti religinėse dogmose slypinčius prieštaravimus sudūžta į erezijas. "Visi galimi sprendimai nugula apie neišsprendžiamosios paslapties centrą erezijų vainiku, nes vienintelė šios paslapties galima išraiška yra paradoksas: krikščionybėje viso supratimo pabaiga ir riba yra absurdo paslaptis".[44]) Užtat, pagal Jaspersą, visos dogmos ir tėra šifrai, simbolizuoją absoliučią Transncencijos neišsakomybę. Kada gi norime šias dogmas imti už tariamą Transcendencijos pažinimą, jos tuojau pat išvirsta į grubius prietarus. Mūsų filosofo akimis, dogmomis objektyvuotas tikėjimas tėra prietarinis žinojimas (abergläubisches Wissen), kuris, užuot atvėręs mus tikrosios Transcendencijos kalbai, greičiau tik išblėsina mumyse "transcendentinę orientaciją". Iš čia Jasperso apeliavimas į krikščionybę išsilaisvinti iš visų fiksuotų dogmų (zurückholen aus Fixierungen).

Reikia šiame sąryšyje pastebėti, kad mūsų filosofas labiau susipažinęs su Kierkegaardo krikščionybės samprata, negu su pačia krikščioniškąja teologija. Tai Kierkegaardas interpretuoja krikščioniškąsias dogmas absurdiniais paradoksais. Tačiau *apreikštosios tiesos yra paslaptys, o ne absurdai.* Absurdas yra tai, kas savyje prieštaringa ir tuo pačiu priešinga protui. Gi paslaptis yra tai, kas peržengia protą ir tuo pačiu nebėra jam pasiekiama. Tiesa, kad absurdas reikalauja protą save paneigti, nes negalima priimti absurdo, neatsisakant proto. Ir jei religinis tikėjimas iš tiesų būtų tikėjimas prieš protą, kaip tikėjimas į absurdus, Jaspersas turėtų teisės atmesti tokį sacrificio dell intelleto. Tačiau religinės paslaptys atskleidžia mums ne mūsų protui pasiekiamus dalykus, tik žinomus kaip nesančius tuo, kuo juos teigia Apreiškimas, o tokius dalykus, kurie peržengia racionalinio pažinimo ribas. Iš tiesų, religinės paslaptys ir tėra tokios tik todėl, kad mūsų protas negali jų išsemti. Bet dėl to dar neturi protas teisės šias paslaptis pastatyti prieš savo teismą. *Kaip visi teigimai tėra galimi proto ribose, taip ir visi neigimai. Už savo ribų protas negali nieko nei teigti nei neigti.* Užuot neigęs tai, kas jį peržengia, mūsų protas turi prieš apreikštąsias paslaptis nusilenkti išmintingo nusižeminimo dvasia. Pati mū-

Vakaro Perlai

BERN. BRAZDŽIONIS

Vakaras per dangų žengia
Tartum kilimų pirklys
Ir patiesia juos padangėj
žemę jais apjuost galįs.

Ir dangus takus pabarsto
Perlais, net nesuskaitau;
Aš į dainą juos suvarstau
Ir padovanoju tau,

Kad tais kilimais keliautum
Iš pasaulio realaus
Į kitų pasaulių skliautą,
Kur širdis gal nebeklaus, —

Kam tie akmenys po kojų
Ir kam rožės su spygliais,
Kam žmogus iš čia į rojų
Eina ašarų keliais — — —

sų proto ribų sąmonė žadina mus gerbti paslaptis, nei jas neigiant, nei jas racionalizuojant. Neišmintinga imtis religinių paslapčių racionalinio išaiškinimo, nes šios paslaptys yra supraracionalinės. Bet lygiai neišmintinga ir jas degraduoti į absurdus vien todėl, kad jų racionalizavimo (protinio išaiškinimo) pastanga sudūžta. Abiem atvejais išeinama iš tos pačios prielaidos — iš antgamtinės tikrovės paneigimo. Čia ir susiliečia dar kartą egzistencinis irracionalizmas su tradiciniu racionalizmu. Kai pastarasai nori iš viso nuveikti paslaptis, tai pirmasai iš jų padaro absurdus. Ir pagal tai lygiai abu religinėms tiesoms teteikia simbolinę prasmę.

Bet kas lieka, kai šitaip "numitiname" religiją? Lieka tik "filosofinis tikėjimas". Bet kadangi šis tikėjimas yra atpalaiduotas nuo betkokių dogmų, tai lygiai jis atpalaiduotas ir nuo betkokio turinio. Filosofinis tikėjimas, kaip jį supranta Jaspersas, tėra gryna "transcendentinė orientacija" ta prasme, kuria egzistencijai suteikia tiesą pats santykis su Transcendencija (t. y. pats "tikrosios būties" ieškojimas), nekeliant klausimo, ar šis santykis yra pozityvus, negatyvus ar neutralus. Kalbėdamas apie tai, kad mokslinis pažinimas mus išlaisvina iš fantominių stabų baimės, Jaspersas konstatuoja, kad šis išlaisvinimas leidžia žmogui sugrįžti į "amžinąją savo egzistencijos tiesą su, prieš ar be Dievo" (mit oder gegen oder ohne Gott).[45]) Tas pats konstatavimas ir kitame tekste: "be, prieš ar su Transcendencija, ši yra nuolatinis klausimas galimajai egzistencijai".[46]) Šie tekstai nori betgi daugiau pasakyti, negu paprastai konstatuoti, jog negalime nekelti absoliutinės būties klausimo. Nurodo mums tai tasai sprendimas, kuris betarpiškai seka paskutinįjį aukščiau cituotą tekstą: "šios trys galimybės (be, prieš ar su Transcendencija) yra egzistencinės sąmonės momentai laikiniame Transcendencijos ieškojime". Tai reiškia: filosofinis tikėjimas pačia savo objektyvia netikrybe glaudžia savyje visas tris galimybes tokiu būdu, kad pats santykio su Transcendencija gilumas daugiau lemia, negu tai, ar šis santykis yra pozityvus, negatyvus ar neutralus. "Nelygstamas ateistas yra artimesnis tikram tikinčiajam, negu abejingas vidutiniškumas".[47]) Tai tiesa: lojalus Transcendencijos ieškojimas, net jei ši ir nerandama, yra daugiau, negu paskendimas kasdieninių rūpesčių pilkumoje. Bet tai nėra pagrindas nelygstamybės vardan suteikti tiesos rangą kiekvienam santykiui, lyg tarsi pats santykis kurtų tiesą, o ne tiesa teistų santykį. Čia kaip tik ir iškyla "egzistencinės tiesos" netiesa: teikti tiesos vardą tam, kas tėra subjektyvus įsitikinimas. Reikia gerbti visus nuoširdžius įsitikinimus, bet nereikia tolerancijos paversti abejingumu pačiai tiesai.

Kaip Jaspersas "numitina" religiją nuo visų dogmų, taip lygiai jis religiją "apvalo" ir nuo betkokios "mistikos", suprasdamas šiuo žodžiu kiekvieną religinį santykį su asmeniniu Dievu. Priešingai mistikai, pagrįstai tikėjimu į asmeninį Dievą, filosofinis tikėjimas yra "tikėjimas pasaulyje". Ir jei Jaspersas pakelia į egzistencinės tiesos rangą kiekvieną santykį su Transcendencija ("su, prieš ar be"), tai todėl, kad ir pats pozityvus santykis su Transcendencija, pagal mūsų filosofą, turi likti pasaulyje. "Jei tikėjimas palieka pasaulį, jis dingsta sunykdamas mistinėje vienybėje (unio mistica) su būtimi; tikėjimas yra svetimas tai unio mistica, kuri nebetiki, bet jau turi būtį".[48]) Iš pradžių gali pasirodyti, kad šiuo tekstu Jaspersas teikia mistikai didesnę vertę, negu tikėjimui. Tačiau taip nėra. Kaip žinome, pagal Jaspersą, turėti Dievą lygu jį prarasti. Užuot vertinęs mistiką, Jaspersas ją kaltina bėgimu iš pasaulio. Kadangi jis tapatina mistiką su religija apskritai, tai iš tiesų jis prikiša pasaulio neigimą kiekvienai religijai. Ypatingai šią kiekvienoje religijoje slypinčią tendenciją Jaspersui liudija vienuolinio gyvenimo idealas. Rinktis vienuoliškai asketinį gyvenimą, pagal mūsų filosofą, lygu rinktis "neigiamą apsisprendimą". Ir jei Jaspersas pripažįsta šių "negatyvių herojų" nelygstamybę, tai tuojau pat ją įglaudžia į tą pačią rubriką su savižudybės nelygstamybe. Nors šie negatyvybės herojai ir atskleidžia gyvulinio prisirišimo prie gyvenimo tuštybę, jie lieka mums nekomunikatyvūs: negalime su jais rasti kalbos ir negalime jų sekti. O antra: ir jie patys nepasiekia to, ką tariamai laimi. Tuščia norėti susijungti su Dievu, lyg asmenine būtimi.

Transcendencija yra taip giliai pasislėpusi, kad ji neapsireiškia mums kitaip, kaip per pasaulį ir pasaulyje. Net jei mistikas ir svajoja susilieti su Amžinuoju, negali betgi faktiškai šio išvilioti iš slaptumos, ir užtat, vietoj prarasti save Būtyje, mistikas pakimba tik tuštumoje.

Ši aštri mistikos kritika remiasi pas Jaspersą dviem tezėmis: "komunikacija su Dievu slepia tendenciją slopinti komunikaciją tarp žmonių",[49]) kai egzistencija "netiki į jokią Dievo meilę, kuri nesireiškia atskiro žmogaus meile".[50]) Nėra nelemtesnio dalykų sumaišymo, kaip šiedvi mūsų filosofo tezės. Ir krikščioniui Dievo meilė ir artimo meilė yra viena. Galime užtat be jokių rezervų pasirašyti po šiais Jasperso žodžiais: "negalime mylėti Dievo, nemylėdami žmogaus, ir negalime mylėti žmogaus, nemylėdami Dievo".[51]) Tačiau faktiškai tenka konstatuoti ne sutikimą, o visišką skirtingumą tarp krikščionybės ir Jasperso. Kada Jaspersas netiki į tokią Dievo meilę, kuri nesireikštų žmogaus meile, jis išskiria Dievo meilę, kad būtų įgalinta žmogaus meilė. Tokia, būtent, yra reali Jasperso mintis: Dievo meilė tikra žodžio prasme yra negalima, bet jei vistiek norima pateisinti šį išsireiškimą, reikia žinoti, kad tik žmogaus meilė gali būti vadinama Dievo meile. "Meilė, kurią aš kreipiu į dievybę, kaip asmenybę, yra meilė tik metaforine žodžio prasme".[52]) Atseit, mūsų filosofas tapatina Dievo meilę su žmogaus meile tik dėl to, kad jis neigia Dievo meilę tiesiogine šio žodžio prasme. Dar daugiau: ne tik Dievo meilė tikrąja to žodžio prasme yra negalima, bet dargi pati pretenzija į tokią meilę yra pragaištinga. "Kiekvienas santykis su Dievu, kuris neįsikūnija egzistencine komunikacija, per kurią vieną jis tampa tikras, yra ne tik savyje pačiame abejotinas, bet drauge jis yra egzistencijos išdavimas".[53]) Kodėl? Todėl, kad tariamoji komunikacija su Dievu slopina komunikaciją tarp žmonių. "Kaip tam, kuris tiesiog komunikuoja su Dievu, gali kitas žmogus turėti absoliučią reikšmę".[54])

Nesiimame praktine prasme diskutuoti šio teigimo, kad Dievo meilė blėsina žmogaus meilę. Atremia šį teigimą visi tie krikščioniškosios artimo meilės apaštalai, kurie rado versmę savo žygiams ne kitur, kaip Dievo meilėje. Tekeliame klausimą: ką reiškia jaspersinis paneigimas Dievo meilei tikrosios prasmės? Krikščioniškąja prasme Dievo meilė yra paties Dievo meilė tiesiogine prasme. Pats Dievas yra tiesiog ir betarpiškai krikščionio mylimas. Bet Dievo meilė savaimingai virsta versme tos broliškos meilės, kuri apima visus žmones. Taigi, krikščioniškoji Dievo ir žmogaus meilės vienybė savo pagrinde yra religijos ir moralės vienybė tuo būdu, kad religija drauge ir absorbuoja ir transcenduoja moralę. Priešingai, mūsų filosofas suveda santykį su Transcendencija į moralę tokiu būdu, kad jis palieka moralę pačiai sau. Pagal Jaspersą, pati egzistencija išsemia visus galimus santykius su dievybe. "Atrodo, kad Dievas nereikalauja iš mūsų nieko kito, kaip to, kas esame komunikacijoje su kita egzistencija; jis nereikalauja nei šlovinimo, nei garbinimo, nei propagandos. "Pasaulyje aš sutinku tik egzistenciją, kai Dievas, kaip jis pats, lieka pasaulyje pasislėpęs".[55]) Kas kita tai visa, jei ne paprastas religijos suvedimas į moralę? Jei mūsų filosofo Transcendencija nėra asmeninis Dievas, tai iš tiesų turi prasmę viena tik moralė, nes religija nebetenka savo tikrosios prasmės. Tokia ir yra Jasperso filosofinio tikėjimo į immanentinę Transcendenciją esmė: *pakeisti religinį santykį su Dievu moraliniu santykiu tarp žmonių.*

Tai ir yra loginė religijos "numitinimo" išvada. Iš pradžių religija buvo "išlaisvinta" nuo dogmų ir suvesta į gryną "transcendentinės orientacijos" santykį. Vėliau pats šis santykis buvo atpalaidotas nuo bet kokios "mistikos" ir suvestas į moralinį santykį tarp žmonių pasaulyje. Belieka "ištyrinti" ir pačią moralę.

Žengia mūsų filosofas ir šį paskutinį žingsnį. Pagal Jaspersą, įtampa tarp religijos ir filosofijos nedingsta ir moralėje. Negalima kitaip šios įtampos nuveikti, kaip sureliatyvinant arba religinę arba filosofinę moralę. Religinė moralė skelbia savo įstatymus Dievo vardu, ir užtat ji nužemina žmogų į prarastą dieviškosios Visagalybės įrankį. Priešingai, filosofinė moralė yra autonomiška, ir užtat ji žiūri į religinę veiklą kaip "leistą, bet bereikalingą dalyką". Vis dėlto filosofinė Jasperso moralė nėra grynai laicistinė. Nors ir lieka ji atsieta nuo religijos, bet ir ji yra nukreipta į Transcendenciją. Ir filosofinė moralė laiko Transcendenciją savo versme, kaip ir religinė moralė, akcentuoja Jaspersas. Bet yra pagrindinis skirtumas: kai religinė moralė tiki turinti Dievą, tai filosofinė moralė žino, kad dievybė lieka pasislėpusi net ir sąžinėje, kad nebūtų sunaikinta mūsų laisvė. Religinė moralė stato mūsų laisvę klausimo ženklan pačiu tuo, kad ji teikia savo įstatymus kaip Dievo įsakymus. Gi filosofinė moralė turi savo pagrindą kaip tik tame, kad "Dievas pačiu savo pasislėpimu reikalauja egzistencijos laisvės, kaip tiesos laike sąlygos".[56]) Būti laisvam — tai tuo pačiu paklusti Dievui. Šia prasme tenka suprasti, kokiu būdu mūsų filosofas, kurio visa aistra nukreipta į laisvę, gali teigti: "nepriklausomybė reiškia: priklausyti tik Dievo, bet priklausyti jo visiškai".[57]) Tai reikia suprasti: nepriklausyti nieko kito, kaip savo sąžinės, bet priklausyti jos nelygstamai. "Visa gali būti paaukota, net gyvybė, bet niekada buvimas savimi pačiu".[58]) Nieko teisingesnio, kaip ši tiesa. Bet ką reiškia būti savimi pačiu? Deja, šis klausimas pas Jaspersą lieka be aiškaus atsakymo, nes sąžinę jis aptaria visų pirma kaltės sąmone, o ne moralinėmis vertybėmis.

Bet čia ir turime kelti paskutinį klausimą: ar laisvė, atsieta nuo Dievo meilės ir suvesta į kaltės sąmonę, gali mus žadinti į žmogaus meilę, kuri lygiai ir Jaspersui, kaip mums, turi liudyti Transcendenciją? Negalime šį klausimą at-

sakyti: taip. Kaltės sąmonė be Dievo meilės (tiesiogine, ne tik metaforine prasme) niekada nepakils ligi tos visuotinės meilės, kuri ir pačiame prieše regi artimą. Tokia meile esame mylimi tik Dievo, kuris yra pati Meilė. Bet kada jį iš tiesų mylime, meilės ugnis pagauna ir mus. Bet *tuščia tikėtis, kad ir kaltės sąmonė galėtų mumyse įžiebti visuotinio broliškumo meilę.* Tai matome ir Jasperso filosofijoje, kurios apeliavimas į egzistencinę komunikaciją lieka labiau artimos širdies ilgesys, negu džiaugsmingas meilės išsiliejimas. Negali tačiau šio ilgesio patenkinti (ir tuo būdu nuveikti vienumos tuštumą) net ir pati intymiausia egzistencinė komunikacija, nes ši visada lieka ribota tik "keliais negausiais". Tik Dievo meilė gali perkeisti vienumą į meilę ir užuojautą į broliškumą, kai *kaltės sąmonė greičiau mus uždaro tik nenuveikiamoje vienumoje.* Ir kai mūsų filosofas skausmingai apeliuoja į egzistencinę komunikaciją, turime jam atsakyti Georges Bernanos žodžiais (romane "Monsieur Ouine"): "Ak, mano broliai, koki vieniši esame blogyje. Vargšai žmonės, kurie iš amžiaus į amžių svajoja pralaužti šią vienumą. Tuščia pastanga: velnias, kuris gali tiek daug dalykų, niekada betgi neįstengs sukurti savo bažnyčios, kuri sutelktų kaltę. Reikės ligi pasaulio pabaigai, kad nusidėjėlis nusidėtų vienas, visada vienas — nusidedame vieniši, kaip mirštame vieniši".[59])

Suglaudžiant

Negalime sutikti su Jasperso bandymu grįsti metafiziką morale, nes šis bandymas iš anksto savyje slepia netikėjimą mūsų proto jėga pakilti ligi Absoliutinės Būties. Bet teisingai mūsų filosofas nurodo, kad filosofija, suprasta "tikrosios būties" jieškojimo prasme, nėra tik "gryno proto" uždavinys, bet gyva konkretaus žmogaus drama.

Negalime sutikti su Jasperso tiesos samprata, nes ji pakelia į "egzistencinės tiesos" rangą kiekvieną įsitikinimą. Tai neišvengiamai veda į tiesos nuvertinimą. Bet teisingai mūsų filosofas akcentuoja, kad tiesa reikalauja būti gyvenama, ne tik žinoma.

Negalime sutikti su Jasperso žmogaus samprata, nes kiek ji kelia žmogaus moralinį pašaukimą tapti "egzistencija", tiek betgi ji neįvertina žmogaus dvasinės prigimties. Tai ir paverčia egzistencinę filosofiją tik apeliavimu į "save patį", neduodant konkrečios moralinių vertybių doktrinos. Bet nėra filosofijos, kuri būtų energingiau gynusi sąžinės nelygstamybę ir laisvę.

Negalime sutikti su Jasperso dievybės samprata, nes jo immanentinė Transcendencija nėra Gyvasai Dievas. Pradėjęs blogio klausimu, mūsų filosofas nepajėgia pakilti ligi Absoliutinės Meilės. Todėl ir lieka jo metafizika labiau Absoliuto jieškojimo psichologija, negu metafizika tikra to žodžio prasme. Bet jei egzistencinė metafizika ir neduoda mums teologijos, tai bent ji leidžia mums giliau suprasti tuos, kurie jieško Absoliuto nenuveikiamoje tikėjimo ir netikėjimo įtampoje.

Negalime pasitenkinti Jasperso filosofiniu tikėjimu, nes jis religinį santykį su Absoliutine Meile "supasaulina" į etinį egzistencinės komunikacijoss santykį pasaulyje. Nepasiekęs Dievo, kaip Meilės, nepajėgia mūsų filosofas pakelti savo egzistencinės komunikacijos į visuotinę meilę, o apriboja ją tik "keliais negausiais". Bet kai daugelis kitų dabarties filosofų atvirai skelbia ateistinės vienumos nihilizmą, tai Jaspersas yra vienas iš tų, kurie nurodo humanizmo be Dievo negalimybę. "Neįmanoma, kad Transcendencija dingtų žmogui, šiam nenustojant žmogumi būti", nes "tikėjimas žmogumi remiasi tikėjimu į dievybę, kuriai žmogus yra".[60])

Tai ir paaiškina, kodėl Jaspersas, nors ir likdamas šalia krikščionybės, yra giliai veikęs ir tuos, kurie ėmėsi mūsų dienomis kurti vadinamąjį krikščioniškąjį egzistencializmą. Žymi jo įtaka vokiečių katalikų filosofui Peter Wustui. Atvirai savo dialoginį kontaktą su Jaspersu pripažįsta prancūzų katalikų filosofas Gabriel Marcelis. Gi su "Jobo Drama" Jasperso poveikis įsiveržė ir į mūsų filosofinį mąstymą.

Dorchester, Mass., 1951. 9. 8.

---

1. Philosophie (sutrumpintai: P), 252.—2. P., 251. — 3. P., 271. — 4. Von der Wahrheit (sutrumpintai: W), 852. — 5. Der philosophische Glaube (sutrumpintai: PG), 66. — 6. W., 852. — 7. W., 853. — 8. W., 853. — 9. W., 854. — 10. W., 855. — 11. P., 262. — 12. P., 783. — 13. P., 257. — 14 P., 256-257. — 15. P., 257. — 16. PG., 61. — 17 W., 1052. — 18. W., 1052. — 19. P., 754. — 20. — PG., 67. — 21 P., 567. — 22. P., 259. — 23 P., 267. — 24. PG., 87. — 25. P., 267. — 26. P., 263. — 27. P., 259. — 28. P., 258 — 29. PG., 85. — 30. PG., 89. — 31. PG., 75. — 32. PG., 69. — 33. PG., 80 — 34. PG., 81 — 35. PG., 82. — 36. PG., 84. — 37. PG., 66. — 38. PG., 66. — 39. W., 965. — 39-a. PG., 85. — 40. W., 916. — 41. PG., 85-86. — 42. PG., 85. — 43. PG., 60-61. — 44. W., 860. — 45. W., 635. — 46. P., 678. — 47. Vernunft und Existenz (sutrumpinta) 535. — 49. P., 816. — 50. P., 255. — 51. W., 1003. — 52.i: VE), 110. — 48. P., 534-535. — 55. P., 783. — 56. P., 571. — 57. M., 888. — 58. W., 888. — 59. Monsieur Ouine, 156 — 60. Ursprung und Ziel der Geschichte, 273. - 274.

LIETUVIŲ MUZIKOS RAIDA

IR JUOZO ŽILĒVIČIAUS VAIDMUO

V. K. BANAITIS

Peržiūrint kurio nors nusipelniusio kultūros darbuotojo darbus, įdomu apžvelgti jo atstovaujamos srities nueitą kelią, atžymėti to asmens ryšius su tautos kultūra ir jo įnašą į tautos dvasinį lobyną. Kaip apskritai visa kultūra, taip ir meno kultūra neatsiranda pati savaime. Ji turi būti kuriama ir ugdoma. Bet meno kultūros kūrybines vertybes negali sukurti betkas — vien tik gerų norų vedamas. Jas gali kurti tik paskiros asmenybės, iškilusios iš tautos gelmių ir apdovanotos ryškesniais gabumais. Šalia įgimtų gabumų, arba talento, dar reikia ir didelio išmokslinimo vienoje ar kitoje srityje, kad lengviau sektųsi nugalėti techniškas kliūtis, vykdant savo kūrybinius užsimojimus. Gabumai be tinkamo išsimokslinimo veda į technišką nepajėgumą, o iš čia — tik vienas žingsnis į tamsų nemokšišką pigumą bei diletantizmą, kurio apraiškų ir mūsų kultūros įvairiose srityse galima net su kaupu pastebėti. Įdomu, kad ryškesnės asmenybės, apdovanotos gilesniu protu, jau pačioje jaunystėje jaučia būtiną platesnio išsimokslinimo reikalingumą. Būdami net nepalankiausiose gyvenimo aplinkybėse, jie veržiasi aukštyn, nors dažniausiai jiems tenka nugalėti nepaprastai dideles kliūtis. Tik tuo būdu ir galima suprasti, kaip galėjo iškilti įvairios kultūros srityse visa eilė stiprių asmenybių dar Rusijos carų viešpatavimo laikais, kai lietuvių tauta dar buvo beveik beraštė, anot poeto vysk. Baranausko — ir tamsi ir juoda — ir kai apie Lietuvos valstybės atstatymą vos drąsesnieji, ir tai tik mintyse, teišdrįsdavo pasvajoti. Tais niūriais ir, daugeliui atrodžiusiais, beviltiškais laikais iškilo ir pirmieji lietuvių muzikos kūrėjai kompozitoriai bei kiti šios srities darbuotojai. Užtenka prisiminti Juozą Naujalį, Česlovą Sasnauską, Miką Petrauską, M. K. Čiurlionį, kun. Teod. Brazį.

Po 1905 metų revoliucijos, sąlygoms palengvėjus, įsijungia eilė kitų mūsų muzikos veikėjų. Dar kiek vėliau, būtent, pirmojo pasaulinio karo metu, į šią garbingą mūsų muzikos meno pradininkų eilę stoja ir kompozitorius Juozas Žilevičius.

Prieš kalbėdami apie komp. J. Žilevičiaus įnašą į mūsų kultūros gyvenimą, bent trumpai perbėkime mintimi lietuvių muzikos bei dainos meno nueitą kelią.

Apie senosios Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės laikų kultūrą neturime pakankamai patikimų šaltinių, iš kurių galėtume susikurti bent apytikrį to meto kultūrinio gyvenimo vaizdą. Reikia manyti, kad ir anais laikais liaudis, kaimas turėjo savas dainas ir įvairius muzikos instrumentus, gi aukštuomenė, bajorija, kunigaikščių dvarai nebuvo aklinai atsitvērę nuo kaimyninių svetimų kultūrinių įtakų. Mūsų Didžiosios Kunigaikštystės klestėjimo laikais Vakarų Europoje gimė naujos idėjos moksle, kūrėsi naujos kryptys įvairiose meno srityse. Muzikoje pribrendo ir ištobulėjo daugiabalsinis polifoniškas stilius, kuris savo viršūnės pasiekė vėliau didingoje Palestrinos ir Orlando di Lasso kūryboje. Netenka abejoti, kad, priėmus krikščionybę, atsidarė platesnis kelias į Lietuvą ir Vakarų Europos kultūrinėms įtakoms. Pirmon eilēn jos gal reiškėsi architektūroje — ypač maldos namų, bažnyčių statyboje ir religinėje bei liturginėje muzikoje. Tenka apgailestauti, kad Lietuvos bažnytinio giedojimo dėstytojai bei tyrinėtojai Nepriklausomybės laikais nepasirausė seniausių bažnyčių archyvuose, kur būtų galima buvę gal atrasti vertingos istorinės medžiagos tam klausimui nuodugniau nušviesti. Antrasis pasaulinis karas su jo baisiomis pasekmēmis Lietuvai, be abejonės, skaudžiai apnaikino ir mūsų praeities dokumentus, bei šiaip įvairią archyvinę medžiagą.

Vieną kitą žinutę galima užtikti pas kaimyninių tautų kronikininkus (pvz., 16 amž. lenkų Stryjkowskis) bei istorikus, kaip pvz., vokiečių prof. Mueller-Blattau veikale "Rytprūsių muzikos istorija". Įdomu yra prisiminti, kad kryžiuočių ordino magistras, siųsdamas Vytauto Didžiojo žmonai dovanų, nepamiršo įdėti ir muzikos instrumentą. Tai rodo, kad Trakų pilyje buvo pažįstama ir vakariečių muzikos kultūra.

Pati liaudis, žinoma, ējo kitais keliais. Istorijos bėgyje kartų kartos kūrė dainas, kurios lydėjo mūsų tautą visose jos gyvenimo fazėse — nuo lopšio iki amžinosios kapų tylos. Dainos nešē paguodą lietuviui sunkiais laikais, stiprino jo dvasią nelaimēse, o lygiai teikė džiaugsmą šviesiomis gyvenimo valandomis. Amžių eigoje susikaupē stačiai milžiniškos apimties kultūrinis palikimas liaudies dainų pavidale. Jau vien melo-

J U O Z A S   Ž I L E V I Č I U S

dijų iki šiol įvairiais būdais yra užrašyta per dvidešimt tūkstančių! O dainų tekstų bent penkeriopai daugiau. Iš tų tūkstančių dainų mes girdime praėjusių šimtmečių balsą; dainose prakalba į mus senų laikų lietuvis su savo laimėjimais, džiaugsmais, vargais ir rūpesčiais. Tai yra lyg savotiškas mūsų tautos metraštis ar istorinė kronika. Liaudies daina ir tenkino per eiles šimtmečių lietuvių tautos muzikinio grožio pasiilgimą bei ieškojimus.

Muzikiniu požiūriu mūsų liaudies melodijos slepia savyje daug įdomių savybių. Didelis dainų skaičius turi tą pačią tonų sistemą, kaip ir senosios Graikijos muzika. Tad mes lietuviai ne vien tik savo kalba, bet lygiai ir liaudies melodijų atžvilgiu priklausome seniausiai Europos kultūrai. Ne mažiau įdomios yra mūsų liaudies dainų melodijos ir savo ritmo bei metro įvairumu, o lygiai ir formos atžvilgiu. Gana daug dainų turi keistą, bet įdomų ir pastovų takto kaitaliojimąsi iš 5/4 ir 3/4 arba iš 5/4 ir 4/4.

Atskirą tipą sudaro vadinamosios "sutartinės". Jų svarbiausia ypatybė — tai balsų vedimas disonuojančiomis paralelėmis sekundomis. Pačios melodijos turi dažniausiai sinkopuotą ritmą. 'Sutartinės", deja, jau baigia nykti ir iki mūsų dienų yra išsilaikiusios tik šiaurės rytų aukštaičiuose. Tai, be abejonės, yra seniausiais ir įdomiausias bei originaliausias lietuvių folkloro turtas. Pas kitas tautas šio tipo dainų nepastebėta.

Lietuvių liaudies dainų poetinis, o lygiai ir muzikinis įdomumas jau seniai atkreipė žymių Vakarų Europos rašytojų, mokslininkų ir muzikų dėmesį. Užtenka prisiminti tokius vardus kaip didysis vokiečių poetas Goethe, Herderis, Lessingas, Nesselmannas, Tetzneris, Bezzenbergeris ir daugelis kitų. Apie mūsų dainas išaugo

didžiulė literatūra — ypač vokiečių kalba. Tas susidomėjimas mūsų folkloru Vokietijoje prasidėjo dar 17-jo šimtmečio pabaigoje, kai Theod. Lepneris išleido savo knygą "Der Preussche Litauer" ("Prūsų lietuvis"), ir tęsiasi per visą 18-jį ir 19 šimtmetį, ir siekia net iki mūsų dienų. Toks aukštas mūsų dainų vertinimas turėjo didelės reikšmės anų laikų lietuvių šviesuomenei, kuri tuo pačiu buvo skatinama didžiuotis savo tautos kūryba ir rūpintis jos išlaikymu bei apsaugojimu nuo sunykimo. Vienas po kito pradeda atsirasti ir iš lietuvių tarpo dainos mylėtojų, kurie su nepaprastu uolumu ir kruopštumu pradeda rinkti liaudies dainų žodžius ir melodijas. Čia pirmiausia reikia paminėti L. Rėzą, kilusį iš Kuršių Neringos, išleidusį "Dainos oder litausche Volkslieder" (Karaliaučius 1825 ir žemaitį patriotą Sim. Stanevičių, kuris 1829 m. Vilniuje išleido "Daynas Žemaicziu" (su melodijomis). Dainų tekstus yra užrašinėjęs ir mūsų senasis istorikas Simanas Daukantas, išleidęs "Daynes Žemaitiu" (Petrapilie 1846 m.).

Antroje 19 amž. pusėje iškyla tikras milžinas mūsų dainų rinkimo srityje — kun. Antanas Juškevičius, kuris vien melodijų yra surinkęs apie du tūkstančius, o tekstų — dar žymiai daugiau. Dainų žodžius atsidėjęs rinko ir mūsų tautinio atgimimo patriarkas Dr. Jonas Basanavičius, kurio įsteigtoji "Aušra" pradėjo naują erą lietuvių tautos gyvenime.

19 amž. atsiranda jau ir keletas poetų, kurie patys savo eilėraščiams melodijas pritaikydavo, kaip Vienažindys, Baranauskas ir kiti. Juos reikėtų gal pripažinti kaip ir pirmaisiais mūsų kompozitoriais-mėgėjais, kurie sudaro tartum priešaušrį žymiai vėliau atsiradusios individualinės arba rašytinės muzikinės kūrybos.

Tuo būdu turime padaryti išvadą, kad iki Basanavičiaus "Aušros" ir Vinco Kudirkos Tilžėje leidžiamo "Varpo" mes neturėjome savo muzikinės literatūros bei savito muzikinio gyvenimo. Mūsų muzikos istorija, siauresne prasme, faktiškai prasideda tik 19 amžiaus pabaigoje, kai pasirodė pirmieji lietuvių kompozitorių sukurti veikalai. Kitais žodžiais tariant — nuo Lietuvos karaliaus Mindaugo laikų iki Basanavičiaus ir Kudirkos, t. y. virš šešis šimtus metų nuo Lietuvos valstybės įsikūrimo — lietuvių tautos muzikos istoriją sudaro, galima sakyti, tik plačiai aidėjanti Lietuvos lygumomis, miškais ir kloniais liaudies daina.

Su "Aušros" ir "Varpo" gadyne pradėjo aušti nauji laikai lietuvių tautos kultūrai bei visam jos dvasiniam gyvenimui. Tas laikotarpis buvo reikšmingas ir mūsų muzikos meno tolimesnei raidai.

Pirmieji mūsų muzikinės kūrybos pradininkai — Kauno katedros vargonininkas Kalvaitis, Petrapilio Dvasinės Akademijos varg. Juozas Pranaitis, jo brolis kun. prof. Justinas Pranaitis ir didysis atgimimo veikėjas dr. Vincas Kudirka — tuo laiku išspausdino kai kuriuos savo muzikos darbus. Kalvaičio yra išlikusios mišios chorui, broliai Pranaičiai leido lengvus dalykėlius fortepijonui (Petrapily 1893 m.), V. Kudirka "Varpe" išspausdino savo paties sukurtą Lietuvos Himną, leido liaudies dainas chorams ir smulkius fortepijoninius kūrinius. Iš jų tarpo tik Juozas Pranaitis buvo mokęsis Petrapilio konservatorijoje, gi likusieji buvo, berods, savamoksliai.

Kiek vėliau pasirodo jau visa eilė muzikų profesionalų, išsimokslinusių žymesniuose Rusijos, Lenkijos ir Vokietijos kultūros centruose. Čia minėtini Juozas Naujalis, Č. Sasnauskas, M. Petrauskas, M. K. Čiurlionis, kun. Brazys.

Naujalis, studijavęs Varšuvoje ir Regensburge, pasireiškė gausia religinės muzikos kūryba (vien mišių yra parašęs 15), o taip pat gana daug paliko ir pasaulietiškos muzikos: originalių ir harmonizuotų dainų chorams, eilę solo dainų su piano pritarimu. Nokturnas fortepijonui, "Ruduo" simfon. orkestrui ir k.

Č. Sasnauskas pasireiškė daugiau vokalinės muzikos srityje (Requiem, kantata "Broliai" ir smulkesni dalykai mišram chorui). Muzikos mokslą ėjo Petrapilio konservatorijoje ir vėliau Italijoje.

Mikas Petrauskas, mokęsis Petrapilio konservatorijoje (dainavimo skyriuje) ir privačiai Paryžiuje, žymiausią savo veiklos dalį atidavė Jungt. Amerikos Valstybių lietuvių išeivijai, keldamas, kiek leido ano meto sąlygos, mūsų senųjų emigrantų kultūrinį lygį. Jo kūryba labai gausi, apimanti vokalinius darbus chorams, solistams, keliolika operečių ir didelę operą "Eglė Žalčių Karalienė". Nežiūrint gausumo, M. Petrausko kūryba neprilygsta nei Sasnausko nei Naujalio darbams. M. Petrausko kūriniams trūksta techniško išbaigtumo, didesnio įsigilinimo bei kūrybinio išradingumo. Jis visą savo gyvenimą paliko labai darbštus, daug rašantis diletantas su aiškia savikritikos stoka. Nežiūrint to, jo vaidmuo ir reikšmė, kaipo veikėjo kultūrininko, mūsų tautos istorijoje visuomet bus su pagarba minima.

Iš to mūsų muzikos stambiojo penketuko neabejotinai kūrybingiausias ir giliausias yra M. K. Čiurlionis, mokęsis Varšuvos ir Leipzigo konservatorijose. Jo simfoninės poemos — "Miškas" ir "Jūra", o ypač fortepijoniniai kūriniai rodo jį esant gilios mistinės nuotaikos kūrėją, gi muzikinių techninių priemonių atžvilgiu jis iškilo jau anuo metu iki europinio lygio. Pajutęs savyje dailininko tapytojo pašaukimą, deja, vėliau muzikos kūrybą apleido. Bet ir savo genialiuose paveiksluose jis paliko amžinai su muzika susijęs tiek kūrybinės nuotaikos, tiek kūrinių formos atžvilgiu. Nuostabiai gražiai charakterizavo jo paveikslus garsus rusų dailininkas Rerichas, sakydamas: "Ticho pojuščije kartiny Čiurlionisa", t. y. "Tyliai dainuojantys Čiurlionio paveikslai". Kas bent kiek jaučia muziką, turės pripažinti,

žiūrėdamas į Čiurlionio paveikslus, nepaprastai gilų šių Rericho žodžių prasmingumą.

Pažymėtinas M. K. Čiurlionio rašinys "Apie muziką", įėjęs kaipo priedas Sof. Čiurlionienės knygoje "Lietuvoje" (Vilnius, 1908?). Neilgas tai raštas, bet įdomus savo mintimis apie mūsų liaudies dainas bei lietuvių muzikos meno ateities gaires.

Kun. Teod. Brazys, studijavęs Regensburge, darbavosi Vilniaus katedroje kaip choro vedėjas. Parašęs bažnytinių kompozicijų ir apsčiai suharmonizavęs liaudies dainų, vėliau pasižymėjo kaip uolus liaudies dainų užrašinėtojas ir mūsų liaudies melodijų bei jų ritmikos tyrinėtojas. Šiuo atžvilgiu jo nuopelnai mūsų tautinei kultūrai yra labai žymūs. Pažymėtinas jo veikalas vokiečių kalba: "Die Singweisen der litauschen Lainos" (Stuttgart 1918).

Po spaudos atgavimo, 1904-1914 m. laikotarpyje, iškilo eilė naujų asmenybių, kurių veikla buvo reikšminga tolimesnei mūsų muzikinio gyvenimo raidai.

Iš jų minėtini Aleksandras Kačanauskas, Stasys Šimkus, Juozas Tallat Kelpša, Julius Štarka.

Dinamiškiausia šios grupės asmenybė Stasys Šimkus jau prieš pirmąjį pasaulinį karą plačiai pasireiškė kaip kompozitorius, chorų organizatorius ir liaudies melodijų užrašinėtojas. Karo metu atvyko į J. A. Valstybes rinkti aukų nukentėjusiai nuo karo Lietuvai. Šalia to jis veikė kaip chorų organizatorius ir sukūrė apsčiai naujų kompozicijų.

Kačanauskas, Tallat-Kelpša ir Štarka taip pat dar prieš 1914 m. karą išleido kai kurias savo kompozicijas, bet plačiau kaipo mūsų muzikos meno darbuotojai pasireiškė jau po karo, grįžę iš Rusijos gilumos į nepriklausomą Lietuvą.

Netikėtai užgriuvęs 1914 m. Rusijos ir Vokietijos karas sustabdė visą mūsų kultūrinį gyvenimą. Daug Lietuvos žmonių karo audros buvo nublokšti toli į rytus. Jų tarpe buvo ir du Lietuvos provincijos mažai kam žinomi vargonininkai, kurie vėliau pasireiškė, kaip pirmaeiliai darbuotojai mūsų muzikos meno srityje. Tai buvo du Juozai, abu kilę iš Lietuvos žaliojo kaimo. Vienas traukė į puošniąją Rusijos imperatorių sostinę, kitas gi į senąją carų sostinę. Tai buvo Juozas Žilevičius ir Juozas Gruodis. Žilevičius įstojo Petrapilio konservatorijon, Gruodis — Maskvos. Abu studijavo teoriją bei kompoziciją su visais šalutiniais privalomaisiais dalykais. Po dvejų metų J. Gruodis buvo mobilizuotas rusų kariuomenėn ir neturėjo galimybės išeiti viso konservatorijos kurso. Juozas Žilevičius buvo laimingesnis. Dundant anapus Vilniaus, Lietuvos rytuose, vokiečių ir rusų patrankoms, jam pavyko išeiti teoretinius muzikos dalykus Petrapilio konservatorijoje ir įsigyti laisvojo menininko laipsnį (rus. — svobodnyj chudožnik). Be to, jis dar lavinosi ir meno istorijos institute. Pergyvenę visą dviejų Rusijos revoliucijų sumaištį, abu mūsų Juozai — Žilevičius ir Gruodis — įvairiais keliais bei kryptimis, vienas iš šiaurietiškai niūraus Petrapilio, kitas iš saulėtojo Juodųjų marių supamo Krymo pusiausalio, grįžo į Nepriklausomą Lietuvą. J. Gruodis, pusantrų metų prieš tai išgulėjęs lietuvių sanatorijoje Jaltoje ir dėl karo meto sąlygų negalėjęs baigti Maskvos konservatorijoje kompozicijos klasės, nieko nelaukdamas patraukė Vakarų Europos link. Būdamas jau 36 metų amžiaus, gavo Lietuvos Švietimo Ministerijos stipendiją ir išvyko į Leipzigą toliau tęsti nutrauktų muzikos studijų, kurias po ketverių metų sėkmingai baigė. Tuomet jis turėjo jau 40 metų amžiaus!

Juozui Žilevičiui gi, jau baigusiam studijas Petrapilio konservatorijoje, grįžus Lietuvon atsivėrė naujos perspektyvos ir nauji uždaviniai.

Kaune koncertuose suskambėjo visa eilė jo dar negirdėtų Lietuvoje kūrinių: didelė sonata fortepijonui (vėliau perdirbta į simfoniją), dainos solistams, dainos chorams ir t.t. Tie kūriniai žymiai praturtino ir atgaivino gana sušablonėjusį ir sustingusį mūsų tuometinį koncertinį repertuarą. Tai nebuvo kokie labai drąsūs nauji užsimojimai, kaip seniau M. K. Čiurlionio ar vėliau J. Gruodžio kūryba. J. Žilevičius tuomet kūrė petrapiliškėje mokykloje įsigytomis muzikinės išraiškos priemonėmis; harmonija buvo gana paprasta, forma — tradicinė, bet viskas buvo, kaip sakoma, savo vietoje, tvarkingai, stilingai ir išbaigtai padaryta. Išsyk buvo jaučiama, kad turima reikalo ne tik su talentingu, bet ir išmokslintu muzikos menininku kūrėju. Iš senesnės lietuvių muzikos literatūros Juozo Žilevičiaus ano meto kūryba išsiskyrė palinkimu į kontrapunktines priemones, imitacijas bei vietomis gana ryškų dramatinį pakilimą ir dinamišką intensyvumą.

Plačiai teko Juozui Žilevičiui įsijungti į tuometinio Kauno visuomeninę bei kultūrinę veiklą. Meno Kūrėjų Draugija, operos ir dramos teatras, Švietimo Ministerijos meno departamentas — štai tie etapai, kuriuos jam teko praeiti, kaip darbuotojui, vadovui bei organizatoriui, visur paliekant ryškius ir vaisingus savo administracinio sugebėjimo pėdsakus.

Pirmą kartą man teko matyti Juozą Žilevičių, kai jis dar prieš 1914 m. karą Kauno rotušės salėje dalyvavo dramos artisto Juozo Vaičkaus ir jo žmonos solistės Mortos Vaičkienės koncerte kaip akompaniatorius. Aš tuo laiku Kaune lankiau rusų gimnaziją ir muzikos mokykloje fortepijono klasę. Mane, tuomet dar tik svajojusį apie platesnius kelius muzikos pasaulyje, naujų lietuviškų jėgų pasirodymas Kauno muzikos gyvenime labai sudomino. Tas koncertas, kuriame buvo išpildomi Č. Sasnausko ir J. Tallat-Kelpšos kūriniai, man dar ir šiandien prisimena, kaip vakar, rodos, tik buvęs, nors jau prabėgo gal 38 su viršum metų!

LIUDAS VILIAMAS — Pirmieji emigrantai (1760) (Dekoratyvinė tapyba)

Bet susipažinti mums teko jau Nepriklausomoje Lietuvoje, kai J. Žilevičius grįžo iš Rusijos. Aš tuomet tarnavau Lietuvos kariuomenėje ir buvau priskirtas į generalinio štabo literatūros skyrių, kuris leido kariuomenei "Kariškių Žodį" ir specialią karinę literatūrą. Laisvu tarnybos laiku rašinėjau koncertų recenzijas bei straipsnius iš muzikos srities tų laikų Kauno spaudai. Dalyvavau Lietuvių Meno Kūrėjų Draugijoje muzikos sekcijoje, kur ir teko susitikti pirmą kartą su naujai parvykusiu kompozitorium laisvuoju menininku Juozu Žilevičium. Tuomet, 1920 m. pavasarį, Meno Kūrėjų draugija kaip tik organizavo pirmąją Meno Šventę, kurios pagrinde buvo didelė mūsų dailininkų paveikslų paroda ir koncertas miesto teatre. Koncerte žymią vietą užėmė Juozo Žilevičiaus kūriniai, išpildomi Vl. Grigaitienės, smuikininko Leškevičiaus ir kitų. Chorui vadovavo Jul. Štarka.

Nors tarnybinės pareigos ir kliudė meno kūrybai, bet J. Žilevičius ir tuomet visiškai neužmetė kompozicijos. Jis praturtino mūsų muzikos literatūrą naujais efektingais kūriniais, iš kurių gal populiariausias — "Anoj pusėj ežero", parašytas pagal to paties vardo liaudies dainą.

Tuo pačiu laiku jis uoliai dalyvavo mūsų periodinėje spaudoje, vėliau leido žurnalą, keldamas įvairias mūsų muzikinio gyvenimo problemas bei aiškindamas jas plačiajai visuomenei. Neliko nuošaliai ir nuo pedagoginio darbo.

Būdamas Švietimo Ministerijos meno reikalų tarėju, jis faktiškai vairavo visą tuometinį Lietuvos kultūros gyvenimą bei visas meno šakas, kiek tai surišta su administravimo pareigomis.

Iš to laikotarpio ypatingai du svarbūs įvykiai — M. K. Čiurlionio kūrinių išleidimas ir pirmosios dainų šventės suorganizavimas. Dėl Čiurlionio tenka truputį plačiau kalbėti.

Iniciatyva išleisti Čiurlionio kūrybą kilo 1923 m. Leipzige studijuojančių muzikų lietuvių būrelyje. 1921 m. rudenį atleistas iš Lietuvos kariuomenės, aš išvykau studijuoti į Čekoslovakijos sostinę Pragą, bet neradęs ten tinkamų sąlygų 1922 m. pavasarį persikėliau į Leipzigą, kur radau jau bestudijuojančius J. Gruodį, J. Bendorių, J. Kamiatį, Vl. Motekaitį, Jadvygą Čiurlio-

nytę, Gražiną Matulaitytę, Aleksandrą Dirvenskaitę, Balį Dvarioną, Ant. Dvarioną. Vieną dieną didžiojo mūsų dailininko ir kompozitoriaus Čiurlionio sesuo pasikvietė pas save J. Gruodį ir mane. Nuvykę ten radome pianistą B. Dvarioną, kuris kartu su Čiurlionyte buvo sutarę pademonstruoti mums M. K. Čiurlionio fortepijoninius kūrinius, iš atsivežtų iš Lietuvos manuskriptų. Mes su Gruodžiu labai buvome sujaudinti gilia M. K. Čiurlionio kūryba, ir čia pat kilo sumanymas pradėti energingą akciją už Čiurlionio kūrybos išleidimą. Man tais laikais dažniausiai tekdavo, kaip ir "generalio literato muzikos klausimams" vaidmuo. Šį kartą turėjau parašyti labai ugningą bei įtikinantį memorandumą Lietuvos Švietimo ministeriui ir su Leipzige studijavusių lietuvių muzikų parašais pasiųsti jį į Kauną tuometiniam meno reikalų tarėjui J. Žilevičiui. Po kiek laiko, grįžęs iš Leipzigo į Lietuvą vasaros atostogoms, sužinojau, kad memorandumui duota pilna eiga: jis tuoj buvęs pristatytas švietimo ministeriui dr. L. Bistrui, kuris buvo įtikintas to reikalo svarbumu ir patvarkė skubiai jį vykdyti. Komp. St. Šimkui buvo pavesta suredaguoti tam tikrą Čiurlionio kūrinių dalį spaudai, ir jie greitu laiku išvydo pasaulį. Aš esu įsitikinęs, kad jei nebūtų buvę meno departamente komp. J. Žilevičiaus, tai dar ilgai gal būtų tekę laukti Čiurlionio kūrybos pasirodant.

J. Žilevičius yra ir pirmosios mūsų dainų šventės iniciatorius bei organizatorius. Mūsų šiaurės kaimynai — latviai ir estai — jau 19 amž. ruošė didingas dainų šventes, nes juos mažiau slėgė carinės Rusijos priespauda. Lietuva, deja, tik sulaukus nepriklausomybės galėjo ryžtis suruošti dainų šventę. Su ta pirmąja švente buvo susiję begalės rūpesčių ir sunkumų, kurie daugiausia gulė ant J. Žilevičiaus pečių. Nežiūrint mūsų nepatyrimo šioje srityje, betgi "Dainų Diena" 1924 m. VIII 23-24 d. praėjo sklandžiai ir paliko gražų įspūdį, paskatindama mūsų visuomenę dar daugiau pamilti lietuvišką dainą, o tūkstantines choro dalyvių minias — dar uoliau atsidėti jos ugdymui ir klestėjimui. Dirigentai buvo: Naujalis, Šimkus ir Štarka. Man teko tą dainų šventę recenzuoti oficioze "Lietuvoj", iškeliant ir kai kuriuos neigiamus momentus.

Reikšminga komp. J. Žilevičiaus veikla mūsų pajūrio uoste Klaipėdoje. Čia jis dirbo pedagogo darbą, profesoriaudamas bei auklėdamas jaunąją muzikų kartą St. Šimkaus suorganizuotoje muzikos mokykloje — konservatorijoje. Kurį laiką jam teko eiti ir šios įstaigos direktoriaus pareigas. Klaipėdoje būdamas rinko, kaip ir anksčiau, medžiagą Lietuvos muzikos istorijai ir senuosius lietuvių muzikos instrumentus. Iš jų ilgainiui sudaryta buvo reta ir įdomi kolekcija, apie kurios likimą šiuo tarpu nėra aiškių žinių.

1929 m. komp. Žilevičius išvyko, Švietimo Ministerijos komandiruojamas, į J. A. Valstybes ir iki šios dienos sėkmingai darbuojasi mūsų išeivijos tarpe. Čia jis toks pat šimtadarbis, kaip ir senojoj tėvynėje Lietuvoje: Elizabetho parapijos vargonininkas, dainų švenčių organizatorius, didžiulio lietuvių muzikos bei muzikologinės medžiagos archyvo įsteigėjas, publicistas ir jautrus bei sugebantis įsigilinti į kūrinio savybes muzikos kritikas. Šalia to viso dar suranda laiko ir kūrybai. Apie tai liudija stambūs religinės muzikos kūriniai, didžiulė kantata Vytauto Didžiojo garbei ir eilė smulkesnių kompozicijų, kuriose jis naudoja jau žymiai sudėtingesnes, naujesnes harmonijos priemones, negu Lietuvoje rašytuose veikaluose.

Pažymėtina, kad mūsų išeivijoje daugumoje dar tebemėgiamos visokios "dzimdzi drimdzi tralialiuškos," įvairios "Agnieškų ir storų bobų polkos", "mainierių" dainuškos bei Pupų Dėdės kupletai — nepaveikė komp. Žilevičiaus muzikinės kultūros neigiama prasme ir nepastūmėjo eiti mažiausio pasipriešinimo linkme. Jis nenuėjo pigaus pataikavimo keliu. Juo čia pasuko, deja, net ir daugelis naujai atvykusių iš tremties muzikų, kurių uždavinys kaip tik, man rodos, turėtų būti kelti mūsų išeivijos estetinį skonį, turtinti ir plėsti jos kultūrinius užsimojimus bei siekimus, o ne pataikauti vulgariškiems polinkiams. Tomis pigiomis balaganiškomis bei diletantiškomis įvairių parengimų programomis mes visiškai neparodome garbingos lietuvių tautos meno, o tik išsiduodame kaip be galo žemos kultūros tautelė, paskendusi, dažnai svetimos kilmės kabaretinių, lygiai ir savų karčiaminių nevertingų girtuokliškų dainuškų liūne. Klausant tokių programų koncertuose, radijo valandėlėse, niekas nepatikės, kad Lietuva kada nors buvo bei yra puikių originalių dainų šalis! Priešingai — tik pamanys, kad mes be svetimų polkų ir tuščių trivialių dainuškų nieko vertingo neturime! Kai tauta visko nustojo, tai bent jos kultūros veido neterškime pigiu šlamštu!

Juozo Žilevičiaus išsilaikymas rimtos muzikos idealo aukštumoje turėtų būti puikiu pavyzdžiu kitiems mūsų muzikos veikėjams!

Liūdna gal, kai žmogus mato, kad jo gyvenimo saulė jau svyra į vakarus, bet kartu ir pasigėrėti tenka žmogaus nueitu keliu, jei jo gyvenimas užpildytas vertingais žygiais ir kilniais darbais. Mūsų maestro Juozo Žilevičiaus darbai iškelia jį į pirmąsias lietuvių kultūros darbuotojų ir kūrėjų eiles. Žinoma, ties juo nesustojo mūsų muzikos meno raida. Kol tauta gyva ir kūrybinga — ji nuolat kuria naujas vertybes ir ugdo naujus talentus. Tad ir Lietuvos meno pasaulin atėjo nauji vardai, naujos idėjos; gimė kiti kūriniai, vystėsi naujos išraiškos priemonės. Tik čia, deja, turiu statyti tašką, nes tolimesnio mūsų muzikos augimo aptarimas jau išeina už šios paskaitos ribų.

Šiuo ir baigiu trumpai suglaustą mūsų muzikos meno raidos apžvalgą iki Juozo Žilevičiaus imtinai. Palinkėkime jam dar ilgai darbuotis mūsų brangiosios Lietuvos ir jos kultūros garbei!

KAIP JONUKAS ANT AVINO JODINĖJO

A. VAIČIULAITIS

Vieną karštą vasaros dieną Jonukas stovėjo pūdyme prie kaiminės. Vyrai po pietų dar buvo neišėję į darbą. Kiek tik akys užmato, laukai buvo tušti ir nuobodūs. Niekur nei žmogus keliavo, nei vanagas skrido. Net ir avys, priėdusios, nebėgo į avižas. Tik javai, pūstelėti vėjelio, suliūliuodavo. Tuomet visa miežių dirva sužvilgėdavo saulėje, lyg būtų sidabrinė. Paskui būdavo dar didesnė tyla, kurioje protarpiais girdėdavai iš toli atneštą dalgio plakimą.

Jonukas jau buvo visa ko prasimanęs: ir akmenėlius laidė, ir botagu pliauškino, ir dainavo "Garny, garny, ga-ga-ga — tavo pati ragana". Jis ir per griovį šoko, ir iš pienių bei sidabražolių vainiką pynė, ir žvalgėsi, ar kuris kaimynų berniukas neatbėgs su juo pažaisti.

Niekas nepasirodė. Jis žiūrėjo į laukus, į tolumoje dunksančią girią, sukdamas galvelę, ko čia nusigriebus. Taip besirūpindamas, jis pasigriozdė kišeniuje ir rado kriaukšlį, tokį kietą, kad jau nė pakrimsti negalėjai.

Jonukas atsigręžė į kaiminę. Priekin buvo išėjęs žebrius avinas ir, dėl drąsos atstatęs vieną koją, įdėmiai stebėjo vaiką. Drauge jis atrajojo, tarpais krestelėdamas galvą ir sudrebindamas savo sruogas. Arba vėl jis palenkdavo storus, išrantytus ragus, lyg ketindamas muštis.

Ūmai piemeniuką nuplieskė mintis — o kad taip pasigavus aviną ir pajodinėjus!

Jis, pritūpęs, prašneko meilingu balseliu:

— Bure, bure, buriukas!

Avinas treptelėjo koja, bet bėgti nebėgo. Jis jau neatrajojo, tik atsargiai stebėjo vaiką. Šisai gi, kiek bevaliodamas, kišo kriauklį tolyn ir viliojo.

Žebriui duona, matyti, jau buvo pakvipusi: jis apsilaižė ir sudrebino savo vilnas, lyg kam ryždamasis.

Ir kitos avys pakėlė nuo žemės snukius, nubusdamos iš savo sapnų.

Jonukas net žadą prikando. Pritūpęs jis žirgčiojo į aviną, kuris štai jau prasišiepė — duonos laižyti! Jis tiek įsidrąsino, kad net bandė išplėšti kriaukšlį iš rankų.

Čia berniukas tik suvinguriavo, įsikirto žebriui į ragus ir užsirito jam ant nugaros. Paskui, įsikibęs į tirštą vilną, jis, lyg pentinais, suspaudė avinui šonus, o šis, nusigandęs, metėsi į kaiminę. Avys spruko šalin. Raitelis lumpsėjo per pūdymą, krykštaudamas iš džiaugsmo. Jam buvo linksma ir gera — nerūpėjo nei kaitra, nei vieniši ir tylūs laukai, net nei jo tėtis, kuris dideliais žingsniais ėjo per pievą ir kažką šaukė. Pro savo lelionę mažytis visai negirdėjo to balso.

Tik nukrėstas nuo žebriaus ir atsitrenkęs į grumstą, jisai atitoko iš savo klykavimo ir išvydo tėtį.

Jonukas pašoko ant kojų, iškaitęs nuo jojimo ir gėdos: jis buvo geras bernelis, ir jam buvo labai koktu, kad ėmė ir užklupo jį taip besiaučiant.

Jisai stūksojo vidury pūdymo ir laukė.

Už jo susimetusios, stovėjo avys.

Staiga piemenėlį nusmelkė mintis: "Tai jau lups mane tėtušis"....

Jo beveik niekad nekuldavo, nes jis buvo lipšnus ir klusnus. Tiesa, aną dieną mama jam užgrėžė ausį, kam jis į kišenių įsidėjo ką tik išperėtą viščiuką — tokį dailų, geltoną, visą pūkuotą ir meiliai čipsintį. Žinoma, dabar jisai galėtų pasprukti, nes jo kojytės buvo greitos. Jis net smiliausią kuilį prisivydavo ir botagu sušerdavo. Bet jis buvo geras vaikas, klausė tėčio ir mamos — ir kaip čia jam beskriejus per pūdymą! Jeigu jau duos kuprinę — tegul duoda... Ir jam buvo ne tiek baisu, kiek gėda, kad jį, gerą ir klusnų, turės vanoti, ir dar vidury laukų — juk ir kaimynai gali paregėti!

Kai jis taip graužėsi, nejudėdamas iš vietos, priėjo tėvas ir valandėlę žiūrėjo tylėdamas.

Berniukas net girdėjo, kaip plaka maža jo širdelė, vis greičiau ir greičiau tuksėdama. Ir jis dar girdėjo, kai viršum tos tylos skambėjo giedri giesmelė: kažkur padangėse plasdėdamas, čireno vyturėlis.

Galop iš aukšto, lyg iš pačių padebesių, atsiliepė kiek gailingas tėtušio balsas:

— Vaikeli, ką darai...

Jonukas tylėjo, lyg žado netekęs. Ant kaktos jam nutūpė musė — jis nedrįso pajudėti ir ją nuvyti.

Tėtis vėl prašneko:

— Ar nežinai, sūneli, kad tai nuodėmė...

Sulig tais žodžiais mažytis net knystelėjo.

Tėtušis daugiau nieko nesakė. Dar kiek pastovėjęs, jisai lėtai apsisuko ir nugūrino pasižiūrėti avižų, ar jau nemetas jas kirsti.

Jonukas vėl pasiliko vienas su savo kaimine.

Jam buvo taip graudu ir negera, kad nors imk ir prasmek. Lyg įkaltas stulpelis, jis ten stovėjo vienišas, mažas ir nelaimingas: taip sunku, taip sunku jam buvo, kad nė žodžiu neapsakysi.

Bernelis regėjo, kokia didelė nelaimė jį ištiko. Jei tėtis būtų jį apkūlęs, visa bėda būtų

taip ir pasibaigusi. O dabar pasakė, kad tai nuodėmė! Nūn Jonukas turės su savo nauja niekšybe eiti į bažnyčią ir kunigui pasisakyti, kad jodinėjo ant avino. Jis niekada nesitikėjo, kad tokia nelaimė jį ištiks . . .

Ir jam buvo taip liūdna, kad jis nieko nematė ir negirdėjo: nei kaip vyrai, užsidėję dalgius, išėjo ir stojo į barą prie kviečių, nei kaip putpelė savo vaikus šaukė, nei kaip toli, labai toli mėlyna giria niūksojo, tokia rami, lyg užmigusi popietės kaitroje ir savo slėpininguose sapnuose.

Jis, pūdyme pasisėdęs kojytes, mažas ir nusiminęs, galvojo apie savo nelaimę, o už jo tyliai rupšnojo avys, prisiglaudusios viena prie kitos.

—o—

Jonukas išėjo sekmadienį anksti rytą.

Ligi vartų jį palydėjo mama ir tarė:

— Neužmiršk, kad atvažiavę sustosim Irškučio kieme.

— Ne.

— Ar turi rožančių ir maldaknyges?

— Turiu.

Jinai kiekvieną kartą, kai jis eidavo į bažnyčią, klausdavo tų pačių dalykų.

Štai berniukas jau kiepsi ežia pro miežių lauką. Švelniai čežėdamos, jam lenkėsi varpos. Aure, stryktelėjo kiškis ir, varsną pabėgėjęs, atsitūpė, stebėdamas.

Aplinkui buvo linksma ir gražu. Ir saulė švietė tokia skaidri, ir pempės skraidė laukuose, ir griežlė nesiliovė šaukusi dobiluose.

Jonukas skubėjo, nuleidęs akis. Jo širdelė tukseno taip nerami. Ne, jam tikrai nerūpėjo nei tasai bulius, kuris ragu vertė kupstą, nei tos laukinės aguonos, kurios žydėjo tokios raudonos ir skaisčios.

Žydrios ir geltonos gėlės kėlė savo galvas, o jisai jų nei regėti neregėjo.

Pasiekęs bažnyčią, Jonukas stojo į eilę pas jaunuką kunigėlį. Klebono jisai vengė, nes tas buvo senas, ilgai kamantinėdavo ir paskui dar bardavosi.

Vaikiukas pateko tarp vyrų, drūtų kaip ąžuolai. Prie klausyklos žmonių vis tirštėjo, galop ėmė ir spausti. Žiūrėk, žaliūkai ima ir ištrina berniuką iš eilės. Tada jis vėl įsispraudžia atgal, sukdamas galvą, kodėl nusidėjėliai šiandien taip ilgai užkliūva pas vikarą. Kartais gal koks užkietėjęs ėmė ir įstrigo . . .

Tuo tarpu vienas bernas atsisuko ir pro berniuko galvą tarė nusmėlusiu balsu kitam:

— Klebonas!

— Ką?

— Jis vikaro klausykloj!

— Eik jau nešnekėjęs . . .

— Žinią perdavė Jurgis Gervelė, kuris jau visai arti . . .

Ir pirmas vyras numojo galva į klausyklos šoną.

Tuos žodžius išgirdus, Jonukui tik iškaito žandai, o širdelė, rodos, liovėsi tvaksėjusi.

Pirmas bernas vėl atsigręžė su nauju gandu:

— Jurgis Gervelė sako, kad vikaras nupuolė nuo motociklo ir atsitrenkė kepenis. Dabar ligoninėj.

Antrasis tylėjo.

Ir taip abu jie murksojo, lyg ką apmąstydami.

Po kiek laiko pirmasis klupštelėjo ir išskuodė iš bažnyčios, dar spėjęs sukuždėti savo bičiuliui:

— Man reikia susitikti su pusbroliu . . . Pasaugok mano vietą . . .

Likęs be draugo, antras ėmė gniaužyti skrybėlę ir žvilgčioti pro langą — už jo dvelkė malonūs vasaros vėjai.

Staiga jis susitraukė į kuprą ir, lyg ką nedoro padaręs, movė pro duris.

Čia vienas, čia antras nusidėjėlis iškrito, ir virtinė praretėjo. Juo arčiau klausyklos, juo neramiau darėsi Jonukui. Pora kartų jo ausį jau pasiekė rūstūs klebono graudenimai.

Kai jau tik viena moterėlė buvo likusi prieš berniuką, klebonas ūmai subrazdėjo, atsistojo — ir išėjo, visas šlamėdamas. Jisai dingo zakristijoje, iš kur po valandžiukės pasirodė sumos giedoti. Po sumos jisai sakė pamokslą — ilgą ir graudų, net žmones pravirkdė. Paskui buvo mišparai — ir regėkite, visas tas šventas darbas gulė ant vieno klebono pečių.

Nutilus vargonų dūdoms, žmonės pradėjo skirstytis. Pirmieji išgarmėjo vyrai, paskui sklaidėsi ir moterys.

Aplinkui buvo tylu. Tylėjo vargonai, kurie taip dailiai grojo, tylėjo ir didysis varpas bokšte. Net ir kregždės nutilo, pirmiau čiauškėjusios už lango. Tylėjo ir Jonukas, alkanas ir mieguistas pasitursinęs prie klausyklos. Jis buvo vienas. Prieš jį laukusi moteriškė jau buvo išdūlinusi — dūsaudama ir kažką viena sau pasakodama.

Berneliui jau ir baimė kažkur žuvo. Jis tik jautė, kad akelės jam vis labiau ir labiau merkiasi.

Po kiek laiko štai kažkas jį pakrutino už peties. Prie jo buvo pasilenkęs žmogus ir kalbėjo ramiu balsu:

— Vos neuždariau tavęs. Bėk namo.

Buvo tai zakristijonas, kuris, išvaręs paskutinę bobulę, rengėsi užrakinti bažnyčią.

— O klebonas? Ar neateis? — paklausė vaikiukas.

— Gana jau, sūneli, gana! — sužvangino žmogus raktais. — Dvasiškas tėvelis jau seniai papietujęs ir arbatą išgėręs. O po arbatytės jisai visados snustelia. Na . . .

Tai bylodamas, jis atkišo ranką, norėdamas padėti berniukui. Šisai pats atsikėlė ir tyliai kiūtino laukan.

Eidamas jis girdėjo, kaip didelėje ir tuščioje bažnyčioje kaukši jo batai ir kaip skamba sunkūs zakristijono raktai.

O lauke vaikiukui susyk pasidarė šviesu ir gera: juk jisai kantriai išlaukė ligi galo, ir vis dėlto buvo lengva širdyje, kad klebonas, pagėręs arbatos, jau negrįžo.

—o—

Jonukas sėdėjo už stalo, tarp berno Petro ir davatkėlės Barboros, kuri vaikščiodavo po žmones ir dabar gyveno Vabaluose.

Jinai ir užvedė šneką, pamaldžiai tardama:

— Tik pagalvok — tokia nuodėmė!

Tai buvo taikoma ne bernui Petrui, ne tarnaitei Tekliutei, o mažam ir geram vaikeliui Jonukui.

Jisai jautė, kad prasidės ilga, kebli ir pamokanti kalba. Jei būtų galėjęs, jisai būtų šmurkštelėjęs į sodą — ir tegul jie sau stygavoja, kiek tinkamai. Nūn jis buvo paspęstas tarp didelių žmonių, ir nieko nepadarysi.

Taip jis kiurksojo už stalo, lyg nudiegtas, o Barborėlė išvedžiojo:

— Ar bulius užpuolęs tave užtrintų, ar pasiutęs šuva aprietų, ar bėris įspirtų į smilkinį — kur tu eitum, tokis nedoras miręs?

Pirkioj buvo didelė tyla. Tik musės zurzė po tuščius dubenis. Lauke kudakino višta.

Jonukui buvo negera. Jis nenorėjo mirti, ir dar taip baisiai — jaučių subadytas! Jis bemaž regėjo save, ragu pervertą ir paskui seklyčioje ant lentos begulintį, kaip jo mažytė seserėlė Katriutė, kuri aną pavasarį ėmė ir išėjo pas Dievulį.

Atsiminęs Katriutę, jis staiga, nė patsai to nesitikėdamas, pravirko ant visos pirkios.

Visi sužiuro į jį.

Petras apglėbė berniuką, prisispaudė jį prie savęs drūta ranka ir pagrasino:

— Nebijok, svambaliuk! Aš tave apginsiu — ir nuo buliaus, ir nuo šunų, ir nuo Barborėlės.

Bernas jį visados pravardžiodavo svambaliuku.

Vaikas nusišnirpštė nosytę — ir nūn, Petro glėbyje, jam jau buvo ne taip baisu.

Čia sučirškė Barborėlė:

— Tai ką! Šiuose namuose jau negalėsiu nė bernelio pamokyti, šventos priedermės priminti . . . O maža kas gali ištikti! Jei ne bulius ar šuva, tai juk gali ar iš obelies išsiristi, ar po vežimu patekti. Neatsimenate, kaip Skelčio Levanardas nukrito nuo šalinės ant grendimo — ir po vaikino . . .

Barborėlė gebėdavo vis naujų pavojų išrasti, juos paremdama apylinkės pavyzdžiais.

Atsiliepė Tekliutė:

— Negi su botagu šmigodama ginsi pas kleboną, jeigu Jonukas jo bijosi.

— Teisingai, — prabilo ir tėtis. — O jaunukas dar ligoninėj. Šneka, jog turės jam ir akląją žarną pjauti.

Tekliutė nebuvo baigusi savo dvylekio. Ji vėl įsiterpė:

— Ir aš pernai buvau nuėjusi pas kleboněli. Nieko svarbaus aš ten jam tada neturėjau pasakyti, bet aure — kad ims jis mane iš panagių kedenti: ar tu šio nepadarei, ar tu ano nepadarei . . . Man net sarmata apie tai jums prasitarti . . .

Bernas Petras čia nuskvatojo iš visos gerklės ir paleido Jonuką.

Išgirdusi juoką, Barborėlė supyko.

Ji barėsi:

— Žvengs čia, kaip koks eržilas. Palauk, kai ims tave gelti sukatos, tai žinosi, kad nereikėjo trintis aplink klėčių sąsparas.

Petras pakilo, pasirąžė, kad net kaulai subraškėjo — ir paskui išstrigino pro duris.

Dabar kalbėjo tėtis:

— Žinai, mama! Sekmadienį Žvirgždaičiuose dideli švento Rokaus atlaidai. Kunigų ten privažiuoja marios. Duokim vaikui kumelę — tegul nujoja.

Jonukas pažinojo šventą Roką. Seklyčioje buvo jo paveikslas: su ąsočiais, kuriuose skliunduriavo vaistai, ir su šunimi, kuris laižė jo kojų žaizdas.

— Gerai sakai, tėvai, — pritarė motina. — Jonukas ir kelią žino. Pavasarį buvom nuvažiavę su juo pas dėdę, o gyvena jis anapus Žvirgždaičių, tiesiai ant Šešupės kranto.

Tai pasakius, ji plačiai persižegnojo ir pakilo nuo stalo.

Skirstėsi ir kiti.

—o—

Atlaidų dieną Jonukas sėdo ant bėrosios ir išjojo.

Kumelė buvo sena, šleiva ir prijunkusi prie vaikų: tu galėjai karstytis ant jos, ar po pilvu lįsti, ar į karčius įsikirsti — ji nei tau spyrė, nei kando, net nepyko. Bernelis, stipriai įsikibęs į pavadį, visą kelią, kaip koks žirnis, pūpsojo ant savo žirgo. Taip jis vartaliojosi į šonus, kol pasiekė Žvirgždaičius.

Čia jis kumelę pririšo prie tvoros ir nuėjo į šventorių, kur buvo pilna žmonių ir ubagų. Nusidėjėliai, kaip bitės šutrią dieną prie avilio, buvo aplipę klausyklas. Bet ir kunigėlių privažiavo — senų ir jaunų, drūtų ir visai laibų, nei kokia lendrelė. Prie vieno jų prisistūmė ir Jonukas su savo ožiais. Dvasiškas tėvelis buvo toks malonus, kad sykį net pasakė “gerai, gerai, sūneli”, o bartis visai nesibarė.

Po sumos berniukas išsigrūdo iš bažnyčios.

Visą vakarų šoną buvo užėmę juodi audros debesys.

Niekur negaišdamas, jis nuskubėjo prie kumelės. Jau iš tolo jį nusmelkė: mato jis — pavadis nugraužtas, o pačios bėrės — nė dvasios. Ji buvo gudri ir sukta, ir dabar viena sau šleivojo namo, pakelėse pasiskabydama dobilų. Nesykį ji buvo jau taip ištrūkusi ir grįžusi.

Ką bedarysi: vargšelis nusiavė batus ir patraukė takeliu palei vieškelį. Debesys drumstėti vis didesni ir juodesni. Dundeno iš visų pusių, bet dar toli ir taip oriai, bemaž iškilmingai.

Pakilo vėjas. Kregždės klykaudamos narstė į padanges. Galop, per javų laukus šniokšdama, atėjo audra.

Prapliupus lyti, Jonukas įlindo į rikę, žegnodamasis ties kiekvienu žaibu, kurie plieskė ir plieskė. Jam buvo baisu, kad jo nenumuštų perkūnas, spyręs į gubą. Kartais vaidenas, kad visas vakarų dangus liepsnoja.

Kai jis taip kiūtojo, klausydamasis lietaus čiurkšlių ir trenksmų, rikėje kažkas lyg suunkštė ir sukrebždėjo. Vaikiukas pastatė ausis ir ėmė klausytis. Ne, nieko nebuvo girdėti, vien tik liūtys taškės į šiaudus ir į žemę... Vėl lyg sudejavo ir tylutėliai cyptelėjo. Nūn vaikeliui pasidingojo, kad ar koks žmogus, ar žvėris krapštosi po šiaudus, slinkdamasis artyn. Jonukui net plaukai pasišiaušė: jis atsiminė visus pasakojimus apie plėšikus ir žmogžudžius, kurie dieną slapstosi šieno kupetose, o sutemus išlenda ir eina vogti, subado žmones... Jam šmėstelėjo tarp dviejų žaibų: guboj tupi toks burliokas — su peiliu saujoj, su žėrinčiomis akimis...

Vėl sučežėjo... Berniukas būtų šokęs į lietų ir audrą, bet buvo lyg apkerėtas: nepajėgė nė krustelėti. Jis tik tupėjo ir laukė, ar štai nepuls ant jo plėšikas. O gal ten šliaužė gyvatė, rangydamosi ir šnarėdama per šiaudus. Jau arti, taip arti kažkas sucipo — ir šaltas daiktas, lyg angies snukis, palietė Jonuko ranką. Nesavu balsu suspigęs, jis išlėkė iš rikės.

Pro antrą jos galą, uraruodamas ir keterą pašiaušęs, išniro šuva, kuris, matyt, taip pat žaibų nugąsdintas, buvo bemėginąs prisimeilyti prie vaikelio.

Abu jie čia buvo sulindę nuo audros.

—o—

Praėjus lietui, berniukas vėl maknojo keliu. Jį ėmė rūpestis: jautė, kad mama nerimaus, jam taip ilgai negrįžtant. Drauge jis krimtosi ir dėl kumelės — o gal ją vagys pagavo ir nujojo kur į girias! Ar gal koks ūkininkas ją rado savo dobiluose ir laikys uždaręs, ligi kas atsišauks.

Taip bekulniuojant, Jonukui jau ir kojas pakirto, gi pažįstamų vietų kaip nematyti, taip nematyti.

Po geros valandos jį prisivijo kito kaimo ūkininkas, vardu Simanas Tarabočius.

Jis pristabdė arklius ir tarė:

— Lipk į ratus — pavėžinsiu!

Berniukas tuoj įsirito į šiaudus, kur jau pūpsojo dvi moterys.

Simanas Tarabočius buvo kauštelėjęs ir visą laiką šnekino ką nors: čia moteris, čia Jonuką, čia arklius. Jis šnekino net ir medžius pakelėse, tardamas jiems: “Va, gluosneli, ėmė vėjas ir nulaužė tau šaką”.

Ir jis liūdnai kinkuodavo galva.

Namus Jonukas pasiekė tik vakarop. Bėroji snaudė pūdyme, jau pririšta, išsipūtusiais šonais ir dar su vienu dobilu lūpose. Pajutusi berniuką, ji draugiškai sužvingo, sumataškavo uodega ir vėl nukorė galvą.

Įžengęs į priemenę, jisai išgirdo pirkioje kalbant.

Šnekėjo mama:

— Ir paleisk tu man, tėvai, vieną vaiką. Negalėjai patsai važiuoti. Būtum dar ir mane į atlaidus paėmęs.

Niekas jai neatsakė.

Mama vėl kalbėjo:

— Neduok, Dieve, ar kumelė galėjo įspirti, ar perkūnas nutrenkti, ar šunes aprieti. Atsimeni, kaip pernai uždraskė Siaurusaičių Klemensėlį...

Dabar prabilo tėvas, ramindamas:

— Nemažas gi jau bernelis ir nekvailas — nepražus kaip adata. Ir kelią gi žino... Neverk, motin...

— Tu nė širdies neturi. Mažytis gal kur negyvas, tu gi — neverk. O vaikelis buvo toks geras — nei jis tau kada skersą žodį atvertė, nei su kitais mušėsi, nei landžiojo po svetimus sodus obuolių vogti. Dievulėliau tu mano!...

Ir mama balsu pravirko.

Graudu pasidarė ir Jonukui. Sykiu jam buvo gera, kad jinai tokiais meilingais žodžiais jį garbstė.

Kad pats nepražliumbtų, jisai, pasidrąsindamas, nusikrenkštė ir atsargiai sugirgždino duirs į pirkią.

— Ogi va! — tėtis parodė savo sūnų, bežergiantį per aukštą slenkstį. — Ar nesakiau, kad nepražus!

Mama nieko netarė, tik paglostė savo pupūnėlio galvą ir sušnabždėjo:

— Tu mano vabaliukas...

Jonukui buvo taip šilta ir gera.

Apsikuopęs ir pavalgęs, jisai krito į patalą ir užmigo, kaip akmenukas.

Miegojo ilgai ir kietai. Visą naktį sapnavo, kad jis stovi dideliame pūdyme, kurio nei galo, nei krašto neužmato akis. Visa dirva buvo pilna bėrų kumelių, kurios vienok buvo ne kumelės, o toki stambūs avinai. Visi jie lenkė nugaras, lyg prašydami, kad berniukas sėstų ant jų ir jodinėtų. Jisai betgi nesėdo, nes anapus lauko buvo klebonas ir pirštu grumojo. Tada vienas avinas supyko, ir paskui jį supyko visa avinų dirva. Tas pirmasis avinas pribėgo prie Jonuko, sukando jį dantimis už pakarpos ir ėmė purtyti, kaip kokį maišą. Jis kratė vis smarkiau ir smarkiau, kad vaikas pagaliau ėmė spurdėti kojomis ir rėkti, šaukdamasis pagalbos.

Nubudo jis nuo savo šauksmo. Prie lovos buvo pasilenkusi mama ir žadino jį, švelniai tardama:

— Kelkis, Jonuk. Jau saulutė ties ąžuolo viršūne, o tu vis miegi ir miegi.

Jis pašoko iš patalo. Diena švietė giedri ir linksma. Aplinkui čia nieko nebuvo, ko jisai bijotų: nei anų didelių avinų, nei grasinančio klebono, nei perkūnijos, — visiškai nieko.

Guviai jis užsimovė kelnaites ir išbėgo į naują dieną.

KŪRYBOS PASAULY

LITERATŪRA

LIETUVIŲ POEZIJOS KELIAS PER 400 METŲ

Lietuvių poezijos antologija

Lietuvių poezijos antologija, sudaryta poeto Jono Aisčio ir beletristo A. Vaičiulaičio, yra istorinis lietuvių poezijos rinkinys nuo lietuvių literatūros pradžios iki šių dienų. Jis apima 400 metų laikotarpį individualinės poezijos, pradedant autorium, mirusiu 1545 m., ir baigiant gimusiu 1924. Niekad anksčiau jokia antologija nereprezentavo tiek amžių, tokio autorių skaičiaus ir tiek kūrinių. Lietuvių poezijos antologija apima 169 poetus su 828 eilėraščiais ir didesnių veikalų ištraukomis. Iš gyvųjų antologijos poetų šiuo metu JAV-se gyvena 40, kituose kraštuose šiapus geležinės uždangos — 12. Daugiausia kūrybos pavyzdžių duota Donelaičio, Baranausko, Maironio (iki 30 psl.). Mažiausias eilėraštis yra J. Chądzinskio — ištrauka iš Ver Luciscanum (1648) — tik dviejų eilučių. Antologija pradedama parinktų liaudies dainų skyrium, o baigiama naujausiais liaudies kūriniais — partizanų dainomis. Senosios liaudies dainos pratęsia lietuvių poezijos amžių į rašto nesiekiamus laikus, kada gimė ir reiškėsi nežinomas lietuvių tautos genijaus poetas, o partizanų dainos užtikrina jį esant nemirusį ir sunkiausiose naujosios vergijos dienose.

Savųjų tarpe nėra reikalo kalbėti apie lietuvių kalbos kultūrą ir grožį, kuris žėri iš liaudies poezijos lobyno, gal tūkstančių, gal ir daugiau metų senumo. Gaila, kad į jas atkreiptas Europos romantikų dėmesys 18 šimtmetyje buvo tik kaip atdūsys už mirusįjį. Valstybės nepriklausomybės netekimas ilgiems metams prispaudė ir lietuvių kūrybinį augimą. Rusų pajungta, Lietuva merdėjo ne tik materiališkai, bet ir dvasiškai. Lietuvių tauta norėta paversti vergų, baudžiauninkų, geriausiu atveju — žemdirbių tauta, kuriai nereikia nei rašto, nei meno, nei kultūros. Šviesa atėjo iš vakarų. Pirmoji knyga, parašyta Martyno Mažvydo, buvo ne tik pirmas katekizmas, tikėjimo pagrindų vadovas, bet ir pirmasis elementorius, rašto vadovėlis, ir pirmoji spausdintų eilių knyga, kurios įžanginiai žodžiai "Broliai ir seserys, imkit mane ir skaitykit" šiltu jausmu nuteikia skaitytoją ir šiandieną.

Kaip kitų tautų, taip ir lietuvių pirmieji knygos amžiai yra bažnytinės knygos amžiai. Beveik du amžius ir lietuvių rašytinė poezija buvo "bažnytinė", pradedant Rapagelioniu ir baigiant Šimelfenigiu. Vienintelės to meto "poezijos antologijos" buvo metai iš metų pakartojami, panaujinami, papildomi giesmynai, kol 1818 metais išleidžiami Donelaičio "Metai", o 1825 m. — pirmasis lietuvių liaudies dainų rinkinys.

Ieškodami pirmojo išspausdinto individualaus rinkinio, turėtume nuo šių dviejų datų grįžti atgal į 1814 metus, kada išėjo Antano Drazdausko-Strazdo "Giesmės svietiškos ir šventos". Vėliau užtiksime ir daugiau "pasaulietiško" turinio poezijos. 1823 m. be autoriaus vardo išspausdinta D. Poškos "Mužikėlio giesmė" (knygoje Jonas iš Svisločės), 1829 m. — S. Stanevičiaus pasakėčios, o 1861 m. — K. Aleknavičiaus "Pasakos, pritikimai, veselios ir giesmės".

Daugiausia anais laikais individualinės poezijos išspausdino tas vienintelis periodinis leidinys — L. Ivinskio 1846 m. išleistas kalendorius, vadinamas "Metų skaitlius", kuris kasmet ėjo iki 1864 m. (Sekančiais metais kalendorius nebepasirodė: 1865 metais uždrausta spauda.) Ivinskio metskaitliai buvo pirmieji almanachai, kur su savo poezijos dalykais pasirodė Karolina Praniauskaitė, A. Baranauskas ("Anykščių šilelis" ir kt.), kun. Kairys ir dar kiti. Antano Vienažindžio poezijos rinkinėlis (viso 27 dainos) išleista tik 1894 m., už dvejų metų po autoriaus mirties. Tais pat metais išėjo A. Jakšto "Dainų skrynelė", o kitais, 1895 metais, pasirodė Maironio "Pavasario Balsai", žymiausia ir populiariausia iki šių dienų lyrinės lietuvių poezijos knyga, per nepilnus 60 metų sulaukusi 17 laidų, viso apie 50,000 egzempliorių.

Donelaitis, kaip švyturys iškilęs 18 a. pabaigoje, ir Maironis, 19 a. pabaigos ir 20 a. pradžios didžiausias poetas, yra du mūsų poezijos pagrindiniai stulpai, kurių vienas žymi individualinės lietuvių literatūros pradžią, o kitas — duoda pagrindą klasikinei lietuvių poezijai.

Donelaičio "Metai", parašyti hegzametru, pradėti 1740 metais, t. y. 8 metais anksčiau negu pasirodė Klopstocko "Mesijas", Vokietijoje pradėjęs naują literatūros epochą. Daugiau negu pusę amžiaus "Metų" poema išbuvo rankraštyje, o išleista romantizmo suklestėjime, ji bebuvo traktuojama kaip rasta žėrinti seniena. Bet tikroji kūryba niekad nesensta. Per ateinantį 100 metų Donelaičio "Metai", išversti į vokiečių, lenkų, rusų, latvių, o paskutiniu metu ir anglų kalbas, vis labiau buvo įvertinti ir pripažinti kaip lietuvių genijaus meno kūrinys.

Vėlesnioji lietuvių poezija, pergyvenusi vergijos ir spaudos gadynės metus, nors kartais ir su dideliais liesų metų tarpais, eina lygiagrečiai su visos tautos gyvenimu, yra tikras tautos sielos atspindys, išreiškiąs gyvybingiausias aspiracijas ir subtiliausius širdies jausmus. Jos tematika nepasitenkina skundais ir elegijomis. Dažnai ji esti didvyriškų tautos žygių ir naujos laisvės kovos kėlėja ir kurstytoja. Jos autoriai — mokslo vyrai, kunigai, vyskupai. Jos motyvuose vy-

rauja tautiškai visuomeninis, politinis elementas.

Pirmasis ne tik visuomeninių nuotaikų reiškėjas, bet ir meninės formos kūrėjas. 19—20 a. sąvartoje iškyla jau minėtas vardas — Maironis, visuotinai, dar gyvam esant, pripažintas laisvės pranašu ir Tautos Dainiumi. Šiandieną, po 20 metų nuo jo mirties, į Maironio kūrybą žiūrėdami iš perspektyvos, galime kalbėti nebe tik kaip apie laiko poetą, nebe kaip gadynės kūrėją, bet ir kaip lietuvių klasikinės toninės poezijos pagrindų davėją.

Rašinyje "Mūsų poezijos formų raida" J. Aistis pažymi, kad jau Donelaitis, rašydamas hegzametru, kūrė ritmą toniniu principu, kuris išeina iš lietuvių liaudies dainų ritmo. Gi pirmasis tobuliausiu toniniu ritmu, pėdine eilėdara, gryna kalba, skambia forma, puikiai valdoma technika, klasikiniais rimais, be abejo, yra Maironis.

Jo laimėjimais naudojosi ir sekančios poezijos kartos, kurių pirmoji, vadinama vainikų karta, formos atžvilgiu ir neišsivadavo. Jos aukščiausią laimėjimų viršūnę pasiekė Putinas. Iš jos išsiveržti revoliucingiausiai ėmėsi Binkis, smarkiai paveiktas futūrizmo ir ekspresionizmo. Mažiausia tos kartos poetų Maironiui skolingas Sruoga, formavęsis simbolistų ir ekspresionistų įtakoje. Iš jo mokėsi ir naująjį lietuvių simbolizmą praturtino St. Santvaras.

Didelis jo ir vėlesnės kartos poetų skaičius jau visu kūrybingumu ir platumu įsilieja į bendrą vakarų kultūros lobyną. Jų poezijoje gyvas ir aktyvus 20 amžiaus srovių ir srovelių poezijos pulsas, su visais jo charakteringais niuansais. Jų europiškiausiu reiktų laikyti Joną Aistį. Bet šia, pačiame amžiaus viduryje, karta mūsų naujoji poezija nesibaigia. Už jos stovi tvirta Bradūno—Nagio—Niliūno karta, išaugusi paskutiniaisiais Nepriklausomybės metais ir dabar esanti pačiame kūrybiniame pajėgume. Naujoji, pomaironinė lietuvių poezija, modifikuota šių dienų moderniosios vakarų pasaulio poezijos laimėjimais, pasauliniam forume gali rodytis lygiomis su kitų tautų poezija, nė kiek neatsilikdama nei formos, nei turinio atžvilgiu nuo žymiųjų vokiečių, prancūzų, anglų poetų. Jeigu kas ją skiria nuo pasaulio, tai tik tas kalbos barjeras, kuris visada buvo aukštas slenkstis mažųjų tautų poetams išeiti į pasaulį.

Sudarydami šią antologiją, redaktoriai turėjo nepaprastai sunkų uždavinį. Tremtyje, kur teprieinamas vos vienas kitas ankstesnis antologinis lietuvių poezijos leidinys, kur stinga be galo daug visų laikotarpių individualių rinkinių (o ką jau bekalbėti apie periodiką), iš pirmo žvilgsnio darbas atrodo neįmanomas. Ir vis dėlto darbas, palyginti, per trumpą laiką atliktas ir, reikia pripažinti, atliktas pavyzdingai. Jeigu yra trūkumų, juos mato ir patys redaktoriai. Darbo ir sąlygų sunkumus prisipažindamas, A. Vaičiulaitis pastebi, kad ne tik ne viską ištesėję, kas turėjo būti duota, leidžiant istorinę antologiją; esą, ir dėl paties parinkimo gali būti įvairių nuomonių; jis prisipažįsta, kad vieno kito autoriaus dėję ne tai, kas gražiausia, bet ką po ranka turėję.

MAIRONIS

Redaktoriai, pateikdami šį lietuviškos poezijos lobyną, vienas šiltais ir jautriais žodžiais apžvelgia lietuvių poezijos kelią, paminėdamas jos ryškesniuosius visų amžių ir generacijų atstovus (Vaičiulaitis); antrasis — bando aptarti lietuvių poezijos formų raidą, prieidamas išvados, kad lietuvių poezija yra laikiusis trijų eilėdaros taisyklių: silabinės, pėdinės ir liaudies dainų, arba grynai lietuviškos. Šalia to jis apibūdina lietuviškąją strofiką ir rimavimą.

Autoriai antologijoje eina chronologine tvarka. Tai vienas patogiausių metodų, leidžiant istorinę antologiją. Jis visiškai tinka aniems laikams, kai šimtmety tebuvo vienas ar keli poetai. Bet į paskutiniuosius metus toks metodas įneša savotiškos dislokacijos: ne tik išskirstomi generacijų ar grupių atstovai, bet ir paskleidžiama tam tikros anarchijos. Laikantis gimimo metų, ne vienas autorius "pasendinamas" ir nukeliamas į visai svetimą draugystę, arba, kaip Vaičiulaitis sako, "romantikas tampa kaimynu futūristo", o kažkuris modernistas nušoka beveik į "Aušros" gadynę. Keturvėjininkas Binkis atsiduria Vinco Stonio kaimynystėje, St. Laucius — Šemerio ir Žlabio, o šių bendradarbis Rimydis nubėga į priekį už Aisčio, Nėries, Borutos, nors šie tik tada "gimė", kai anas buvo "miręs". Neorganiškai ne savo gadynėn nugrimsta Jurgis Baltrušaitis, į lietuvių poeziją atėjęs po Keturių Vėjų ir po Aisčio

kartos, o antologijoje gavęs vietą tuoj po Ks. Vanagėlio, po Jono Jonilos, prieš Kmitą, Dagilėlį, Vaičaitį, Margalį, Jovarą. Susipažįstančiam su lietuvių poezija tik iš šios antologijos, Baltrušaičio anachronizmas būtų sunkiai sprendžiama mįslė. Išimtimi jis teks laikyti ir tada, kai po 100 metų naujieji literatūros istorikai apie Nepriklausomybės metus kalbės kaip apie vieną lietuvių literatūros auksinio amžiaus, galbūt, klasikinį laikotarpį, kai Keturi Vėjai jame bus tik savotiškas Sturm u. Drang, vidury didžiųjų klasikų epochos gimimo. Savo amžiumi J. Baltrušaitis bus "apžvalgininkas" ir "varpininkas", o jo poezija į tą laikotarpį tebus atėjusi tik po 40 metų.

Kaip ir tinka istorinei antologijai, redaktoriai surinko į ją beveik visus poetus, kurie tik vienu ar kitu metu, daugiau ar mažiau reiškėsi spaudoje, pasirodė su atskirais rinkiniais ar savo darbus paliko rankraščiuose. Daugelis senųjų eiliuotojų teko rinkti iš anoniminių giesmynų, laiškų, archyvų, bibliotekose rastų su lietuviškais rankraščiais knygų. Jeigu Poška, Valiūnas, Strazdas, Stanevičius mums jau labai gerai žinomi ir garsūs vardai, tai Šrubauskis, H. Budrius, Savickis, Žemaitis, Zagurskis-Ažukalnis, Anusavičius, J. Želvys, Kairys yra beveik naujagimiai. Antologijoje iš naujo susipažįstame ir su tokiais autoriais, kaip Pabrėža, Aleknavičius, Vištelis ar Jonas Mačys Kėkštas.

Laikantis proporcijos, kuria rinkti ir dėti pirmieji autoriai, poaušrinėje ir pomaironinėje gadynėje, atrodo, būtų tekę daug daugiau poetų rasti, kurie ne tik po dvi įmanomas, kaip Chądzinskis, eilutes, bet ir po porą rinkinių yra išleidę. Antologijos "apendixas" rodo, kad tik knygą bespausdinant tokių atsilikėlių dar suspėta bent šešetas pridėti: J. Stanišauskas (Žvainys), Julius Savickis (Lendrė), Aleks. Dičpetris, Antanas Rūkas, Jokūbas Liauda (Liaudanskis) ir Alf. Keliuotis. Novatorius Liauda yra vienas artimiausių Aisčio—Miškinio "Pjūvio" bendradarbių, tat reikia manyti, kad laiku į antologiją jis nepateko tik dėl to, kad neturėta nei jo biografinių žinių, nei jo poezijos.

Bet be šių antologijoje pasigendama ir daugiau. Vyresniųjų tarpe nėra S. Dagilio, aušrininko, iš kurio Binkis mokėsi rašyti "Tamošių", nėra J. Turčiniškio (Zubricko), tiesa, daugiausia proginių eilių rašytojo, bet vis dėlto savo laiku populiaraus: trūksta J. Rainio (Papečkio), "Gairių" žurnalo bendradarbio, išleidusio atskirą rinkinį (Amerikoje); A. Giedrius (Krislelis), tiesa, daugiau vaikų literatūros kūrėjas, bet savo laiku jo liaudies motyvais dainelių rinkiniai yra buvę populiarūs; V. Krėvė pirmuose "Vainikuose" dedamas kaip poetas, o čia jo nėra; šiaip ar taip Krėvės liaudies dainų imitacijos turi originalios vertės; iš vėlesnių autorių pasigendama Prano Morkaus, "Gairėse" ir "Krivulėje" davusio modernių eilių, turėjusių įtakos ir vėlesniems (šis praėjusio karo sūkuryje žuvęs poetas iš viso vertas platesnio dėmesio); šalia visos eilės moterų poečių trūksta Alės Sidabraitės ir vilnietės Onos Miciūtės; antrųjų "Vainikų" laikotarpyje yra likusių ir daugiau poetų, kurie iš literatūros lyg ir pasitraukė ar nuošaliau stovėjo, bet savo pėdsakus yra iš viso palikę: A. Vilutis, K. Žvaigždulis (Snarskis), H. Lukauskaitė, proletariato poezijos autoriai, Virgo Ferrea (K. Janionis), satyrininkas ir politinių sakmių rašytojas, Antanas Jasas... Jeigu yra tokie autoriai, kaip išeivių buities vaizduotojas J. Naruševičius, ar tokių, kurie sau dėmesį ir vietą poezijos istorijoj nusipelno vienu kitu eilėraščiu, (Židžiūnas: "Supinsiu dainužę"; J. Biliūnas: "Kad numirsiu"; J. Yluvis: "Kaminas"), tuo pačiu principu B. Gaidžiūnas galėjo papildyti kacetinę poeziją, o populiariausias dainas — Pr. Lembertas, kurio "Tau, sesute" įėjo į karių ir jaunimo dainų repertuarą, Pr. Gudaitis — su daina "Neišeik, neišeik tu iš sodžiaus", kuri lygiai populiari, kaip ir "Leiskit į tėvynę" ar "Aš atsimenu namelį"...

Būdami dosnūs visiems laikams, redaktoriai tačiau dosniausi pasirodė dabarties poetams. Jų bent keliolika įdėta vos pradėjusių rašyti ir neišleidusių nė vieno rinkinio. Tokią atranką tedarant, papildant ne tik minėtais, bet ir neminėtais praleistais vardais, antologija galėjo dar gerokai papilnėti. Suprantame sąlygas, kuriose reiškiasi ir kuria jauniausieji, pripažįstame, jog visokiais būdais reikia skatinti ir remti jų geros pastangos, tačiau reikia abejoti, ar toks dar tebegimstančių įamžinimas nereiškia ir jų per ankstyvos mirties nulėmimo? Matant antologijoje autorius, periodinėje spaudoje tepaskelbusius vos po keletą eilėraščių, kyla klausimas, kuo jie išskirti iš kitų bendralaikių — ir produktingesnių ir gal nemažiau talentingų, — kaip A. Baronas, B. Pukelevičiūtė, V. Butėnas, A. Karvelytė, S. Prapuolenytė, J. Mikštas, L. Lėtas, Al. Pagėgis ir dar vienas kitas.

Atrankos atžvilgiu antologijų praktikoje paprastai daromi tokie skirtumai: į apžvalgines, istorines, sumuojančias antologijas, dedama visi mirusieji autoriai ir ryškų, neabejotiną kūrybinį veidą turintieji gyvi; į laiko, generacijų, srovių, grupių antologijas visi iki mažiausių, į dabarties — ką tik redaktorius randa iškeltina iki jauniausių. Šiuo atveju redaktorių kurtuazija istorinės antologijos tipan leido įdėti ir savo dosnių sentimentų bei simpatijų, kai tuo tarpu dabarties poezijos almanacho "Žemės" redakcija buvo nepalyginamai kietesnė.

Antologijoje randame lygiai metropolijos, lygiai senų išeivių, lygiai naujųjų poetus. Iš dabar Lietuvoje likusių, kurių labai mažas skaičius tėra, šalia tokių vardų kaip Putinas, Vaičiūnas, Inčiūra, Miškinis, Buivydaitė, randame pora tokių, kurie pirmaisiais komunistų okupacijos metais atsiribojo nuo lietuvių tautos.

Trūksta antologijoj, išskyrus Borutą, Butkų Juzę, Jakubėną, dar keletos "senųjų" socialistinės krypties poetų, buvusių aušrininkų, trečiafrontininkų, prošvaistininkų, raketininkų, darbininkų (almanacho "Darbas"), audrininkų (almanacho "Audra"), kurie, deja, visu savo gyvenimu ir visa kūryba įsijungė į socialistinę statybą ir kovą prieš visa, kas lietuviška ir kas meniška. Vienas kitas Bradūno amžininkas, likęs ir už gerklės paimtas, rodos, galėjo tos generacijos eiles papildyti. Tos generacijos atstovais antologija galėjo būti ir baigta.

Būtų labai įdomus dalykas, turint vienoje vietoje visus lietuvius poetus, pažvelgti į jų poetinę kūrybą ir palyginti, pavyzdžiui, su kaimyninių tautų poetais ir poezija, turėjusia ar neturėjusia kokios nors įtakos mūsų autoriams ir mūsų poezijos augimui, charakteriui, formai, tematikai. Rusų klasikai ir naujosios srovės, lenkų klasikai ir romantikai, su kuriais neišvengiamai teko susidurti mūsų visuomenei, lankiusiai rusų ir lenkų mokyklas, skaičiusiai jų knygas, gyvenusiai ten kilusiomis ir plitusiomis idėjomis, be abejo, negalėjo palikti be įtakos ir 17-19 a. lietuvių rašytojams. Per rusų ir lenkų literatūras buvo progos susisiekti ir su pasaulinės literatūros veikalais, kurie vertimais atėjo iš Vokietijos, Prancūzijos ar Anglijos. Tačiau, nors Vienažindys buvo vienmetis su Mallarmė ir Liliencronu, o mirė tais pačiais metais, kaip Tennysonas, jis visa siela ir visais jausmais liko savo tautoje, anų autorių nė juste nejutęs; gi Vaičaitis, vienmetis su Rilke, Valery ar anglų John Masefieldu, buvo visiškas artimiausių kaimynų lenkų ir realistų poetų rusų Maikovo, Kolcovo mokinys. Pasauline literatūra gyventi, ja kūrybiškai domėtis pradėta labai vėlai, tik 20 amžiaus antrajame dešimtmetyje, kurio poetams teko jau tiesiogiai susidurti su tuo pasauliu, su vakarais.

Europoje kilusių ir, pagaliau, žlugusių srovių (impresionizmo, ekspre-

sionizmo, surrealizmo, dadaizmo, futūrizmo) atgarsiai lietuvių poeziją pasiekė jau tik Nepriklausomybės laikais. Kai kitur jos gyveno dešimtmečiais, čia, pas mus jomis persirgta keliais metais, sutrumpintai, dažnai ne tiesiogiai jomis, bet jų skiepais apsikrėtus. Didžiausią sąjūdį sudarė futūrizmas, sukeltas keturvėjininkų, kuriems vadovavo Kazys Binkis, talentingas, pilnas kūrybinių jėgų, niekad su savo generacijos žmonėmis neišsitekęs poetas. Kai į Binkio poeziją žiūrime šiandieną, jau iš poros dešimčių metų nuotolio, ji savo forma būdama labai nevienoda, pirmuoju rinkiniu skamba kaip nemokyta liaudies lyrika, antruoju atsišaukia kaip poetiškai rafinuota, bet neišbaigta programinė proklamacija.

Kitose literatūrose yra pastebima "mada" ilgainiui atradinėti: po kiek laiko, nebežinomi, nugrimzdę į praeitį ar visai nauji vardai iškeliami į dienos šviesą ir parodomi nauji turtai. Tokių atradimų netrūksta ir paskutiniaisiais laikais. Amerikonai atkasė Emily Dickinson, anglai — G. M. Hopkins, vokiečiai atgaivino Holderlino kultą, italai — vieną Vatikano valstybės vienuolį.

Iš toliau žiūrint, iškyla prieš mūsų akis naujoje šviesoje ir ne vienas kitas lietuvių poetas, bendralaikių nustelbtas, kritikos kitaip vertintas, ar visuomenės "nepastebėtas". "Jei jis būtų miręs 25 metų, jis būtų buvęs didžiausias vokiečių poetas", taip buvo kalbama Vienos kavinėse apie Hugo von Hofmannstahl; panašiai norėčiau pasakyti ir apie mūsiškį Adomą Lastą-Adomą Juodąjį, kuris dar prieš Putiną, prieš Binkį, Sruogą ir Kiršą jau "Aušrinėje" pasireiškė gražiausiais savo talento žiedais. Niekas ano meto jaunųjų poetų negalėjo lygintis jausmo ir formos stiprumu su Lastu, kuris ir šioje antologijoje maldomis ir kitais dalykais pasirodo kaip gilaus jausmo lyrikas. Tvirtai prakalba gerai parinktas Vaičaitis; pro daugelį prasimuša savo laiku norėtas nuneigti Margalis. Skyrium paminėtinas seniai iš lietuvių poezijos emigravęs, bet nepaprastai skambių ir spontaniškai išsiveržusių eilių autorius J. Tysliava, laukiąs savo "atgimimo" ir naujo įvertinimo.

Gerai antologijoj reprezentuojami mūsų poezijos šulai Maironis, Putinas, Aistis. Žymiai subrendę ir beveik visai savo veidą pakeitę išeina Vaitkus ir Kirša, kurie pirmuose "Vainikuose" buvo dar gana jaunuoliški. Gerai atrinkti ir stipriu kūrybiniu veidu parodyti St. Santvaras, J. Tysliava, A. Miškinis, Gr. Tulauskaitė, H. Radauskas, Bradūnas, Mačernis, Niliūnas, Nagys, Šlaitas.

Kalbant apie tekstų atrinkimą, prieėjus prie kai kurių autorių, norėtųsi, kad redaktoriai vėlesnėse laidose padarytų papildymų bei korektūrų. Pilnesni ir ryškesni galėjo būti Jurgelionis, Paparonis, Janonis, Budvytis, Laucius, Buivydaitė, Žalvarnis, Šilelis, Stonis, Aukštaitė, Jakubėnas, Kruminas, nekalbant jau apie pačius jauniausius. Paparonis išėjo verksmingas ašarotas; geresnis jis yra buvęs "Sūduvos" antologijoj, ogi ir iš jo rinkinio buvo galima rasti stipresnių dalykų, kaip "Neklausk, tautieti, mano vardo", ar "Finis coronat opus". Šalia populiariųjų Vaičiūno "Nurimk, sesut", Binkio "Geležinio vilko maršo", galėjo eiti ir Paparonio "Gaudžia trimitai". Buivydaitė, paimta s tik iš pirmojo rinkinio pavyzdžiais, išėjo ištisai "tyrų dukteriška", o vėlesniuose rinkiniuose būta ir brandesnių dalykų. Per daugelį autorių jaučiama lyg ir tam tikra tendencija jų kūryboje surasti nors po vieną liaudies dainų forma eilėraštį. Taip atsitiko su Stoniu, Rutkūnu, Jakubėnu, Orintaite, Laucium. Pastarasis daug stipresnis ir įdomesnis savo satyrose, parodijose (šalia Alijošiaus, Jul Bokso žinomas vardu Stella). Reikia pastebėti, kad naujojoje poezijoje be A. Gustaičio nei satyros, nei humoro nesutinkame. Jul Boksą tuo tarpu išskyrus, nereikėjo užmiršti Leonardo Žitkaus, aštraus "dainų vietinių ir sovietinių" autoriaus, to paties Židžiūno, kuris Amerikos lietuvių spaudoje yra plačiai reiškęsis humoreskomis ir išleidęs rinkinį "Daug labų dienų".

Redaktorius Vaičiulaitis, tarp kito ko, užsimena, jog antologijoj trūksta puikių J. Ralio Homero bei Šakenio Mickevičiaus ("Pono Tado") vertimų, sakydamas, jog taip išversti Homerą galėtų būti kiekvienos literatūros laimėjimas. Norėtųsi pridurti, jog Adomas Mickevičius antologijoj užsipelno vietos iš viso kaip lietuvių poetas, ne tik "Pono Tado" ištraukomis, bet ir "Krymo sonetais", kur keliais atvejais minima Lietuva, jo tėvynė, ir kitais kūriniais. Tuo pačiu principu vadovaujantis, į antologiją vertėjo įdėti ir Milašiaus, rašiusio prancūziškai, bet save laikiusio lietuviškos kilmės; ypač, kad pats Vaičiulaitis yra davęs aukšto meninio lygio jo vertimų. Šie du autoriai, — Mickevičius, daugiausia įtakos turėjęs senajai kartai, ir Milašius, savo įtaka pavergęs jauniausiuosius lietuvių poetus, ne tik būtų antologiją praturtinę, bet ir oficialiai įsipilietinę į tą tėvynę, iš kurios jie yra kilę. Kalbant dėl vertimų įterpimo į originalios poezijos antologiją, tenka prisiminti, jog tokie dalykai yra praktikuojami ir anglų, vokiečių ir kitose literatūrose. Pav., į savo poezijos antologijas angliamerikiečiai deda Fritzgeraldo verstąjį Omar Chajamą, o vokiečiai — Liuterio Šventojo Rašto vertimų ištraukas.

Vytautas Mačernis

Baigiant, norėtųsi pridurti porą techniškų pastabų. Gale antologijos pridėtas abėcėlinis autorių sąrašas su trumpomis biografinėmis ir bibliografinėmis žiniomis. Tai platus leksikoninių žinių rinkinys, su daugeliu autorių foto nuotraukų (ar piešinių). Ateityje maža kas betoks papildyti. Reiktų tik pavardžių ir slapyvardžių žymėjimą sulyginti bei papildyti. Pav., jei rašoma: VENANCIJUS ALIŠAS, Aleksandras Arminas; O. B. AUDRONĖ, Ona Balčiūnienė, BALYS AUGINAS, Augustinavičius . . . reiktų rašyti ir KOTRYNA GRIGAITYTĖ, Graudušienė, JONAS JONILA, Žilius; SALOMĖJA NĖRIS, Bačinskaitė; ŽALIA RŪTA, Adolfas Sabaliauskas; SALYS ŠEMERYS, Šmerauskas ir pan. Prie pavardžių JULIUS JANONIS, JUOZAS STANIŠAUSKAS, JULIUS SAVICKIS, KLEOPAS JURGELIONIS ir kt. trūksta slapyvardžių, kuriais jie daugiausia pasirašinėjo: Vaidilos Ainis, Žvainys, Lendrė, Kalėdų Kaukė . . . A. Šmulkštys pasirašinėjo tik Paparoniu, tat geriau būtų tikę rašius: PAPARONIS, Antanas Šmulkštys; taip pat ir A. Žalvarnis, Jurgis Tilvytis . . . Prie KSAVERAS VANAGĖLIS trūksta pavardės Sakalauskas; trūksta jos ir prie JOKŪBO LIAUDOS (Liaudanskis), KAZIO ZUPKOS (Kecioris). Daugumas mote-

rų poečių kažkodėl paliktos tik su mergautinėmis pavardėmis, nepridedant jų, ištekėjusių, pavardžių: GRIGAITYTĖ, Graudušienė, NAKAITĖ, Arbačiauskienė, ORINTAITĖ, Janutienė, TULAUSKAITĖ, Babrauskienė.

Po kiekvieno autoriaus žinių ir foto pasigendama puslapio skaičiaus, rodančio, kuriame antologijos puslapyje yra to autoriaus kūryba. Dabar, "susipažinus" su autorium, reikia jo ieškoti turinyje, o ten jis eina nebe abėcėline, bet chronologine eile, dėl to skaitytojui sunku susigaudyti.

Gerais laikais antologiją leidžiant, gali būti, kad teks ją praplėsti iki poros tomų. Nesitenkinant bendra įžanga, reiktų pridėti straipsnius, skyrium nagrinėjančius ir apibūdinančius tą ar kitą laikotarpį, vieną bei kitą srovę ir panašiai. Tai būtų studijininio, mokyklinio, pilna to žodžio prasme istorinio pobūdžio antologija. Gi eilinio skaitytojo rinkai tekstą tektų duoti daugiau atrinkus, nežymius autorius praleidus, labiau sukondensavus, žodžiu, kritiškai parengtą mūsų geriausios ir gražiausios poezijos vaizdą.

Šios kelios pastabos anaiptol nemažina antologijos vertės iš viso. Tai yra veikalas, kurio pasigedome jau Nepriklausomybės metais. Jis nusipelno to, kad būtų kiekvieno kultūringo lietuvio pačių rinktiniausių knygų skaičiuje. Suredagavimu jis prilygsta geriausiems tos srities kitų tautų veikalams. Džiugu pastebėti, kad "Lietuvių poezijos antologija" šiandieną yra daugiausia perkama knyga.

Bern. Brazdžionis

Jurgis Gliauda: NAMAI ANT SMĖLIO. Romanas. Draugo Bendradarbių Klubo leidinys. Chicago, 1952. 221 p. Kaina $2.00.

Kartojama be galo, kad šiuo metu skaitančioji masė iš visų literatūros vagų labiausiai adoruoja romaną, kuris lietuvių literatūrai yra toks retas ir dažnai netvirtas, jog žodžiais "romano belaukiant" galima apibūdinti paskutiniųjų dešimtmečių opiausią mūsų literatūros klausimą. Nepriklausomasis metas romanui būdingas tik keliais kūriniais, kurių tarpe dominuoja Putinas "Altorių šešėliais" ir Grušas "Karjeristais". Tremtis iki šiol atnešė tik vieną didesnį laimėjimą visaprasmiškai lietuviškam romanui — "Kryžius". Kiti, beveik be išimties, tremties produkcijos romanai yra tik nedidelės prošvaistės, nepajėgiančios užlieti platesnio beletristikos lauko. Todėl su ypatingu smalsumu ir nedrąsa buvo žiūrima į "Draugo" konkurso brandumą ir rezultatą. Štai ir turime to konkurso "Namus ant smėlio".

Galima pilnai sutikti su J. W. Aldridge, kad beletristikos knygą padaro didelę dramatiškas gilios ir originalios tematikos išnaudojimas. Originali tema neprivalo būtinai būti specifinė laiko arba vietos atžvilgiu, nes paprastai išlieka tosios knygos, kurių gyvenimas yra gyvenamas žmogaus bet kur ir bet kada. Aktualusis dienos momentas yra pavojinga injekcija literatūros kūriniui. Tik dėl šios priežasties tokio masto rašytojas kaip Hemingway savo kūriniais, parašytais po laiko ženklu, neįrodė, kad visą save būtų išsakęs. Panašus galimumas dvelkia ir iš "Namų ant smėlio" autoriaus, kurio knygos tema yra sunkiai apipavidalinama, nes ji dar karšta ir deganti, kaip iš kaitinamosios krosnies ištrauktas sunkus metalo gabalas. Rašymas pirmuoju asmeniu dalinai palengvina įforminimą ir savaime suteikia lygumo, tačiau, reikia pasakyti, kad iš tuo būdu rašomų knygų reikalaujama neeilinės gilumos bei minties. Ir modernieji autoriai to nepaneigė, nes, pavyzdžiui, Maugham savo viršūnę pasiekė ne vien "Of humane bondage", bet ir pirmaasmeninėmis knygomis "The Razor's Edge" ir "The Moon and Sixpence". Marcel Proust savo didįjį kūrinį "Nustotojo laiko bejieškant" irgi parašė pirmuoju asmeniu. "Namai ant smėlio" tuo neeiliniu gilumu nepasižymi. Veiksmo stūmimas iki aukščiausios įtampos, Hedvygos nusižudymo, primena senos geometrinės teoremos įrodinėjimą, stengiantis tai atlikti kuo paprasčiau, nes autoriui norint atskleisti didesnę gilumą, bent Otono pomirtinio laiško gavimas neturėjo būti supintas su Molendruz tėvo atvykimu ir nukeltas atomazginėn romano dalin. Pagaliau, ir pats taliono (keršto teisės) principo vykdytojas Messkirchas jau prieš nužudymą turėjo būti išvestas ne tik kaip tėvas ir vokietis, bet ir kaip žmogus su baimės, svyravimo ir prieštaravimo jausmais.

Teigiamybe nelaikytina ir besąlyginis veiksmo varymas mirtimi (Otono, Molendruz ir Hedvygos). Tai yra tik autoriaus pasilengvinimas, einant užsibrėžtos atomazgos link. Šie sakiniai rašomi ne pasakyti, kad šio romano veiksmingumas yra tik kokia psichologinė klaida, (ko faktiškai literatūroje būti negali), bet tam, kad būtų parodytas autoriaus nenorėjimas temą spręsti giliai ir originaliai. Pasisakoma prieš patį pasirinktą kelią esmėje, bet ne prieš ėjimą pasirinktuoju, nes kompoziciniu atžvilgiu "Namams ant smėlio" beveik nieko negalima prikišti. Net ir pats romano išmatavimas yra klasiškas vienas-šeši-vienas proporcijos. Taip pat negalima nepastebėti, kad akcija vedama lūžin draminio veikalo tikslumu. Norint tai eksperimentaliai įrodyti, nesunku būtų "Namus ant smėlio" suskaldyti į penkis draminius veiksmus, laipsniškai einančius kiliman ir po kulminacijos laipsniškai krentančius atoslūgin. Gal šitas tikslumas nebuvo sunkiai autoriui pasiekiamas prisimenant, kad šio romano veiksmas yra tik vieno Messkircho žingsniai keliu, kurį žymi vienintelė krypties rodyklė—taliono principas. Nėra paralelinio veiksmo, suteikiančio kūriniui dinamiškumo.

Sakoma, kad kiekviena moteris romane skiriama veiksmo vežėjo pareigoms. Šiuo atžvilgiu "Namai ant smėlio" yra išimtis, nes Hedvyga veiksmo nestumia, nors jau nuo 24 puslapio skaitytojui aišku, kas dar nėra aišku pačiam Hedvygos tėvui — nepaviršutiniška dukters simpatija prancūzui. Atrodo, kad šis nežinojimas Messkirchui yra autoriaus sąmoningai paliktas, nes žinojimą išdalinant tarp skaitytojo ir Hedvygos tėvo, autorius būtų buvęs priverstas Messkircho asmenyje prieš taliono principą pastatyti meilę ir žmoniškumą dukteriai. Autorius būtų buvęs priverstas atskleisti Messkirchą giliai ir tragiškai besiblaškantį ir besipainiojantį žmogaus meilės ir tariamo keršto teisingumo teorijose. Tačiau šį galimumą rašytojas aplenkė, nors tai būtų buvusi puiki dirva kūrybiškumui bei gilumui pasireikšti. Ir šioji aplenkimo negerovė "Namas ant smėlio" nuvedė iki neblogai parašytų, bet vistik kriminalinių romanų. Molendruz nužudymas taipgi nėra labai stiprus ar neišvengiamai beišeitinis, nes, nors vieną savarankų veiksmą (Hedvygos nusižudymas ir Molendruz tėvo atvykimas nėra savarankūs) nukeliant užuomazgon, atrodytų, kad tik labai stipria argumentacija autoriui būtų buvę įmanoma literatūriškai tikroviškai padaryti Messkirchą žmogžudžiu. Žinoma, rašytojui negalima nustatinėti situacijų eilės, bet gera yra, kada situacijų eilės tvarka paties laukiamo įvykio nepasuka visai priešinga kryptimi.

Šalutiniai knygos veikėjai, neišskiriant nė taliono principą Messkirchui priminusį Wachmaną, yra negyvi ir perdėm pilni patoso ar deklamacinio sentimento. (Pvz. daktaras Eberlė.) Tik vienas viršila Jonas autoriui neblogai pavykęs, gi Messkircho sesuo yra nereikalingas pasilengvinimas padėti Messkirchui atsiversti. Taip pat nevertėjo knygos pabaigoje misteriškai įvesti Hedvygos, kada pats Messkirchas visa savo būtybe nemeluotai kalbėjo, kad ateina "nauji žmonės naujan gyveniman".

Skaitytojui kiek keistai akysna krenta dažnokas senojo dvarininko

pabrėžimas, kad toks ar kitoks judesys ar veiksmas yra tipingai vokiškas. "Įgimtas vokiečiui noras valyti, šluoti, šveisti čia rado savo ryškiausią išvaizdą." (58 psl.) "Kumečių veidai, kaip įprasta vokiečio prigimčiai girdint būgno dundesį ir matant karišką rikiuotę, buvo pakiliai įkvėpti". (193 psl.). Atrodytų, kad net šluojant arba stovint rikiuotėje vokiečiui neateitų mintis apie minėtų veiksmų neatplėšiamą įaugimą jo būdan, nes tokias savybes paprastai išskiria ir pabrėžia tik svetimtaučio akis, žodis ar plunksna, bet ne vokiečių žemės ir tautos žmogus, kokiu ir yra Messkirchas. Tokios, nors nedidelės, nelogiškos smulkmenos silpnina romano knyginę tikrovę.

Atskirai minėtinas ir įdomus "Namų ant smėlio" stilius, glaudžiai savo nuotaika sulietas su knygos nuotaika bei tipingu lygumų upokšniui romano tekėjimu. Lygumas prozoje yra dorybė, tačiau nereikia suprasti, kad ramiame-lygiame knygos tekėjime niekuomet negali būti slaptingos jėgos — didelio kūrybinio tryškimo. Lygumas ir drauge kūrybinis tryškimas yra prozos idealas, siektinas kiekvienos tautos beletristo. "Namų ant smėlio" autoriaus stilius yra ryškiai individualus ir techniškai apgalvotas, bet necharakteringas nei lietuviui rašytojui aplamai, nei lietuvių kalbai. Knygoje dažnokai pasitaiką vokiškumai, kaip pavyzdžiui "radosi skardžių statumos" arba: "Čia skambėjo klyksmai, kuriuos turbūt negreit išgirs pasaulis dar" — skaitytoją nuteikia keistai ir nemaloniai, nors kartais ir iš šalto rašytojo sakinio iškyla netikėtas kraujas ir tikrai nemenkas kūrybiškumas: "Ištisi kalnai pilksvai violetinių, tirštų debesų masių užvertė dangų. Šios gigantiškos masės stumdydamosios skubėjo kažinkur ties bailiai prigulusia po jomis žeme." Ir šitas sakinys gali būti minėto lygumo ir tryškimo idealo įrodymu. Jeigu tokių vietų knygoje būtų daugiau, didžia dalimi svariau būtų galima kalbėti apie "Namuose ant smėlio" kūrybiškumą. Dabartiniu atveju autoriaus stilius, nors ir būdamas mūsų mastu individualus, palinkęs amatiniškuman. Intelektualumas, kurio romane apstu, neatpalaiduoja rašytojo nuo kūrybinio ieškojimo.

Romano konkurso jury bei autoriui buvo ne pavienių lūpų daromi priekaištai spaudoje ir žodyje, kad buvo premijuotas veikalas, neturįs nieko bendro su lietuvišku pasauliu ir lietuvių kamieno žmogumi. Šis priekaištas, būdamas tik dalinai teisingas, neatremia argumento, kad literatūra ir menas nėra ir negali būti vėliavos kėlimas Gedimino bokštan, nes kūryba yra didelė ir amžina meno ir žmogaus tikrovė. Šia proga prisimena ir tam tikros žmonių grupės pikti ir naivūs puolimai, nukreipti prieš tikro teatro prošvaistę lietuviuose — J. Blekaičio statytą "Anna Christie". Todėl, šia prasme, tenka džiaugtis "Draugo" komisijos platumu ir neapsiribojimu rūtų ir lelijų darželiu.

Šioje recenzijoje buvo nurodyta dalis daugiau principinio pobūdžio neigiamumų, pasisakančių prieš autoriaus nenorėjimą eiti keliu, kuriame būtų tiek progų gilumai ir kūrybai suspinduliuoti. Ir dar norėtųsi pasakyti, kad yra priežasčių, dėl kurių "Namų ant smėlio" tūrį mūsų literatūrai išspręs tik artimesnis ar tolimesnis laiko nuotolis.

A. Audrius

* * *

LIETUVA, politikos žurnalas, leidžiamas Patariamosios Lietuvių Grupės, bendradarbiaujant su Laisvosios Europos Komitetu, redaguojamas kolegijos — Juozo Audėno, Broniaus Nemicko, Vinco Rastenio, Vytauto Vaitiekūno. Išeina kas trys mėnesiai, kaina metams 2 dol., atskiro nr. 50 c. Šio nr. — liepos-rugsėjo — 96 pusl.

Visa metrika surašyta. Pridėkim dar turinį — redakcinės kolegijos žodis, V. Sidzikausko: Ties lietuviškomis problemomis, V. Manelio: Žemės valdymas išlaisvintoje Lietuvoje, J. Paplėno: Lietuvos socialinės politikos bruožai, J. Lanskoronskio: Taikos ir karo prielaidos, J. Puzino: Kalbotyra apie lietuvių protėvynę, Pavergtosios Europos išlaisvinimo deklaracijos, laisvinimo veiksnių veiklos apžvalga, dokumentai ir knygos. Turinį — tokį, koks jis yra — galima priimti teigiamai tik su viltimi, kad čia tėra pradžia ir kad kituose nr. žurnalas įsibėgės ir ims spręsti problemas, aktualias laisvinamos ir išlaisvintos Lietuvos reikalams. Šiame nr. prie tokių klausimų, nors ir nedrąsiai, tėra priėjęs V. Manelis. Straipsniai kaip Lietuvos socialinės politikos bruožai ir Kalbotyra apie lietuvių protėvynę šiame žurnale be nuostolių galėtų būti ir praleisti. Su dideliu užsimojimu J. Lanskoronskio straipsnis savo turiniu dublikuojasi su V. Sudimanto nors ir trumpa tarptautinės politikos apžvalga. Naudingi yra įdėtieji praeities dokumentai.

Žurnalą perskaičius pirmas įspūdis — ar nebūtų galėjus ta pati medžiaga būti skelbiama kituose jau esančiuose žurnaluose ir laikraščiuose; ar buvo reikalingas specialus p o l i t i k o s žurnalas, jei net nepriklausomoj Lietuvoj politikai specialaus žurnalo neturėjom; ar nepasitvirtina humoristų charakteristika apie lietuvius: kur susirenka trys lietuviai, ten leidžiamas ir laikraštis. Bet šitiems ar-ar išblaškyti yra rimtas argumentas: jeigu tam reikalui yra nelietuviško pinigo, tegul sau gyvuoja ir šviečia. O į ranką paimti malonus — skoningai sutaisytas, ir formatas patogus.

J. B.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Mykolas Vaitkus: Vienatvėje. Eilėraščiai. 1944-1945. Išleido Nek. Pr. Seserų spaustuvė. Putnam, 1952. 182 p. Kaina 1,50 dol.

Balys Rukša: Ugnies Pardavėjas. Poezija. Išleido Baltija. Toronto, 1952. 95 p.

K. Cirtautas: Skausmo pergalė. Worcester, Mass., 1952. 186 p.

Vytautas Kastytis: Kolektyvinė Prausykla. Išleido "Žiburiai". Torontas, 1952. 95 p.

Mykolas Biržiška: Lietuvių tautos kelias. Išleido "Lietuvių Dienų" leidykla. Kaina 3 dol. Įsigyti galima LD leidykloje — 9204 S. Broadway, Los Angeles 3, Calif.

Literatūros Lankai. Neperiodinis poezijos, prozos ir kritikos žodis. Nr. 1, Buenos Aires, 32 p. Redakcinio Kolektyvo nariai: Kazys Bradūnas, Juozas Girnius, Juozas Kėkštas, Henrikas Nagys, Alfonsas Nyka - Niliūnas.

Lietuva. Politikos žurnalas. 1952 m., Liepos-rugsėjo mėnuo. Nr. 1. Leidžia Patariamoji Lietuvių Grupė, bendradarbiaudama su Laisvosios Europos Komitetu. Redakcinės Kolegijos nariai — J. Audėnas, Dr. B. Nemickas, V. Rastenis, V. Vaitiekūnas.

Knygų Lentyna. Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto leidžiamas Lietuvių Bibliografinės Tarybos biuletenis. Nr. 5 - 6, Danville, Ill. Sudarė A. Ružancovas, B. Kviklys ir A. Mažiulis. 8 p.

Lietuvių Dienos. Jau išėjo iš spaudos spalio mėn. numeris. Kaip visi, taip ir šis, gausiai iliustruotas įdomiomis ir aktualiomis nuotraukomis iš lietuvių gyvenimo Amerikoje ir kituose kontinentuose. Randama įdomių pasiskaitymų, straipsnių ir beletristikos lietuvių ir anglų kalbomis. Šiame numeryje įdėta 40 puikių vaizdų iš lietuvių gyvenimo pasaulyje. Vienas numeris siunčiamas susipažinimui nemokamai, davus savo adresą. Metinė prenumeratos kaina 3 dol. Administracijos adresas: "Lietuvių Dienos", 9204 S. Broadway, Los Angeles 3, Calif.

RELIGINIS GYVENIMAS

TITULAI IR ORDINAI BAŽNYČIOJE

Prieš kiek laiko pasaulį aplėkė trumpa žinutė, kad popiežius Pijus XII uždraudė vyskupams prie savo pavardžių dėti pasaulinius titulus: grafus, markyzus, kunigaikščius.

Mūsų krašte šis dalykas iš viso nebuvo žinomas, nes mūsų konstitucija jokių kilmės titulų nepripažino. Tačiau Vakaruose titulai ilgus amžius turėjo didelės reikšmės. **Žmogus be titulo buvo žmogus be vertės.**

Nenuostabu todėl, kad anais laikais nevienas ir vyskupas kokį titulą nešiojo. Nevienas buvo grafas, markyzas, hercogas ar kunigaikštis. Pasauliui demokratėjant, titulų reikšmė nyko. Buvo pradėta vis labiau žiūrėti ne kaip žmogus vadinasi, bet kas jis yra. Tačiau papročiai yra stiprūs. Jie yra stiprūs ne tik pasaulyje, bet ir Bažnyčioje. Todėl ligi pat paskutiniųjų metų pasauliniai titulai prie dvasiškių pavardžių buvo išlikę. Net toki šviesūs vokiečių kardinolai, kaip Preysing ir Galen vadinosi Graf von Preysing ir Graf von Galen. Salzburgo vyskupas vadinosi erchercogas. Savo dekretu popiežius visus šiuos titulus galop nubraukė. Nuo dabar vyskupai nebėra tituluoti pasaulio prasme. Ateidami į Bažnyčią, jie turi palikti pasaulio blizgučius už durų.

Šis popiežiaus dekretas praėjo beveik negirdomis. Mes tiek jau esame nuo titulų atpratę, kad jie mums atrodo net juokingi. O vis dėlto popiežiaus žingsnis turi gilios prasmės. **Tai yra viena iš tų nuolatinių Kristaus Vietininko pastangų padaryti, kad Bažnyčia būtų pasaulyje, bet kad ji būtų ne iš pasaulio.** Verta tad ties šiuo nuostatu truputį susimąstyti.

Kas yra Bažnyčioje titulai, ordinai ir medaliai?

Kai Kristus pasiryžo pradėti viešąjį savo gyvenimą bei veikimą ir išėjo į tyrus pasninku savo žygiui pasiruošti, tuoj velnias pristojo prie jo ir ėmė Jį gundyti. Jis gundė Jį **duona,** kad patenkintų savo kūno alkį ir nustotų alkęs bei troškęs teisybės; jis gundė Jį **stebuklu,** kad juo parodytų savo galią ir apreikštų savo pasiuntinybę; jis gundė Jį galop valdžia, kad į ją atsirėmęs kurtų savo karalystę.

Šiuose trijuose gundymuose yra įimta visa, kuo velnias apskritai žmogiškąją prigimtį gundo ir nesykį ją sugundo. Kristus, be abejo, atstūmė visus šiuos gundymus. Tačiau Evangelija prasmingai pastebi, kad "velnias atstojo nuo Jo iki laikui" (Luk. 4, 13). Kitaip sakant, pavarytas velnias tikėjosi prie Kristaus vėl grįžti ir vėl Jį gundyti. Žinoma, jis niekados negrįš prie Kristaus, kuris įžengė į dangų ir sėdi Tėvo dešinėje. Prisikėlimas iš mirusiųjų perkeitė žmogiškąją Kristaus prigimtį, o įžengimas į garbę išvadavo ją nuo betkokių velnio užmačių.

Todėl ne patį Kristų asmeniškai turi Evangelija galvoje, sakydama, kad velnias atstojo nuo Jo iki laikui. Prie Kristaus Tėvo soste velnias grįžti negali. Tačiau jis grįžta prie Kristaus, kuris gyvena ir skleidžiasi istorijoje. Jis artinasi prie mistinio Jo Kūno, prie atpirktosios ir su Dievu sujungtosios žmonijos: **jis ateina prie Bažnyčios ir ją gundo iš naujo.** Bažnyčia, kaip regimas dievažmogiškumo skleidimasis istorijoje, yra pagrindinis velnio puolimų taikinys. Istorija po Kristaus ir yra tasai Luko minimas laikas, kada velnias grįžta ir vėl kartoja tuos pačius pasiūlymus, kuriuos jis darė Kristui dykumose. Jis gundo Bažnyčią duona, jis gundo ją stebuklu, jis gundo ją galop valdžia. Be abejo, Bažnyčia savo visumoje niekad nebuvo ir negali būti sugundyta, nes ji juk yra Kristus istorijoje. Tačiau atskiri Bažnyčios nariai, atskiros jos gyvenimo sritys ar atskiri jos apimties kraštai **gali** būti sugundyti ir nevieną sykį buvo sugundyti. Nevieną sykį apsirūpinimas duona buvo pastatytas aukščiau už pasitikėjimą Dievo Apvaizda, kuri peni dangaus sparnuočius ir apvelka lauko lelijas. Nevieną sykį atsirėmimas į sakramentinę galią buvo pasidaręs vienintelis, tarsi Dievas žmogų galėtų išganyti be jo valios ir be jo noro. Nevieną sykį buvo paimtos pasaulio karalystės ir jų valdžios, tarsi Kristus būtų pamiršęs paprašyti savo dangiškąjį Tėvą dvylikos legijonų karingų angelų.

Šis pastarasis gundymas istorijoje yra buvęs pats sėkmingiausias, nes paviršium žiūrint jis atrodo pats nekalčiausias. "Velnias užvedė jį į aukštą kalną, parodė Jam vienu žvilgiu visas pasaulio karalystes ir Jam tarė: 'Aš Tau duosiu visą šitą valdžią ir jų garbę, nes tai man atiduota, ir aš tai duodu, kam noriu" (Luk. 4, 5-6). Kristus nepriėmė šios pasiūlos. Tačiau ją priėmė nevienas Bažnyčios narys. Nevienas susikūrė savas karalystes, įsisteigė savas kariuomenes, savas valdžias ir jų garbę, papuoštą uniformomis, ordinais ir titulais. Nevienur Bažnyčios medis, išaugęs iš mažučio garstyčios grūdelio, buvo apipainiotas pasaulio vijokliais. Bet laikas bėgo, ir pati Dieviškoji Apvaizda leido antikristinėms jėgoms šį medį apvalyti nuo jam svetimų priekibų. Žlugo bažnytinės karalystės ir jų garbė bei valdžia. Išnyko bažnytinės kariuomenės ir žemės. Uniformos buvo sukabintos muziejų spintose, rūmai paversti ekskursantų stebalais. Beliko tik beprasmiai titulai, kuriuos pats Kristaus Vietininkas galop uždraudė, kaip uždrausta dvasiškiams nešioti ginklus ar kuriuos kitus pasaulio ženklus. Cezaris pasiėmė tai, kas buvo cezario.

Minėtasis tad popiežiaus dekretas, draudžiąs pasaulinius titulus, yra žingsnis išvaduoti Bažnyčią iš trečiojo gundymo pinklių. Iš sykio atrodo, kad pasaulio karalysčių, jų valdžios bei garbės prisiėmimas yra nekaltas dalykas. Kas gi čia blogo, jeigu vyskupas yra kunigaikštis ar grafas, turi savo dvarus, savo baudžiauninkus, savo žirgus ir medžioklės šunis? Juk visi šie dalykai yra savyje nekalti. Taip, savyje! Tačiau argi ir pagonys to neturi? Kuo tad skirsis Kristaus apaštalas — vyskupas juk ir yra apaštalas — nuo pasaulio kunigaikščių, jeigu jis prisiims šių pastarųjų gyvenimo būdą? Siųsdamas apaštalus skelbti Izraeliui Dievo karalystės, Kristus liepė jiems neturėti "nei aukso, nei sidabro, nei pinigų savo juostose, nei delmono kelyje, nei dviejų jupų, nei kurpių, nei lazdos" (Mat. 10, 10). Tuo Išganytojas norėjo pasakyti, kad **Jo mokiniai turi daryti pasauliui įspūdžio ne turtu ir ne prabangiu gyvenimo būdu, bet savo dvasios ir malonės stiprybe:** tąja stiprybe, kuri gydo ligonius, prikelia mirusius, apkuopia raupsuotuosius, išvaro velnius. Todėl kiekvienas pasaulio karalysčių prisi-

MOKSLAS

AUKŠTOSIOS MOKYKLOS AMERIKOJE

Kai keletas Europos universitetų savo pradžią gavo dar vidurinių amžių kultūros žydėjimo laikotarpy (Paryžiaus Sorbona, garsiosios viduriniais amžiais Bolonijos ir Paduvos mokyklos), o didelė dalis jų išgyveno jau kelis amžius, tai Amerikoj, kur viskas nauja, seniausios aukštosios mokyklos — kolegijos — įsikūrė vidutiniškai prieš šimtą metų ar truputį seniau.

Nepaisant vėliau susidariusio rasių ir tautų mišinio, Amerika vis dėlto buvo ir pasiliko angliškos kultūros atžala, todėl ir aukštojo mokslo tvarka, programos ir tradicijos buvo paveldėtos iš anglų. Dabar, žinoma, jau einama savu keliu.

Pats aukštojo mokslo supratimas ir mokyklų paskirstymas kitoks negu Europos kontinento kraštuose. Tenai aukštasis mokslas išskirtas į universitetus ir tolygaus laipsnio ir pobūdžio aukštąsias mokyklas. Čia gi po vidurinio mokslo yra dar keli mokyklų laipsniai: junior kolegijos, kurios maždaug atitinka dvejus paskutinius europietiškos gimnazijos metus; kolegijos, kurios dažniausiai yra undergraduate, t. y. teikia žemesnį mokslo laipsnį (B. A. — Bachelor of Arts, B. S. — Bachelor of Sciences, t. y. humanistinių ir tiksliųjų mokslų bakalauro); kolegijos — graduate, kurios gal tik pavadinimu skiriasi nuo universitetų, ir pagaliau universitetai. Yra taip pat įvairių specialybių aukštųjų mokyklų universiteto lygio — medicinos kolegijos, agrikultūros kolegijos, technologijos institutai (žinomiausi — Massachusetts Technikos Institutas ir Kalifornijos Technikos Institutas).

Kas pažymėtina Amerikos mokykloms? Naujumas, turtas, atsiskyrimas nuo senųjų universitetų tradicijų. Kai maždaug prieš šimtą metų kūrėsi kolegijos, jos buvo skirtos vidutiniam išmokslinimui. Dar palyginti neseniai — prieš pora dešimčių metų—visi, kurie siekdavo daugiau mokslo, ypač gamtos, filosofijos srity, važiuodavo į Europos universitetus. Didelė dalis senesnių universitetų profesorių, ypač fizikų ir chemikų, yra baigę Goettingeno, Heidelbergo arba kitus Europos universitetus. Daugelis jų neseniai imigravę, o toks Kolumbijos universitetas tiesiog knibždėte knibžda svetimšaliais — europiečiais.

Per trumpą laiką, kartu su Amerikos miestais, išaugo ir mokslo įstaigos su savo profesūra, studentų, pastatų ir įrengimų skaičium. Pirmais pokariniais metais sugužėjus į mokyklas veteranams, New York City College turėjo sutalpinti iki 52 000 studentų (tas skaičius vėliau krito ligi 40,000), New Yorko Universitetas apie 45 000 (vėliau 35 000), arti tiek Kolumbija. O iš milijonierių fundacijų sudarytas kai kurių tokių įstaigų turtas vertinamas dešimtimis milijonų dolerių. Todėl daugelis iš jų turi brangius mokslo reikalams įrengimus, ypač fizikos ir chemijos laboratorijas. Kolumbijos, Harvardo, kelių minėtų technologijos institutų laboratorijose buvo laimėta daug žymių mokslinių atradimų, su kai kuriomis iš jų atominės energijos komisija sudarė atominių tyrinėjimų sutartis.

Mokslas su pragyvenimu, vidutiniškai imant, studentui atsieina 1200—1400 dolerių per metus, mokestis už mokslą — 500—600 dolerių. Bet yra įstaigų, kur mokslas bent daliai studentų (pav., New York City College New Yorko gyventojams) teikiamas veltui. Tačiau į jas patekti tada galima tik per konkursinius egzaminus. Nepaisant visko, reikia pasakyti, kad aukštasis mokslas Amerikoj nesunkiai prieinamas, bent daugumui tų, kurie jo siekia. Milijonai baigė mokyklas Veteranų administrarijos lėšomis. Svarbiausia priemonė mokslui siekti — pinigas— čia palyginti lengviau pagaunamas, negu bet kur kitus. Be to, gelbsti ir tai, kad visur pilna visokių vakarinių mokyklų, o universitetuose daugiausia veikia vakariniai kursai dirbantiems. Įprasta daryti net vasarinius semestrus, nes tokių vasaros atostogų, kaip pas mus buvo madoj, čia maža kas gali turėti. Taip ir naujai atvykusių lietuvių jau apie

---

ėmimas, kiekvienas pasipuošimas auksu ar sidabru, kiekvienas prašmatnumas jupomis ir rūmais, kiekvienas pasitikėjimas savo delmonu yra nutolimas nuo minėto Kristaus paliepimo ir tuo pačiu nutolimas nuo savos pasiuntinybės. Žmonės, kurie atsideda Viešpaties tarnybai, kaip tik turi turėti aštrią šio skirtumo sąmonę ir todėl vengti viso, kas šį aštrumą dildytų.

Savo metu psalmininkas rašė: "Vieni kariškais vežimais, kiti žirgais, mes gi esame stiprūs Viešpaties, mūsų Dievo vardu" (Ps. 19, 8). Tai yra išraiška ne tik Izraelio religinės sąmonės, bet sykiu ir kiekvieno Viešpaties apaštalo. Todėl kai popiežius uždraudė pasaulinius titulus, jis norėjėo šią sąmonę sustiprinti ir parodyti, kad vyskupas, kaip Kristaus apaštalas, yra stiprus ne vežimais ir žirgais, ne titulais ar ordinais, bet savo pašaukimu, savo Dievo vardu, kuris jį pakvietė į savo karalystės kūrėjų eiles. Ir ne tik vyskupas! Kiekvienas tikintysis yra stiprus ne tuo, kas yra pasauliška, bet tuo, kas yra dieviška. Popiežiaus tad dekretas turi ne tik grynai drausminio pobūdžio, bet ir gilios simbolinės prasmės. Jis yra išraiška pastangų apvalyti Bažnyčią nuo pasaulio vijoklių.

A. Maceina

* * *

Popiežius Pijus XII rugpiūčio 2 d. išleista konstitucija Exul Familia pertvarkė pastoracinę darbuotę tarp emigrantų, į kurių skaičių įeina ir tremtiniai. Pagal naująjį raštą visa ši sritis pavedama Konsistorinei Kongregacijai. Darbui sėkmingai vesti jos viduje sudarytos naujos sekcijos, būtent Aukščiausia Emigracijos Taryba ir Apaštalavimo Jūrose Tarptautinis Sekretoriatas. Konstitucija panaikina visus tautinius delegatus, o jų vietoje pastato vieną apaštališką delegatą, kuris emigrantų pastoracijoje dirbančius kunigus tvarkys per atskirų tautybių direktorius. Rašte paskelbti potvarkiai labiausiai bus reikšmingi ten, kur emigrantai gyvena išsimėtę. Praktiškos reikšmės iš jų nepatirs išeiviai, jau įsijungę į savo tautybės parapijas.

pora šimtų (spėjamai, nes tikresnio skaičiaus nežinau) jau rado galimybės mokytis Amerikos kolegijose ir universitetuose. Žymi jų dalis turi būti dėkingi už stipendijas National Catholic Welfare Conference ir įvairioms stipendijas suteikusioms, daugiausia vienuolių laikomoms institucijoms. Šitas niekeno neprilygstamas ir nepaprastai didelis Amerikos katalikų pasitarnavimas naujai atvykusiems lietuviams turėtų būti pilnai suprastas ir įvertintas.

Neseniai Europoj su nepasitikėjimu buvo žiūrima į Amerikos universitetų mokslo lygį. Savi įspūdžiai ir surinktos žinios duoda priešingų išvadų: mokslo lygis čia toks, koks turi būti universitete, ir toks, koks yra Europoj. Taip pat netikėčiau ir pasigyrimu, kad čia viskas aukščiau, nes tai iš viso nėra galima. Tikra, kad Amerikos universitetai yra sau tinkamoj aukštumoj. Ypač gamtos mokslų ir technikos šiandien Amerikos studentui nėra reikalo važiuoti į Europą studijuoti, nors ir tai kartais gali pasirodyti naudinga bekylančiai nacionalinei puikybei išblaškyti. Humanistiniai mokslai, ypač filosofija, čia atrodo kiek nustelbti. Mat, Amerikoj į mokslą žiūrima beveik išimtinai praktiškai: jis daugiausia yra kelias į profesiją ir tuo būdu į pinigą ir pragyvenimą (šitaip galvoja daugumas vyrų ir merginų), arba jis yra priemonė tam tikrai socialinei padėčiai susidaryti ir reputacijai pasiekti (mažesnei daliai ypač turtingų merginų). Todėl kartu su industrijos augimu ir atskiros studijų šakos pergyveno tam tikrą pašokimą. Pavyzdžiui, toki skaičiai iš paskutinio dešimtmečio prieš karą: doktoratų skaičius per 10 metų pagal mokslo šakas: Kolumbijos universitetas, iš filosofijos — 73, fizikos — 48, chemijos — 254; N. Y. Universitetas, filosofijos — 7, fizikos — 40, chemijos — 112; Chicagos universitetas, filosofijos — 30, fizikos — 71, chemijos — 228. Panašiai ir kitur chemija vyrauja, nes daugiausia žada ir ne per sunku. Po karo šiek tiek daugiau buvo mestasi ir į humanistinių studijų pusę. Labai žymi dalis, daugiau negu pusė visų studentų, eina grynai praktinius, gerokai lengvesnius mokslus: komercijos, verslo, sąskaitybos, kurie dėstomi kiekvienam universitete ir kolegijoje.

Daugybe savo kursų kurselių Amerikos universitetai irgi žymiai skiriasi nuo atitinkamų mokyklų Europoj. Visi iš jų būdami labai suinteresuoti grynai finansine arba komercine savo veikimo puse, visais būdais stengiasi pritraukti studentus, koki jie bebūtų. Pagal Europos tradicijas universitetas yra Universitas literarum et artium — mokslų ir meno visuma, čia gi jis apima ne tik mokslus, meną, bet ir amatus, sportą ir dar nežinia ką. Europoj universitetas ruošia aukštuoju mokslu paremtų profesijų žmones, čia, be jų, — dar slauges, karininkus, sportininkus, komercijos tarnautojus. Viena iš daugiausia lankomų mokslo šakų yra biznio administracija. Kai kuriose pietinių valstybių kolegijose įvesti kaubojų amato kursai (reikia manyti, kaip tam tikra tautinio sporto šaka). Mums atrodo labai neįprasta ir priešinga tradicijoms, kai apie aukštąsias mokyklas suspiestuose kursuose bei mokyklose čia mokoma ligonių slaugymo, rankdarbių, šokių (taip yra ne vienam universitete). Bet pavartę atitinkamas programas pamatysime, kad ir aukštosios mokslo ir meno studijos stovi universiteto vardui tinkamoj aukštumoj. Nors šita sistema tradicinį universiteto vardą kiek nuvertina, užtat suartina jį su visomis masėmis ir tuo jį padaro lyg ir "liaudies universitetu" gerąja, bet sykiu ir blogąja prasme.

Prieš metus su viršum laiko viename rinktiniame pedagoginiame leidiny buvo nusiskųsta dideliu mokslinio idealizmo trūkumu, nes mokslo esą siekiama tik dėl tarnybų, kurios per jį įgyjamos; net rinktiniai mokslo kandidatai — doktorantai mokslo laipsnio siekia tik dėl už jį numatomos gauti tarnybos ir algos, o jį įgiję, daugumas mokslu visai nustoja rūpintis. Tai atrodo pritaikoma daugeliui studentų. Žymi dalis iš jų eina į mokyklas tik dėl to, kad tėvai taip liepia. Čia, kur taip vertinamas pinigas ir patogus gyvenimas, ta idealizmo stoka lengvai suprantama, ypač kad aukštąsias mokyklas lanko tokios masės studentų, kurie, kaip ir visas šio krašto jaunimas, pasidavę nuolatinio pramogų jieškojimo nuotaikai. Tačiau mokslo lygis dėl aukštų programinių reikalavimų vistiek gali būti išlaikytas, o baigusiems iškyla dar griežtesni — profesiniai reikalavimai. Techninei kultūrai palaikyti ir plėsti nebūtinai reikalinga daug talentingų žmonių ir idealistų, užtenka didelio skaičiaus gerai paruoštų mokslo amatininkų, jei tik jie gerai panaudojami organizuotam darbe. Ideologija, kuri išugdė šito krašto kultūrą, sykiu ir gero gyvenimo siekimą, ištisai persunkia ir akademinį jaunimą. Pramogų vaikymasis ir seksualizmas dažnai užpildo idealinių vertybių ir religijos vietą. Manoma, kad mažiausiai 55% visų studijuojančių visai nesidomi religija. Statistikos konstatuota, kad tas skaičius dar didėja.

Idealistinei kultūrai ir religijai palaikyti ypatingai didelės reikšmės turi konfesinės mokyklos, tarp jų katalikų kolegijos ir universitetai; iš bendro skaičiaus (apie 1100 kolegijų ir universitetų) katalikų institucijų yra apie 200 su 175 000 studentų. New Yorko valstybėj iš bendro skaičiaus 75 mokslo įstaigų apie 20 yra katalikų kolegijos ir universitetai, kurių žymesnis visoj Amerikoj — Fordham universitetas su apie 10 000 studentų. Šios įstaigos daugiausia apsiriboje humanistiniais ir gamtos mokslais, kurie katalikiškai kultūrai išlaikyti kaip tik svarbesni, nors kai kurios žymisi medicina, gamtos mokslais. Jų dėka tie 27 milijonai katalikų sugeba eiti kartu su gyvenimu ir neleidžia visai masei nuklimpti materializmo ir pramogavimo baloj.

Baigusieji aukštąsias katalikų mokyklas iš tikrųjų išsiskiria iš pilkos masės pasaulėžiūros sąmoningumu, platesniais išsilavinimo horizontais ir noru išeiti už siaurų savo specialybės ribų. Tų daugumoj vienuolių vedamų mokyklų studentai kartu yra ir auklėtiniai. Nors mūsų akimis žiūrint ir tame katalikiškame auklėjime pasitaiko kai kurių mums nepriimtinų ir gal keistų bruožų, bet vistiek pozityvi reikšmė visam kraštui labai didelė. Atminkime, kad daugumas kitų mokyklų persunktos praktinio materializmo mintimi.

Atsiranda vis daugiau įvairių pasaulėžiūrų žmonių, kurie supranta, kad negana vien profesinio akademinio paruošimo, kad daug daugiau reikšmės žmogui turi bendroji dvasios kultūra. Ir universitetai imami atitinkamai perorganizuoti. Neseniai didelės reformos pradėtos su Harvardo universitetu, kur įvesta ir tomistinės filosofijos dėstymas. Toki žinomi mokslo žmonės, kaip Robert Hutchins, jau seniai skelbia reikalą grįžti prie humanistinės ir idealistinės kultūros. Amerika turi dar daug atvirų kelių. Vyksta didelės permainos, nors ir lėtai, o aukštosios mokyklos lieka svarbiausia gyvenimo reformų priemonė.

Br. St.

VISUOMENINIS GYVENIMAS

ŽEMAIČIŲ KULTŪRINIS GYVENIMAS PRAEITOJO KARO METU

Antrajam pasauliniam karui prasidėjus, Lietuva dar devynis mėnesius gyveno nepriklausomą gyvenimą. Nors politinė situacija nebuvo normali, tačiau kultūrinis gyvenimas vyko įprastu keliu.

Pirmaisiais bolševikinės okupacijos metais viskas skubiai buvo verčiama aukštyn kojomis ir todėl sunku būtų kalbėti apie to meto normalesnį darbą betkurioje gyvenimo srityje. 1941 metais bolševikų okupaciją pakeitusi vokiečių okupacija truko trejus su viršum metų, ir kultūrinėje srityje tame laikotarpy būta regimų laimėjimų. Okupantai vokiečiai savo konkretesnių planų platesnį vykdymą buvo atidėję pokario metams, o karo metu rūpinosi pirmoj eilėj išnaudoti mūsų kraštą ūkiniu bei kariniu atžvilgiais, o kultūrinėje srityje ne iš karto uždėjo ant mūsų krašto visu svoriu savo okupacinį režimą. Kadangi patys lietuviai labai vykusiai šį momentą išnaudojo, todėl kaikuriose gyvenimo srityse galime iš to meto fiksuoti ir regimus laimėjimus, kultūrinėj ypač. Sakysime, mokyklų tinklas, ne tik nesumažėjo, bet kurį laiką buvo net ir smarkiai pakilęs. Nežiūrint to, kad daug kur mokyklų patalpos buvo paimtos karo reikalams, sugebėta susispausti ir darbas nebuvo nutraukiamas.

Tik 1943 m. dėl atsisakymo orgazuoti karinį legijoną vokiečių karo mašinos reikalams ir stiprokai padidėjus įtempimui tarp vokiečių okupacinės administracijos ir mūsų visuomenės, dalis mokyklų, pirmoj eilėj aukštosios mokyklos, pateko į sunkesnę padėtį — viešas jų veikimas buvo uždraustas. Centralizuotas lietuvių visuomeninis veikimas viso krašto mastu galėjo reikštis tik per Savitarpinę Pagalbą, o kultūriniam gyvenimui dar turėjo didelės reikšmės oficialios savivaldos įstaigos — Švietimo Vadyba ir švietimo skyrius prie Vid. Reik. Vadybos. Šiaip kokių kitų platesnių viešų kultūrinių organizacijų nebuvo. Tik bažnytinė hierarchinė administracija funkcijonavo gana gyvai ir, be abejo, turėjo teigiamos įtakos to meto kultūriniam bei visuomeniniam gyvenimui.

Tačiau visame krašte vyravo tos pačios patriotinės nuotaikos ir didelių kultūrinių centrų turėjimas nebuvo jau toks esminis dalykas. Kiekvienoje vietoje savarankiškai organizavosi įvairūs kultūriniai kolektyvai ir labai sėkmingai laikėsi. Krašte vyravo pakili patrijotinė nuotaika ir kultūrininkai puikiai derino savo pastangas su to meto krašto politiniais interesais. Buvo svarbu išlaikyti tvirtą tautinio savarankiškumo pajautimą ir jis buvo išlaikytas.

Šių eilučių autoriui teko vadovauti lietuvių kultūriniam sąjūdžiui Žemaičių krašte. Nuo to sąjūdžio pradžios šiemet sueina dešimt metų. Ta proga norisi atsiminti ano meto žygius, kurie turės savo vietą mūsų kovos už tautinę kultūrą istorijoje.

Gana gyvas kultūrinis gyvenimas pradėjo reikštis nuo pirmos dienos, bolševikus išvijus. Pradžioje, kol naujojo okupanto civilinė administracija nebuvo įsitvirtinusi, jis vyko visai laisvai. Vėliau teko skaitytis su okupanto reikalavimais ir siekti teisinio pripažinimo. Visas Žemaičių kraštas buvo Šiaulių sritinio vokiečių komisaro Gewecke žinioje. Šis komisaras, palyginant, buvo vienas labiau prasilavinusių nacių pareigūnų, lyginant jį su kitų sričių komisarais, jis nebuvo jau toks kietas — buvo galima dažnai rasti kelių prie jo prieiti ir šio to laimėti.

Pirmieji paties Šiaulių miesto kultūrininkai gavo teisę toje srityje organizuoti kultūrinį gyvenimą. Lietuvių Meno ir Mokslo Centro vardu. Šis centras turėjo teisę steigti skyrius. Tokių skyrių greitai buvo pristeigta daugely vietų.

Žemaičių sostinės Telšių kultūrininkai panorėjo prie to paties Meno ir Mokslo Centro vardo prijungti dar ir žemaičių vardą. Tokiu būdu 1942 m. jau minėto komisaro įstaigoje buvo oficialiai įregistruotas ir pripažintas Liet. Žemaičių Meno ir Mokslo Centras su būstine Telšiuose ir su teise turėti skyrius įvairiose vietose. Tų skyrių įsisteigė nemažai. Praktiškai Šiaulių, Raseinių ir Tauragės apskritims buvo patogiau palaikyti ryšį su Šiauliuose buvusiu centru, o Telšių, Mažeikių ir Kretingos — su Telšių centru. Atskirose kultūrinio gyvenimo srityse pasiekta labai konkrečių rezultatų, kuriuos šia proga ir norisi trumpai atsiminti. Smulkesnis vardų skaičiavimas dėl savaime suprantamų priežasčių dar nėra galimas.

Nuotaikos ir asmenys

Visą vokiečių okupacijos metą laimingu būdu Žemaičių kultūriniame centre Telšiuose vyravo realios vienybės nuotaikos. Tokias nuotaikas, naudingas lietuvybei visais atžvilgiais, įgalino vadovybėje buvusių žmonių vengimas grupinės diferenciacijos ir asmeninis taktas bei gera valia.

Centro stiprių šulų tarpe pirmoj eilėj tenka minėti dvi Ramanauskų pavardes. Vienas jų to laikotarpio pradžioje buvo prelatas ir kunigų seminarijos rektorius, vėliau įšventintas į vyskupus. Visokių pasaulėžiūrų žmonių pelnyta pagarba naudodamasis, šis aukštas Katalikų Bažnyčios dignitorius savo aktyviu dalyvavimu teikė didesnio svorio pačiai organizacijai ir užtikrino vyskupijos dvasininkų aktyvų bendradarbiavimą. Kitas Ramanauskas buvo atsakingose administracijos pareigose pirma Telšiuose, paskui Kaune. Jo sugebėjimas palankiai nuteikti vokiečių administraciją iš vienos pusės ir jo nuoširdus domėjimasis bei reali parama lietuvių kultūriniam gyvenimui iš kitos pusės darė patį darbą lengviau įmanomą okupacinėse sąlygose.

Tame darbe reikšmingą vietą dar turėjo žemaitis ekonomistas Domas Jurkus, klaipėdiškis lietuvių darbuotojas Martynas Purvinas, prelatas R. Kuodis ir eilė kitų.

Patį kultūrinį darbą lengvino ir toji aplinkybė, kad karo meto sąlygos iškėlė iš Kauno bei Vilniaus į periferiją daug rimtų kultūrininkų. Šitokiu būdu Telšiuose atsirado dailininkai P. Augius ir T. Valius, tada dar visai jauni vos universitetą baigę rašytojai P. Jurkus ir V. Mačernis, keletas profesionalų žinomų dramos aktorių bei režisierių ir t. t.

Spauda

Vos tik bolševikus išvijus, buvo skubus reikalas išleisti laikraštį. Nepriklausomybės laikais čia buvo spausdinami du laikraščiai — vyskupijos "Žemaičių Prietelius" ir dabartinio bolševikinio ministerio pirmininko Mečio Gedvilo "Žemaitis".

Bolševikai visas rastąsias spaustuves suvežė į vieną vietą ir ten spausdino "Tarybų Žemaitiją" bei įvairius jiems charakteringus pamfletus. Pati spaustuvė nebuvo tobula, neturėjo linotipo, buvo renkama rankomis. Tačiau ir tokiose sąlygose Rainių kankinių laidojimo dieną buvo išspausdintas pirmas naujo lietuviško laikraščio "Žemaičių Žemės" numeris. Apie porą mėnesių ėjęs be jokios cenzūros, šis laikraštis vėliau gavo pripažinimą iš vokiečių administracijos, buvo jų cenzūruojamas, turėjo įvairių sunkumų, tačiau ėjo ligi 1944 m. liepos mėn. ir atliko Žemaičių kultūrinio bei visuomeninio centro organo pareigas, nes centro pirmininkas buvo ir savaitraščio redaktorius.

Teko rūpintis ir kitų leidinių spausdinimu. Kol atsirado įvairios cenzūros bei leidimai, spėta išspausdinti vieno poeto patriotinių eilėraščių rinkinį. Vėliau kasmet leisti kalendoriai "Žemaičių Kalendoriaus" vardu. Parengta ir išleista dideliu tiražu knygelė "Žemaičių Kankiniai" ir atiduota kaip auka komitetui, kuris rengėsi statyti Rainių kankiniams paminklą Telšių kapuose. Buvo surinktos didelės sumos ir pradėti darbai, kuriuos nutraukė antroji bolševikų okupacija. Toji knygelė yra naujai atspausdinta Amerikoje "Telšių kankinių" vardu. Padarius mažų pakeitimų, po ja yra pasirašęs kitas autorius. Visi minėti leidiniai buvo redaguoti ten ėjusio savaitraščio redaktoriaus ir jo bendradarbių. Buvo pradėta rengti medžiaga žemaičių literatūros almanachui, tačiau nebespėta jį išleisti, ir medžiaga liko krašte.

Šalia kitų dalykų "Žemaičių Žemėje" ir jos leistuose kalendoriuose būdavo duodama šiek tiek kūrybos ar tautosakos žemaičių tarme. Kaikuriems aukštaičiams tai nepatiko ir norėjo tame įžiūrėti nesamą separatizmą.

Literatūros vakarai

Žemaičių rašytojų literatūros vakarai buvo labai populiarūs. Juose dalyvaudavo daug iš žemaičių krašto kilusių rašytojų. Tokių vakarų buvo surengta apie 30; didesnė jų dalis įvyko kaip tik minimu laikotarpiu ir įvairiose vietose sutraukė pilnutėles sales žmonių. Telšiai, Plungė, Šiauliai, Palanga, Mažeikiai ir eilė kitų dar mažesnių vietovių yra tuo metu turėjusios savo literatūros šventę. Anuo laiko teko nugalėti nemažus susisiekimo sunkumus ir neteko laukti efektingesnio honoraro, tačiau tai nekliudė vykdyti šią svarbią kultūrinę misiją. Rašytojai savo gyva jų pačių perduodama kūryba jungėsi su tautos masėmis tautinei gyvybei bei vienybei išlaikyti. Iš tų vakarų dalyvių emigracijoje turime St. Santvarą, St. Būdavą, P. Jurkų. Nors skaitydavo sunkokai parašytus dalykus, tačiau audras ovacijų sukeldavo a. a. Vyt. Mačernis.

Rašytojų kolektyvas buvo mišrus pasaulėžiūrų atžvilgiu. Jų tarpe buvo ir prieš penkerius metus, 1947 m. balandžio 22 d. Telšiuose miręs Butkų Juzė (Juozas Butkus). Dėl suardytos sveikatos šis rašytojas nebeįstengė reikiamai pareikšti savo talento, tačiau turėjo savo vietą mūsų literatūroje ir buvo originalus žemaitis, dalį kūrinių visada skaitydavęs žemaičių tarme. Dėl savo ne visada deramai kantroliuojamos laikysenos, iš šalies žiūrint daug kam jis atrodė esąs komunistas. Todėl kartais daryta priekaištų dėl jo dalyvavimo patriotinių rašytojų tarpe. Kas jį arčiau pažino, tas matė, kad jo būta bolševikams visai svetimo, tiesa, kairesnio sparno, bet ne bolševiko. Atrodė jis kairesnis, negu iš tikrųjų buvo.

Teatras

Iš seno Telšiuose veikė gana stipri teatro mėgėjų grupė, turėjusi savo tarpe tikrų scenos talentų, tik neturėjusių progos išeiti reikiamą mokyklą. Okupacinėse sąlygose sunkiau begalėjo nuošalesnius miestus aplankyti ligi tol veikę trys profesiniai teatrai. Todėl savaime gyvenimas ugdė naujus. Tokiu būdu atsirado profesinio teatro kolektyvai Panevėžy, Marijampolėje, Ukmergėje. Gana pajėgus susidarė dramos kolektyvas ir Telšiuose, atvykus dėl karo sąlygų eilei pastiprinimų iš didesnių centrų. Žem. Meno ir Mokslo Centro pastangomis buvo įkurtas pastovus Žemaičių Teatras, įregistruotas Vid. Reik. Vadyboj ir gavęs savus etatus.

Teatras pastatė eilę tikrai meniškų vaidinimų, kaip Binkio "Atžalyną", "Pūkio pinigus", "Brandos Atestatą", "Svetimas plunksnas" (dekoracijos—A. Galdikio) ir kt. Buvo visai paruoštas "Žmogus po tiltu", tik premjera įvyko bolševikų II okupacijos metu. Teatras tebeveikia ir dabar bolševikinėje tarnyboje. Jo buvęs direktorius dail. T. Valius, pats piešęs dekoracijas visiems pastatymams, dabar yra Kanadoje. Teatras aptarnavo artimesnės apylinkės miestus bei miestelius ir turėjo daug publikos. Nesinori abejoti, kad jis gyvens ir atgimusioje nepriklausomoje Lietuvoje.

Muzika

Žem. Meno ir Mokslo Centras turėjo savo žinioje energingo ir gabaus muziko Jasenausko vedamą "Šatrijos" chorą. Šis choras ne tik vietoje rengė koncertus, bet yra aplankęs daugybę kaimyninių ir tolimesnių vietų. Veikė dar kanklių studija, tačiau didesnių laimėjimų bei platesnio garso nespėjo pasiekti.

Muziejus ir dailė

Vienas didžiųjų Žem. Meno ir Mokslo Centro rūpesčių buvo išlaikyti Pr. Genio rūpestingai organizuotą, didžiulį, labai turtingą žemaičių "Alkos" muziejų Telšiuose. Buvo gauti atitinkami etatai ir muziejus galėjo veikti.

To muziejaus patalpose 1943 m. buvo suorganizuota didelė žemaičių dailininkų paroda. Žem. Meno ir Mokslo Centro kviečiami, šiai parodai eksponatus surinko mūsų žinomieji dailininkai T. Valius ir P. Augius, tada ten pat gyvenę. Paroda buvo tikrai vertinga ir sutraukė daug lankytojų iš tolimų apylinkių. Parodos atidarymui skyrė dėmesio Kauno radijofonas. To meto radijofono pranešėjas J. Stonys, pats žemaitis, buvo atvykęs su reikiamais aparatais ir vėliau perdavė per radiją atidarymo programą.

Švietimas

Anksčiau Telšiuose ilgą laiką buvo veikusi šalia normalios gimnazijos ir suaugusiųjų gimnazija, tačiau bolševikams išėjus, ji nebuvo atgaivinta. 1942 m. Žem. Meno ir Mokslo Centras, matydamas, kad esama daugiau kaip šimto žmonių, norinčių vakarais siekti mokslo, išrūpino leidimą veikti suaugusiųjų gimnazijai ir pats tą gimnaziją išlaikė, nes Švt. Vadyba jai neskyrė lėšų. Po metų laiko vokiečių administracija, uždarinėdama daugelį kitų mokyklų, uždarė ir šią gimnaziją.

Būta ir smulkesnių organizacinių reikalų, tačiau bent šie stambieji tegu atžymi ne taip seniai buvusį savame krašte gyvą gyvenimą ir tegu atnaujina mūsų pasiryžimą grįžti ir tęsti jį toliau.

K. Mockus

ARISTOKRATIJOS ŽLUGIMAS

Jau N. Berdejavas savo knygoje "Naujieji viduramžiai" pranašavo senųjų luomų išnykimą. Aristokratija, kaip luomas, rusų revoliucijos buvo sunaikinta. Tas pat anksčiau atsitiko ir su prancūzų aristokratija, kurios likučiai gelbėjosi, pabėgdami į Angliją, ir veltui vėliau stengėsi atgauti pirmykštę vietą socialiniame gyvenime. Tačiau ne tik šie viršiniai sukrėtimai aristokratiją žudė ir pražudė. Pats gyvenimas ją vedė prie išnykimo. Senoji aristokratija kaip socialinis luomas neteko reikšmės to-

dėl, kad žmonija atsistojo ant kitokio principo, būtent: **gimimo aristokratiškumas, ateinąs savaime, buvo pakeistas dvasios aristokratiškumu, ateinančiu iš paties asmens veiklos.** Aristokratinis principas pasaulyje pasiliks amžinai, nes juo laikosi visos dvasinės vertybės, kurias minia trypia ir niekina. Tačiau šis principas yra ir bus reiškiamas ne uždaro luomo, bet atskirų galingos dvasios asmenybių. Aristokratija kaip luomas atgyveno savo dienas.

Tai labai aiškiai pasakė pop. Pijus XII 1952 m. sausio 14 d., priimdamas Romos aristokratijos linkėjimus naujiesiems metams. Atsakydamas į kunigaikščio Colonnos kalbą, popiežius tarė: "Naujoji Italijos konstitucija neteikia jums kaip socialiniam luomui jokio ypatingesnio uždavinio, jokių savybių, jokių privilegijų. Vienas istorijos lapas užsivertė. Vienas skyrius yra baigtas. Socialinei ir ūkinei praeičiai yra pastatytas taškas. Prasidėjo naujas tarpsnis su visiškai kitokia gyvenimo forma. Galima apie tai mąstyti, kaip patinka, bet faktas yra aiškus. Tai yra likiminis istorijos žingsnis. Kai kas su panieka žiūrės į šitokį gilų pasikeitimą. Bet ką padės nešiotis kartelio širdyje? Galop visi juk turi nusilenkti tikrovei..."

Toliau popiežius kaip tik atskleidė, kad aristokratiškumas glūdi ne luome, bet **krikščioniškojo idealo įkūnijime.** "Pakelkite savo žvilgį į krikščioniškąjį idealą! Visokios pakaitos — evoliucijos ir revoliucijos— jo nepalietė. Jos negalėjo nieko padaryti tikrojo aristokratiškumo esmei, kuri glūdi krikščioniškojo tobulumo siekime, kaip tai nurodė Išganytojas Kalno pamoksle, ir apsireiškia nelygstama ištikimybe katalikiškajam mokslui, Kristui ir Jo Bažnyčiai, galia bei noru ir kitiems čia šviesti pavyzdžiu. Ar reikalinga jums išskaičiuoti tas praktinio pritaikymo galimybes, kurios iš viso to plaukia? Duokite pasauliui — net ir tikinčiųjų bei praktikuojančių katalikų pasauliui — nesutepto moterystės gyvenimo pavyzdį. Pastatykite pylimą aplinkui jūsų namų židinį ir aplinkui jūsų ratelius, kad jis gintų juos nuo pavojingų principų, nuo pražūtingo atlaidumo ir laksizmo, suteršiančio šeimos skaistybę ir sudrumsčiančio šeimos gyvenimą. Tai yra iš tikro kilnus ir šventas darbas, labai tinkamas nušviesti mūsų laikams romėniškosios ir krikščioniškosios aristokratijos veiklą". Reikia manyti, kad šeimos pareigų pabrėžimas aristokratams nebuvo veltui pasakytas, nes šis luomas pats pirmutinis ėmė laužyti moterystės moralę, duodamas papiktinantį pavyzdį žemesniesiems. Todėl popiežius ir priminė jiems dabartinę pareigą parodyti aristokratiškumą, grąžinant savo šeimoms krikščioniškąjį skaistumą.

Tačiau ir kitus praktinės veiklos būdus pop. Pijus XII aristokratams nurodė. "Laukas, kuriame jūsų veikla gali būti naudinga, yra dar pakankamai platus: Bažnyčia ir valstybė, parlamentas ir administracija, kultūra, mokslas, menas ir įvairūs pašaukimai. Tik viena laikysena jums yra draudžiama; laikysena, kuri yra priešinga visai jūsų luomo dvasiai, būtent: **numoti ranka.** Tai būtų nebe emigracija, bet dezertyravimas... Galimas daiktas, kad vienas ar kitas dabartinės padėties punktas jums nepatiks. Tačiau iš meilės bendram reikalui, norėdami apginti krikščioniškąją kultūrą, stovėkite stipriai dabartinėje krizėje ir sudarykite patį priešakinį gynimosi frontą".

Šituose žodžiuose kaip tik ir apsireiškė popiežiaus raginimas į **asmeninę** veiklą, iš kurios mūsų dienos laukia kylant naujos aristokratijos. Jau nebe gimimo faktas pastato žmogų aukštumoje, bet **jo paties** dvasiniai laimėjimai įvairiose gyvenimo srityse. Kas iš senosios **luominės** aristokratijos šį dėsnį supras ir savo titulus dvasine veikla pateisins, tas ir toliau pasiliks aristokratas. Tačiau kas užsisklęs savose suakmenėjusiose tradicijose ir garždžiuosis praeitimi, niekindamas dabartį, tas bus panašus į Guliverą, kuris nykštukų šalyje, įpratęs būti milžinu, jautėsi juo esąs ir Londono gatvėse. (Pop. kalba yra atpasakota pagal "Herder-Korrespondenz", 1952 metais kovo mėn. nr. 255-56 p.).

A. J.

Lietuvių pranciškonų šv. Kazimiero provincijai jų ordino vaodvybė trejiems metams paskyrė provinciolu T. Jurgį Gailiušį, patarėjais — T. Justiną Vaškį, T. Bernardiną Grauslį, T. Leonardą Andriekų ir T. Pranciškų Giedgaudą.

Rugs. 3-4 d.d. jie, suvažiavę į Kennebunk Portą posėdžiams, vadovaujant vizitatoriui T. Motiejui Faustui iš New Yorko, išrinko vienuolyno viršininkus ir paskirstė kitas pareigas. T. Jonas Dyburys buvo parinktas "Aidų" administratoriumi. Kitais žurnalo reikalais leidėjų vardu pavesta rūpintis T. Leonardui Andriekui.

Naujos vadovybės paskyrimo proga lietuviai pranciškonai iš savo ordino centro per jo specialiai pasiųstą vizitatorių gavo nuoširdžių linkėjimų sėkmingai tęsti pradėtą religinę bei kultūrinę veiklą Amerikoje.

* * *

Rugsėjo 26 - 28 dd. Detroite įvyko Amerikos Lietuvių Katalikų Federacijos metinis suvažiavimas. Paskaitas laikė: prof. Balys Vitkus — Šių dienų uždaviniai, Ed. Krause — Kraučiūnas — Šių dienų jaunimo problemos, prof. Antanas Kučas — Vysk. M. Valančius — Lietuvių tautos gelbėtojas ir prel. Jonas Balkūnas — Vysk. Valančius ir šių laikų mūsų problemos. Suvažiavimas pasižymėjo dalyvių gausumu ir svarstytų klausimų aktualumu.

* * *

Dail. Adomas Galdikas, šią vasarą iš Paryžiaus atvykęs į Jungtines Amerikos Valstybes, apsigyveno New Yorke ir, kiek sąlygos leidžia, atsidėjo kūrybai. Jo dabartinis adresas: 125-41 82nd Ave., Kew Garden, L. I., N. Y. Telef.: BO 3-1198.

* * *

Smuikininkas Iz. Vasiliūnas profesoriauja Popayano konservatorijoje Kolumbijoje. Neseniai jis pasirašė naują sutartį, įpareigojančią pusantrų metų.

* * *

Prasidėjus mokslo metams, Diepholzo lietuvių gimnazijos mokinių šelpimas pasidarė dar aktualesnis. Vieno mokinio išlaikymas mėnesiui kainuoja mažiausia 20 dol. Mokykla laukia daugiau paramos iš Amerikos lietuvių.

* * *

Neseniai pasirodė brošiūra, pavadinta "Stebuklingi Apreiškimai Girkalnyje." Kadangi ji neturi bažnytinės vyriausybės aprobatos, pagal kanonų teisę katalikams draudžiama ja naudotis. Apie tai vysk. V. Brizgys spaudoj perspėjo visuomenę.

* * *

Karo muziejaus aikštė komunistų pavadinta J. Janionio vardu. Joje pastatytas Dzeržinskiui paminklas ir supilti K. Poželai ir Sal. Neriui kapai.

* * *

"Aidų" administracija nuoširdžiai prašo žurnalo skaitytojus, pakeitus gyvenamą vietą, tuojau pranešti savo naująjį adresą. To nepadarius, sunku išvengti nesklandumų, kurie yra nemalonūs ir administracijai ir skaitytojams.

AIDAI SKIRIA PREMIJĄ UŽ MOKSLO VEIKALĄ

1. Kultūros žurnalas "Aidai", leidžiamas TT. Pranciškonų, skiria premiją už lietuvių mokslo veikalą, išspausdintą atskira knyga ar periodinėje spaudoje 1951 ir 1952 metais.
2. Premija, $500 sumoje, skiriama už humanistinių mokslų veikalą (teologijos, filosofijos, literatūros mokslų ir meno mokslo, istorijos, kalbotyros, geografijos, archeologijos, folkloro, visuomeninių mokslų, ir k.).
3. Premija nebus skaldoma tarp atskirų autorių.
4. Autoriai arba leidėjai veikalus komisijai atsiunčia ligi 1953 metų vasario 1 dienos "Aidų" redakcijos adresu: A. Vaičiulaitis, 85-64 144 St., Jamaica 35, N. Y. Pažymėti, kad tai siunčiama premijos komisijai. Neatsiųsti veikalai nebus svarstomi.
5. Premijos komisija bus paskelbta vėliau.
6. Premijai galima siųsti ir suminėtų mokslų srities rankraščius.

PRANEŠIMAS

Naujai pertvarkyta "Aidų" administracija iš Kennebunk Porto persikėlė į Brooklyną. Dabar visais administraciniais žurnalo reikalais prašoma kreiptis šiuo adresu: Aidai, 680 Busswick Ave., Brooklyn 21, N. Y.

Redaguoja — Antanas Vaičiulaitis

Redakcijos nariai — T. Leonardas Andriekus, O. F. M., Juozas Girnius, Alfonsas Nyka-Niliūnas

Meninė priežiūra — Telesforas Valius

Leidžia — Tėvai Pranciškonai

Redakcijos adresas — Antanas Vaičiulaitis, 85-64 144th St., Jamaica 35, N. Y.

Dailininko adresas — Telesforas Valius, 84 Pine Crest Rd., Toronto, Ont., Canada

Administracijos adresas — Aidai, 680 Bushwick Ave., Brooklyn 21, N. Y.

